

Čitaocima i prijateljima „Književnih novina“

OVO JE poslednji broj »Književnih novina« u ovom obimu, u ovoj tehničkoj opremi i po ovoj ceni. Sledeći broj »Književnih novina«, koji izlazi 3. januara sledeće godine, imaće šesnaest umesto dvanaest strana, biće štampan ćirilicom umesto latinicom, i prodavaće se po ceni od 1,50 dinar umesto sadašnjih 50 para. Iako smo o svim tim promenama već obavestili svoje čitaoce i prijatelje, smatramo da je nužno, još jednom, objasniti čime smo se rukovodili pristupajući tim promenama i sa kakvim ambicijama ulazimo u novu seriju.

Poznato je da su već više godina urednici »Književnih novina« uzalud pokušavali da osiguraju sredstva koja bi omogućila pretvaranje »Književnih novina« u nedeljni list. Zamišljeno je da prva faza nove serije bude upravo nužna priprema za tu promenu. Povećanjem strana i uvođenjem novih rubrika, u prvom redu iz raznih naučnih oblasti, nastojacemo da »Književne novine« prerastu sadašnje okvire lista za književnost, umetnost i društvena pitanja i da ubuduće sa podjednakom pažnjom prate i druge pojave koje unapređuju ili ugrožavaju život savremenog sveta i kretanja savremene svesti. Svesna da će u tim prvim pokušajima biti neminovnih lutanja i traženja, redakcija računa na pomoć svojih čitalaca, saradnika i prijatelja koji su i dosad, svojim primedbama i savetima, predstavljali onaj nužni korektiv bez kojeg se u jednom ovakvom poslu ne može. Verujemo da ćemo tako najbolje steći određena iskustva i izvršiti određene pripreme bez kojih bi prelazak na jednodnevno izlaženje mogao da bude rizičan.

Svesni smo da je svako povećanje cena nepopularno i naša odluka o poskupljenju »Književnih novina« na 1,50 dinar donesena je teška srca. Međutim, proizvodni troškovi lista su toliko porasli da je to bila nužna mera. Iako će se »Književne novine« od sledećeg broja prodavati po novoj ceni od 1,50 dinar, ta cena je još veoma daleko od stvarne cene koštanja lista po jednom primerku, koja iznosi oko 5,50 dinara. Ali i pored tog poskupljenja, verujemo da preplatna cena od 30 novih dinara, u sklopu opštih životnih troškova neće predstavljati veliko opterećenje za naše čitaoce i prijatelje. Iako računamo da je moguće da izvestan broj naših redovnih čitalaca prestane da kupuje list, nadamo se da će, s druge strane, »Književne novine« u novoj tehničkoj opremi, na povećanom broju strana i sa tematski proširenom sadržinom steći nove čitaoce i prijatelje. Isto tako verujemo da će preduzeća za distribuciju štampe biti spremnija da više pažnje posvete rasturanju »Književnih novina«, jer će, prodajom lista čija cena iznosi 1,50 dinar, naći i svoj ekonomski interes. A to će se, verujemo, приметно odraziti na tiraž.

Odluka da se »Književne novine« ubuduće umesto latinicom štampaju ćirilicom doneta je u prvom redu iz ekonomskih razloga. Naša dosadašnja iskustva pokazuju da se »Književne novine« najviše čitaju na ćirilicom jeziku u području. Polazeći od uverenja da će prelazak na ćirilicu znatno povećati prodaju lista na tom području, a neznatno smanjiti interesovanje za njega na onim teritorijama gde prevladuje latinica, smatrali smo da radimo u interesu naše kulture i u skladu sa njenim nacionalnim tradicijama.

Opraštajući se od ove serije »Književnih novina«, svesni smo da sami ne možemo da ocenjujemo plodove svojih nastojanja. Ali možemo da kažemo nešto drugo: da ćemo i u novoj seriji negovati kritički, polemički duh i da ćemo i dalje ostati verni onim odlukama kojima su naše prisustvo učinila приметnim u krugovima kulturne javnosti.

VINJETE IZRADIO MIRO GLAVURTIĆ

poezija na sceni

KSENIJA JOVANOVIĆ-KAO JELISAVETA

INOSTRANE TEME

Sizifova sudbina malog naroda

»SUDBINA MALIH NARODA je sizifovska« konstatuje u prvoj rečenici svoga članka »Sizifova sudbina« (»Slovenské pohľady« 11/68) poznati slovački kritičar Milan Hamada. Time on kazuje onu staru istinu, da i u današnjem svetu pre svega vlada zakon jačega. Najjači je onaj ko ima najjače oružje. A oružje, kao što je to oduvek bilo, može da potisne sve. Ideali postaju parole, dimna zavesa, koja skriva najprljavije igre, individualna i masovna ubistva, teror, nasilje, psihološko uništavanje ljudi, gubitak slobode, i što je pri tom veoma karakteristično, to se događa na isti način u svim delovima sveta. Kada sila dostigne određen stepen moći ona zaboravlja na sve: moral, humanost, dužnosti, ideale. Sa svim tim ona igra svoju igru, čiji je jedini cilj da izvuče što je više moguće koristi, da iz nje iziđe jedini pobednik, da se što duže održi na istom mestu. A ona druga strana, onaj takozvani partner u surovim igri stvarnosti, šta ona predstavlja? Ona je svesna svoje slabosti, svoje nemoći. Ona je svesna da svakim potezom gubi igru, pa ipak ona nastavlja tu igru. Zašto? Zato što ipak veruje u nekakvu pobjedu. Smeškamo se, o kakvoj se to pobjedi radi? Kada su slabiji pobeđivali? Smešno je imati veru u pobjedu. A ona ipak postoji. Ona, ta vera održava te beznadežne slučajeve, te koji moraju verovati da bismo mogli živeti, da bismo mogli istrajati. A ti — to je veliki deo današnjeg sveta. Deo toga dela je i čehoslovačka inteligencija. Ima nečeg neverovatnog, nečeg nepojmljivog u toj njenoj veri, veri u konačnu pobjedu, pobjedu duha. Neki čehoslovački filozofi s pravom konstatuju da su njihovo praško proleće i tzv. pasivno-aktivni avgustovski otpor najduhovnija revolucija u istoriji. Oni nemaju ništa. Oni su izgubili gotovo sve. Njihovo jedino oružje u borbi sa jačim, u borbi sa tenkovima, cenzurom, u borbi za održanjem jeste vera u moć ljudskog duha. Zato i danas donavliamo, da 2000 reči nisu bile

samo manifest grupe intelektualaca i pisaca, već najprekrasnija oda napisana u slavu slobode čovekove, u slavu veličine ljudskog duha. Realno gledano, da li se mali narod, kao što je čehoslovački, može boriti nečim drugim, nečim dostojanstvenijim, nečim važnijim, nečim ljudskijim? Ne. Odruci se toga značilo bi odreći se svega, značilo bi odreći se samog sebe. Na jednom mestu Milan Hamada kaže: »Mnogi razumni ljudi nam savetuju da učinimo ono što je razumno, korisno, prikladno, ali je malo onih koji bi nam rekli da treba raditi i to što je ljudski dostojno, a prema tome i lep«. Ili malo dalje: »Sizifovska je sudbina malih naroda, potlačenih naroda, potlačenih ljudi, sizifovska je sudbina svakog ponosnog čoveka u današnjem beznadnom svetu. U svetu, koji je jedna velika rana, iz koje stalno teče krv...« Ta rana je katkad zaraščivala, ali to je uvek bilo na kratko. Mala ogrebotina ju je ponovo otvarala. Pa i pored svega uvek je postojala nada u njeno trajno isceljenje, beznadna ljudska nada, stara kao ljudski rod i nova kao praško proleće. U toku koga se ta velika ljudska rana pretvorila u prekrasnu ružu, ružu nade. Jer »... zbog čega drugog bi imali da žive mali narodi, pokoreni narodi, potlačeni narodi, šta drugo može goniti Sizifa, ako ne ta možda beznadna ljudska nada«.

Čovečanstvo, koje je preživelo prvi svetski rat, a zatim i drugi svetski rat kao glavni cilj je sebi postavljalo demokratiju, promenu sveta na bolje, socijalizam. Svedoci smo da je misao još uvek ostala samo misao, težnja, i da je danas više nego ma kada treba ponovo isticati, boriti se za nju, čeznuti za njom. »Misao pokorena silom prelazi u neživu formu, a sila pokorena misliju više ne postoji...« Svedoci smo da je između misli i njene realizacije odavno došlo do disharmonije. I upravo ta disharmonija je karakterističnija od ma čega za naš današnji svet. Stara je istina da je lakše odreći se misli nego moći. Jedino kultura ostaje verna svojoj misiji, svojoj misli. Na sličnoj mi-

POSLEDNJIH nekoliko godina — svedoci smo — pesnička umetnost je u našem gradu dobila znatno više privrženika. Deo zasluge za osnaženje kontakta između poezije i auditorijuma pripada, nema sumnje, i »Teatru poezije« pri Radničkom univerzitetu »Đuro Salaj«. Već šest sezona ova pozorišna kuća bori se sa teškoćama pretežno finansijske prirode; bez sopstvenog ansambla i sa ograničenim tehničkim sredstvima, ona, pri svemu, obavlja jedan, u našim uslovima, besprimeran kulturni posao. Koncentrišući svoj repertoar, pre svega, na domaće poetske tekstove, ona nastoji da populariše pesništvo, da ga učini pristupačnijim, ali, u okvirima takvog jednog nastojanja, ostvaruje i svoju osnovnu umetničku preokupaciju: otkriva u pesništvu elemente dramskog zanra, na njih upravlja svoje svetlo, čini ih sceničnim. Intenzivira, dakle, onu dimenziju u poeziji iz koje bi mogla da proizide i njena masovnija komunikativnost. Vrlo karakterističan primer takvog jednog pokušaja, u poslednje vreme, bilo je postavljanje na scenu takozvanih »Praških pesama« Vladimira V. Predića, pod naslovom »Vltava pre nego što usnima«. Stvaraoci ove predstave koristili su se nekim iskustvima praške eksperimentalne scene »Laterna magica«: pokušali su da kondenzuju filmski, muzički izraz i pesničku reč u jedan jedinstveni umetnički doživljaj, u kome muzika i filmska projekcija ne bi imali funkciju ilustracije teksta već bi bili ravnopravni deo njegovog značenja.

Proslavljajući 100-godišnjicu beogradskog Narodnog pozorišta, kao jedini beogradski teatar koji je, čak, celokupan svoj ovogodišnji repertoar posvetio tom jubileju, Teatar poezije je ovih dana, o stogodišnjici objavljivanja ovog poetskog teksta, izveo istorijsku dramu Đure Jakšića »Jelisaveta«, prvi čisto dramski tekst u svom dosadašnjem repertoaru. Gotovo 36 godina ova drama nije bila izvedena na našim scenama. Njeno obnavljanje, možemo reći čak i njena pozorišna rehabilitacija, u stvari je još jedna vrsta delovanja koju je sebi ovaj mali i ambiciozni teatar stavio u zadatak. Svim je, tako, izvesno da je ovako raznolikim delovanjem, obnavljanjem tekstova koji, u izvesnom smislu, pripadaju književnoj istoriji, dramatičnijama tekstova najvećih naših pesnika i popularizacijom najsavremenijih, ovaj teatar punom merom pokazao i opravdao smisao svog postojanja.

Svesni svih ograničenja s kojima se ova kuća suočava mi možemo samo da joj poželim da ih prevaziđe kako bi u svojoj osnovnoj, umetničkoj preokupaciji mogla još više da da. Kako bi, ukoliko, u svojim realizacijama mogla da pokaže više duha i poleta, više mašte i slobode, više stvaralačkog zanosa.

sli je početkom ove godine bio zasnovan čehoslovački socijalizam, »socijalizam ljudskog lika«. Kao takav on je ugrozio moć sile. Zbog toga treba da plati.

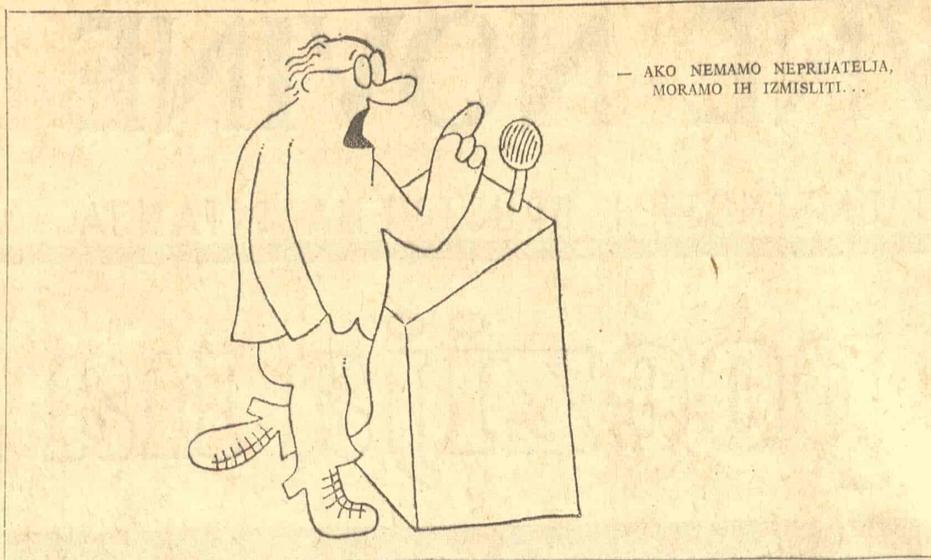
Da bi se kultura održala, da bi se održao humanistički socijalizam potrebno je boriti se za svoju koncepciju, boriti se kulturom i ljudskom protiv nekulture i neljudskosti. Jer, kao što nam je poznato, još nijedna nekultura, niti neljudsko, nisu stvorili kulturu. Nisu je stvorili jer im nije potrebna, jer im ona smeta. Budućnost čehoslovačkog naroda je, prema tome, u borbi kulture i sile. »Sizifova je sudbina nemoćnih. Pokušaće silom duha da promene svet.« Zaista teška sudbina, ali dostojna borbe, dostojna života, dostojna budućnosti. Hamada to ovako formuliše: »...ako sila gubi svoju kulturnu dimenziju, dužnost je kulture da upozori na tu opasnost, da se bori protiv nje.« Jer, »danas se čovek pre svega mora braniti od nehumanog pritiska, koji vrše razne političke sile bez obzira na razloge.« Kulturu ne ugrožava samo politička orijentacija, već nehumane sile, sile, koje su lišene svega ljudskog, koje jedini smisao vide u svom postojanju, svom opstanku, svom »malom amoralnom alibizmu«. Upravo u takvoj situaciji, u takvim okolnostima kao što su čehoslovačke, veoma je važno sačuvati prisebnost, biti aktivan. Ili kako to Bel kaže: »... nemoguće je biti malo umetnik«. Otud su opravdani zahtevi studenata, pisaca i umetnika. Ako se 21. avgusta dogodilo ono što se dogodilo ko može tvrditi da se sutra neće dogoditi novi falsifikati istorije i istorijske istine. Oni se na naše oči već i događaju. Šta je borba protiv kontrarevolucije? Da li se i najdalja perspektiva socijalizma može zamisliti bez demokratskog morala, bez humanih odnosa među ljudima i među narodima. Sloboda reči, stvaralaštva, ličnosti pre 21. avgusta bili su normalnost, nešto što se diše kao vazduh, pije kao voda danas u »vreme stvarnosti«, za to sve treba se iznova boriti. Kaže se da se istorija ne ponavlja od a do š, ipak čehoslovački narod i intelektualna elita moraju da se bore za svoju dušu, za svoj vazduh, za svoje mesto na zemlji. Kultura mora ostati kultura, literatura literatura, čovek,

Nastavak na 2. strani

Biserka Rajčić

ma ko on bio, mora biti slobodan. A slobodan narod je nezamisliv bez slobodne literature. Ako se osvrnemo na istoriju malih naroda, videćemo da je uvek bila prvo literatura a onda narod, sloboda. Pisali su »misionari naroda«. U doba kulta ličnosti nije bilo najgora to što se pisalo po porudžbini, već to što je došlo do odvajanja, otuđivanja, naroda od kulture. U istoriji to nije pošlo za rukom još nijednoj ideologiji i cenzuri u onoj meri u kojoj je pošlo staljinističkim dogmatičarima. Drugi slovački kritičar, Pavol Števec, izvrsno primećuje da mlada generacija, generacija koja stupa u život treba da se boji jedne stvari — sudbine prethodne generacije, generacije, koja je bila prevarena, generacije na čije oči je vulgarizovana literatura, falsifikovana istorija, i sve ostalo. 21. avgust je bio tužna satisfakcija za sve te godine laži, neljudskosti. Pa ipak, konfrontacija sa periodom pre njega je spasavajuća. Čovek se više ne može redukovati, duh naroda se više ne može redukovati na ono od pre Januara. Sačuvati autentičnost čoveka, duh naroda primarna je uloga, koju kultura u budućnosti treba da igra. Zašto bi se inače pisali manifesti kao što su 2000 reči?

Biserka Rajčić

TRIBINA

Povodom Jeremićevog članka

UZ MOJU »PROLEGOMENU« IZ PROŠLOG BROJA

U JEREMIĆEVOM NAVODU osmog paragrafa Daničićevih lekcija iz estetike nečijom omaškom izostavljena je reč »što« koja je bila upotrebljena u značenju »nešto« ili »stvar«, kako je Daničić kasnije napisao. Tako je ceo navod koji je upotrebljen kao primer stilske grube postao primer besmislice. Nije cinizam ako se konstatuje da čak i ta omaška lepo potvrđuje moju tezu da je u stavovima sačuvanog teksta teško bilo šta pomeriti. A do takvog uverenja došao sam poučen primerom jednog estetičara iz devedesetih godina prošlog veka, dr Stevana Pavlovića, koji je praveći komplikaciju Daničićevih tabaka iz estetike svako menjanje teksta završavao menjanjem nagore i često svoje sitne intervencije platio pisanjem besmislica.

Kad se izostavljena reč vrati na svoje mesto, osmi paragraf ostaje neobičan, stil tvrd, ali je sve umno. Neobičnost tog paragrafa potiče najviše od izraza »sveza u formi sa onim na što bi što bilo«. Reč na je tu upotrebljena arhaično u smislu reči za, namenski. Ceo izraz Daničić će kasnije u »Programu za estetiku« formulirati rečima: »u formi odgovaranja onome na što bi stvar bila«. Ni taj izraz nije mnogo lepši, ali upotrebom perifrazne filolog uspeva da izbegne reč »celishodnost«, koja mu možda izgleda slavjanoserpska i koju neće uneti ni u veliki »Rječnik« Jugoslavenske akademije iz 1882. Nije ni najmanje verovatno da je onu prvu verziju tog izraza izmislio student — makar da je i beleške hvatao — jer se ona u spisu ponavlja više puta. A što se tiče preostalog dela inkriminisane rečenice — on je neobično sažet i sasvim precizan: kazuje, otprilike, da lepota, iako nema vrhu, budi u ljudima različite emocije i da je forma umetničkog dela dobra kad podstiče one emocije koje njegovom karakteru odgovaraju. Upravo, Daničić ne spominje emocije, nego da umetnost »čini nešto u ljudima« — i možda tu ima više dubine. Ni Kant nije pisao o ovakvom problemu na način koji je za široku publiku jasniji.

Ima kod Daničića i drugih rečenica koje današnjem čitaocu izgledaju čudnovate. Zar nije stilski neobično kad neko kaže: »glumionica radi na ova najfinija čula: uho i oko — podjednako silno«. A taj izraz nije zabeležio neki student već Daničić svojeručno u konceptu koji se čuva u Matici srpskoj. Takozvani »lep stil« je istorijska kategorija.

Rečenica koja je citirana u Jeremićevom tekstu ne potiče, dakle, od onog »neveštog studenta koji je pogrešno beležio ono što je na Daničićevim predavanjima čuo«, nego potiče od nas. I ako se takva pogreška sasvim prirodno dešava nama u doba pisane mašine i savasnih korektora — zašto ne bismo dopustili i grešnom liceju, koji bi nam, recimo, mogao biti čukundeda, da je i on prepisujući profesorove tabake ili, možda, prepis profesorovih tabaka, napravio poneku sličnu grešku? Daničićev rukopis je lep, uredno ispisan, ali je zaceo manje čitak no što je jedan ođštampan ili otkucan tekst.

Kao argumenat za mišljenje da je sačuvani estetički spis u stvari prepis studentskih beležaka Jeremić spominje i kratkoću tog spisa. Međutim, taj argumenat više svedoči da nisu u pitanju beleške nego što dokazuje da jesu. Lakše je hvatati kakve-takve beleške predavanja in extenso nego sažimati i načiniti dobar kratak izvod. A s druge strane je poznato i to da su sami profesori Velike škole pravili izvode svojih predavanja, pisali ukratko svoj predmet i davali to dacima za spremanje ispita kao »tabake«. (Sam termin »tabake« slučajno se takođe javlja i u sačuvanom prepisu, u gornjem desnom uglu, što se može videti i iz fotokopije u knjizi.)

Jeremić se poziva i na loša iskustva današnjih nastavnika sa skraćenim i nakaradnim »skriptama« koja kruže među studentima. Ali ako je danas doista tako, to iskustvo pogotovo govori protiv mišljenja da su Daničićevi licejci na drugoj godini mogli sami komponovati jezgrovit estetički spis, izvanredno povezan, grafički logično raščlanjen, sa metodičnim podvlačenjima, nekim suptilnostima Daničićeve interpunkcije, akcentovanjem homonima, podnaslovima na margini, pa čak i korišćenjem

fusnote. Malo su čudne đacke beleške u kojima se često navode u zagradi odgovarajući izrazi na nemačkom, francuskom, latinskom ili grčkom i sa tačnim ispisivanjem na grčkom pismu, gotički i korenski upotrebljenoj latinici. Ko hoće da dotera sumnju do apsurdna, reći će: profesor je mogao pisati na tabli, diktirati malobrojnim učenicima svaku crticu, stojati im nad glavom i davati im uputstva gde šta da ispišu. Neka je i tako. Tekst koji autor izdiktira u mašinu ne zovemo beleškama neke daktilografkinje, nego prepisom.

Zahvaljujući Draganu Jeremiću što je izneo argumente koji, u krajnjoj liniji, olakšavaju prepoznavanje Daničićevog teksta, ostavljam po strani sitnija pitanja o kojima sam već ranije dovoljno rekao. Primećujem samo da onu malu zagonetku koju sam u »Prolegomeni« pomeno treba i dalje rešavati. Reč je o tome da je osnivanjem Velike škole estetika i na Filozofskom fakultetu zakonom ukinuta kao poseban predmet, a da je Daničić (propuštajući priliku da se oslobodi te nastave) ostao profesor za estetiku, pa je čak sledeće godine podneo i nastavni program.

Ivo Tartalja

Đura Daničić i estetika (3)

DOK JE PRVI ODGOVOR Ive Tartalje na moju kritiku knjige »Đura Daničića lekcije iz estetike« bio izlišan, njegov drugi odgovor mi se čini relativno opravdanim, jer u njemu implicitno priznaje greške koje ranije nije priznavao. Pošto je od većine ranijih svojih stavova odustao, sada insistira samo na tome da je stil u prepisu beležaka s Daničićevih predavanja dobar, da kratkoća prepisa ne dovodi nužno do uverenja da on ne potiče od Daničićevog teksta i da je Daničić verovatno predavao estetiku i posle donošenja Zakona o ustrojstvu Velike škole po svojoj sopstvenoj želji a ne po propisima ove škole.

1. U stilu prepisa koji je Tartalja objavio nema realne osnove da se taj prepis smatra Daničićevim delom. Ex ungue leonem, a u ovom prepisu nemoguće je prepoznati pisca »Rata za srpski jezik i pravopis«. Nikakva tumačenja i dopune teksta ne mogu nas ubediti da je Daničić mogao pisati tako loše. Za one koji nisu čitali prepis mogu se, bez velikog biranja, navesti i mnogi drugi paragrafi koji nisu ništa bolji od § 8, koji sam već naveo. Uzmimo ovoga puta kao primer jedan stav s drugog kraja prepisa »Muzika javlja u delima svojim samo osećanje koje prilici idealu, pa tako osećanje podižući i u slušaocu čini te slušalac doznaje ideal po osećanju njegovom« (§ 59). Zar i ovaj stav ne potvrđuje moje tvrđenje da se ovaj prepis ne može smatrati Daničićevim delom?

2. Na pitanje zašto je prepis, ako ne potiče iz Daničićevog spisa, tačan u navodima stranih reči, sâm Tartalja je pronašao dobar odgovor. Daničić je, verovatno, ono što je smatrao težim za zapisivanje, ispisivao na tabli. Zato su njegovi đaci strane reči tačno zapisivali, a transkribovana imena čuvenih umetnika, po pravilu, beležili pogrešno. Da je reč o prepisu s Daničićevog rukopisa, bilo bi logičnije obrnuto, utoliko pre što je njegov rukopis, kako i sâm Tartalja priznaje, lep i »uredno ispisan«.

3. Tartalja ne zna kako da odgonetne činjenicu da je Daničić predavao estetiku i posle donošenja Zakona o ustrojstvu Velike škole. Umesto da je još u knjizi tražio odgovor na ovo pitanje, on ga sad meni postavlja! Nije li, možda, estetika ulazila u okvir opšte istorije

književnosti kao njena proširena teorija? Na osnovu čega bi inače Daničić početkom prve sledeće školske godine, uz program filologije, pravio i program iz estetike? Daničić je, verovatno, baš tog semestra predavao estetiku, a pošto je pre isteka semestra napustio Veliku školu, nemamo njegov program za istoriju književnosti, koju je trebalo da predaje u nastavku. Moguće je da je postojala i neka nama danas nepoznata odluka o nastavku predavanja estetike i na Velikoj školi, jer da je Daničić na svoju ruku predavao estetiku, ne bi za nju morao podnositi program Akademijском savetu.

U svojoj knjizi Tartalja, na žalost, nije došao do najvažnijeg problema koji je morao bar pokušati da reši. Taj najvažniji problem je: dokle je srpska estetika stigla s Daničićem? Pre Daničića imali smo predstavnike klasiističke estetike (Lukijan Mušicki, Jovan Hadžić) i kantovske (tačnije: Krugove) estetike (Vasilije Subotić, Mihailo Hr. Ristić), a u vreme kada je Daničić predavao na Liceju i Velikoj školi javila se hegelovska estetika sa elementima šopenhauerovske struje (Jovan Andrejević). Iz Tartaljeve knjige ne vidi se kojoj orijentaciji pripadaju ni Daničić ni njegovi uzori Šreer i Fiker. Na to bitno pitanje nismo dobili odgovor ne samo u knjizi (gde se o odnosu Daničića prema Hegelu govori vrlo neodređeno) nego ni u »prolegomeni za svako buduće izdanje Daničićevih lekcija iz estetike«. Dok sam ja o estetičkoj orijentaciji Daničića i njegovih glavnih uzora Karijera, Šreera i Fikera rekao nešto i u svojoj (prostorom vrlo ograničenoj) kritici, Tartalja je u svojoj knjizi, uglavnom, stao tamo gde je, u stvari, trebalo da otpočne svoje naučno istraživanje.

U mom napisu »Đura Daničić i estetika (2)« promakla je jedna mala štamparska greška u poslednjoj rečenici, koja treba da glasi: »Tu l'as voulu, Ivo Tartalja!«, a njome bih završio odgovor i na paralipomenu njegove prolegomene.

Dragan M. Jeremić

»Književne novine« u ovom broju zaključuju polemiku Ive Tartalje i Dragana M. Jeremića oko estetike Đure Daničića

Primljene knjige

- DŽON APDAJK: »KENTAUR«, roman istaknutog savremenog američkog pripovedača i romansijera. »Zora«, Zagreb 1968. Preveo Miljenko Popović. Str. 248.
- ROMAN GARI: »SKIJAS I SKIKNICA«, roman savremenog francuskog romansijera. »Zora«, Zagreb 1968. Prevela Frida Sudić. Str. 196.
- ALEKSANDAR OBRENOVIĆ: »POVRATAK DON ŽUANA«, drame. »Prosveta«, Beograd 1968. Str. 424.
- FLORIKA ŠTEFAN: »DO OVIH I POSLEDNJIH DANA«, pesme. Matica srpska, Novi Sad 1968. Str. 80.
- VOJISLAV VULANOVIĆ: »NOĆNE PONIKVICE«, pesme. Matica srpska 1968. Str. 98.
- HUSEIN TAHMISLIĆ: »IZABRANE PJESEME«, »Veselin Masleša«, Sarajevo 1968. Str. 204.
- HAMZA HUMO: »IZABRANE PJESEME«, »Veselin Masleša«, Sarajevo 1968. Str. 172.
- IZET SARAJLIĆ: »IZABRANA LIRIKA«, »Veselin Masleša«, Sarajevo 1968. Str. 168.
- BOGDAŃ ČIPLIĆ: »SLATKO PRAVOSLAVLJE«, pesme. »Prosveta«, Beograd 1968. Str. 48.

Petar CVETKOVIC

PESME I BAJKE

Iz »Jezer«

Na jezeru — pena
Beo dim
Koji nemo uvire u korenje drveća

Samo pena — dim
Koji se krije po vrtlozima,
Koji se vere po biljkama
I useca po šupljinama
Usne i uvojke devojaka.

Čuo je popac
U travi skriven
I odmah izmilleo
I odmah pristao da glode...

Sa ušća je, sa pojila
Pesma zaplovila.
Pesma što se izmigoljila
Iz svoje zmijske košuljice.

Od košuljica se lopta
U zvezdanu prašinu skrila.
A pesma iscurila
Niz ševar i rogog.

Na ptičji znak —
Probudili se i ja:
Da jednu bajku istkam
Samo krljuštima!

A kad posle
i ribari stignu,
Nek se od gusala
Čuje melodija...

Pred ševarom snivale su oči.
O mehure udarahu mehuri.
Kako je lako prijanjao
Jedan uz drugi...
I kako lako
Od dva — postajao jedan!
...A zatim blistao u vodi,
Podskakujući ko ptica.

O, kratke pesme roja —
S crtom.
Probao sam vas
i znam:
Da samo san
Može tako da se lepi!

Možda su, ipak, ljuljaške mreže
Zvezde i mehuri snovi riba,
A noći pred nama —
Samo uzdasi uspavane trske!

Kraj slapova...

Kraj slapova pustih
zapalili smo rukopise, suve.
I ko slovenski mladići pravi
zaigrali nad njima, bos!

Na pojilima zečjim
pronaći ćemo reči.
I poči kroz noć, gluvu,
na šum mrtvih krila.

Pristaješ li da volimo
ovaj kraj

Na međi ćemo se opet naći,
u izvor spustiti zvezde,
i po niskom prahu sumrak prepoznati.

Pristaješ li da volimo ovaj kraj,
ispunjen brdima samo i drvećem,
kao sumpor vode ili sunčev zalazak?

Na poslednjoj padini, ako hoćeš,
i vatru ćemo podići:
sve oko tako svetlim stvarajući,
sve oko nas pozlaćujući,
ceo ovaj kraj svetim čineci
i odsajajima plamena i naša lica
ozarujući tako...

Balada o svetlim očima

Smanjila se naša stara Sova u šumi,
olakšala je, i onemoćala.
Ne može više čvrsto da stane, ni kao nekad
nepomično da gleda dole.
Hukće i drema ona, umesto toga,
a suva joj se krošnja kao ljuljaška kreće...

I hrast su njen hiljadugodišnji, sa
gvozdenim gukama,
prešle godine, i on se rasklatio.

Sad kao meh prazni
na granama njegovim Sova drhti.

Gubama je hrast okružen. U njima već
silazi duša stare Sove...

Nikada više naša draga zaštitnica gluve noći
neće upirati na nas svoje svetle oči sa
modrim kolutima!
Nikada više neće nam sa paučinstih zidina
zasjati takva božanska svetlost i okupati
naše usijane glavice!
Smanjila se naša stara Sova iz šume, duša
joj već
silazi u gube, to se poznaje...

»STUDENICA«, »Književne novine«, Beograd 1968.

Branko V. Radičević:

»GRUBICI I NEŽNICI«,
»Prosveta«, Beograd 1968.

ROMAN »GRUBICI I NEŽNICI« neobičan je po mnogo čemu. Sadržajne novosti, zanimljiva formalna rešenja, atmosfera i jedna nesvakidašnja ambientacija doprineli su da nova Radičevićeva proza dobije neobične karakteristike: čas muževna i krepka, čas lirski i poetski nadahnuta, ova proza začuđuje do te mere da i najbolje poznavaoce jednog načina i oblika života kojim žive junaci periferija, mora podstaći na razmišljanje. Nije to roman koji se, u svom imaginarnom jezgri, svodi na faktografske beleške, mada autentičnost pojedinih detalja i likova nije izostala. Niti je opservacija prevashodna osobina ovih najnovijih Radičevićevih proza. Ono što Radičevića uzbuđuje i izaziva sasvim je drugičije od svega što se danas u savremenoj srpskoj prozi događa, i to je po mom mišljenju novost i neobičnost Radičevićevog romana.

Za razliku od svih dosadašnjih svojih romana (»Bela žena«, »Beli čovek«, »Noć telas«, »Četvrta noć«) u kojima su prikazane sile nemerljive ljudske psihe, dan i noć, belo i crno u intrapsihičkim prostorima ljudskog i neljudskog. — Radičević u ovoj novoj prozi sažima iskustvo takozvanog običnog, svakodnevnog življenja koje je u stvari čudno kada se do kraja jedan oblik upozna. A taj oblik — to je goli ljudski život uhvaćen i proživljen bez pompe, ali sa dostojanstvom onih kojima istorija nije naklonjena. Junaci Radičevićevih proza su osuđeni na život koji se ne može izmeniti, na okolnosti koje se ne mogu poboljšati, na ljubav koja se ne može iscrpiti. To je, rekao bih, život bez mita, doživljaj bez patosa, priča bez kraja. I upravo u toj činjenici da ništa nije završeno pre kraja, niti beznačajno pre početka, Radičević je pronašao jezik svoje proze, njenu misaonu i etičku notu.

Nastavak na 4. strani

Miodrag Jurišević

Svetislav Mandić

Esej o eseju

Jovan Hristić: »OSNOVNI OBLICI
MODERNE KNJIŽEVNOSTI«,
»Nolit«, Beograd 1968.

AKO SE OSNOVNA TEZA autora ove knjige ne može održati zato što je jednostrana, onda odmah treba reći da je ta jednostranost izraz jedne lepe individualnosti, jednog veoma osobenog pogleda na stvari. Jednostrana teza koja izvire iz isticanja samo jedne tendencije i samo jednog oblika kao karakterističnog i presudnog u životu moderne književnosti, znači samo jednostranu istinu koja je, dakle, vredna kritičkog razmatranja. Ako se, osim toga, uzme u obzir da je autor ove knjige čovek otvorenog, zaista nedogmatičkog i u pogledu mogućnosti i vrednosti teorije skeptičkog duha, onda ga opet nipošto ne smemo svesti na njegovu tezu, koju on sa boljim sopstvenim uvidom i boljim razlozima može promeniti ili čak napustiti. Najzad, autor ove knjige je čovek izvrstanog

ukusa, i vrednost njegovih oštroumno napisanih tekstova, s probranim načinom i lucidnim coupage-om reči iz moderne i klasične književnosti, ne zavisi jedino i isključivo od teze koju on zastupa. Tako se pitanje teze formalizuje i ovi eseji o eseju kao osnovnom obliku moderne književnosti spadaju direktno u tu književnost, pa ih stoga, i u potpunom skladu s gledištem samog autora, možemo pre kritički procenjivati kao literarne tekstove, nego meta-kritički prosuđivati kao naučnu ili filozofsku raspravu!

Ako se pitanje osnovne teze, kao i pitanje metode u ovoj knjizi osamostale i ispitaju s obzirom na njihovu logičku vrednost, onda će se dobiti nepovoljan sud koji, izgleda, mora biti nepravičan ili bar dvosmislen, utoli-

ko što autor u modernom izrazu, na koji i sam pretenduje, briše razliku između kritike i književnosti: utoliko i njegov tekst izmiče čisto logičkom prosuđivanju. Stoga se prethodno mora odlučiti o vrsti njegovog teksta i reći koji je njegov osnovni karakter i šta se od njega kritički može očekivati.

Očigledno je da teza o diskurzivnom ili refleksivnom karakteru umetničkog književnog oblika, kao i suprotna teza o intuitivnom karakteru mora biti branjena govorom koji je diskurzivan i koji podleži svim zakonima logičkog obrazloženja. Zato pitanje teze, kao i pitanje metode u Hristićevom tekstu nisu čisto formalne stvari, beznačajne za tok i ishod njegovog razmišljanja. Zato se pitanje naučne metode, argumentacije i zaključaka autora, kao i pitanje njegovih filozofskih pretpostavki mora postaviti čak i s gledišta eseja kao književnog oblika, koji ne proističe iz tehnike »pokušaja i pogreške«, već iz mišljenja koje je svesno svojih pretpostavki i koje je odgovorno za postulate koje izriče. To se mora učiniti utoliko pre što je naš autor filozofski obrazovan i što se njegovo obrazovanje ne pokazuje samo u pozivanju na filozofiju radi podržavanja kritičkih zaključaka koji imaju drugi izvor i smisao, već se filozofija za njega pojavljuje u osnovnoj tezi, po kojoj ona (filozofija) ima konstitutivan značaj za moderni književni izraz.

Pošto sam u jednom javno vođenom razgovoru već izneo nekoliko primedaba o osnovnoj tezi ove knjige, kao i o doslednosti izvođenja te teze, ovde želim da sa svog gledišta pomenem dve stvari koje su verovatno najvažnije za filozofiju književnih »oblika«.

Verujem da je u definitorskom pogledu potrebno tako odrediti pojam »oblik« (forma) da se potpuno može osloboditi tradicionalnog pojmovnog para forma-materija, hile-morfé tj. oblik-sadržaj koji potiče iz predmetne zapadnjačke metafizike tehničke orijentacije, kao što jednom glasi veliko otkriće Heidegger-ovo. Verujem takođe da je neophodno savladati poimovni par intuitio-ratio, neposrednost-distancija, diskurzivno-intuitivno i sl., jer u svakom književnom »obliku« možemo dopustiti i refleksiju pod uslovom da bude organski oblikovana u delu, da neposrednost opet bude pronađena, kao što jednom glasi veoma tačna formulacija H. Lefebvrea.

Iako nije savladao ove prethodne pojmovne teškoće, Hristić posmatra istoriju književnosti kao sukcesiju datih oblika koje empirijski, induktivnim uopštavanjem i komparativnom opštošću svodi na zajedničke karakteristike, čine se, za njega, posao uglavnom završava. Tako Hristić kao pesnik dolazi do iznenađujućeg zaključka da čovek, ipak, ne živi pesnički na zemlji! Jednostranim isticanjem diskurzivnog, racionalnog, refleksivnog, kritičkog, prozognog i komentatorskog Hristić ostaje potpuno u gnozeološkoj distanciji subjekt-objekt, u predmetnoj metafizici koja ne dopire u dimenziju bića, do osnovnih situacija u ljudskoj egzistenciji, iz kojih povesno i fundamentalno mišljenje jedino može osvetliti poreklo i suštinu književnih rodova.

Milan Damjanović

3

ZBOG ZBIRA svojih istorijskih i umetničkih vrednosti, Studenica je najznačajniji od svih srpskih manastira. I nekada je, u staroj srpskoj državi, bila među njima prva u rang. Ima kod nas manastira mnogo većih, sa većom crkvom — Dečani su takvi, ili sa bolje očuvanim i glasovitijim slikarstvom — kao što su Sopoćani. Ali je Studenica od naročito značaja kao stari crkveni i kulturni centar. Ona poseduje veoma vredna arhitektonska i skulptorska dela, odlično slikarstvo iz raznih vremena, delimično sačuvanu riznicu, u njoj su se stvorila prva dela stare srpske književnosti, pod svojim svodovima ona krije grobove više znamenitih ličnosti iz naše istorije, više od sedamstot i pedeset godina aktivna je i prisutna u narodnom životu. Sve to zajedno čini je privlačnom i stavlja je u prvi red naših kulturno-istorijskih spomenika.

O Studenici se pisalo kod nas, a na strani takođe, možda više nego o drugim našim istorijskim spomenicima. No posle mnogih novih naučnih saznanja o staroj srpskoj umetnosti uopšte, posle obimnih radova na istraživanju, konzervaciji i uređenju celog manastirskog studeničkog kompleksa, obavijenih za poslednjih dvadesetak godina (a Studenica nam skoro svake godine pruži poneko svoje skriveno dobro) — bilo je potrebno da se o tom manastiru pojavi celovitija knjiga monografskog karaktera, pogotovu što je od Petkovićeve monografije o Studenici prošlo više od četrdeset godina. Takvu, novu knjigu, tek što je izdalo preduzeće »Književne novine«.

Ovu »Studenicu« napisala su četiri autora, prema koncepciji i u redakciji dr Milana Kašanina. Sam dr Kašanin dao je predgovor, arh. dr Vojislav Korać napisao je deo o arhitekturi i skulpturi, Dušan Tasić o slikarstvu, a Mirjana Šakota o manastirskoj riznici. Svi su oni dobri poznavaoци naše srednjovekovne umetnosti, specijalisti za određene njene grane, pa čitalac već unapred ima poverenja u njihova izlaganja. Knjiga sadrži i dovoljno reprodukcija, među njima i dvadesetak u boji. Tako veliki broj fotografija omogućava dobar uvid u studeničke vrednosti i bolje poimanje izloženih misli i konstatacija pisaca teksta.

Predgovor dr Milana Kašanina je, u stvari, jedna posebna mala monografija o Studenici. Prvenstveni cilj predgovora i jeste da čitaoca uvede u materiju koju knjiga obrađuje. No, Kašanin je u svome predgovoru izložio i ceo istorijat manastira, od njegovog osnivanja i podizanja Bogorodične crkve, s kraja XII veka, pa do novijih vremena. Uz izlaganja o Studenici prikazana je i društvena atmosfera u tadanjoj srpskoj državi, napori naših davnih predaka da se izraze kroz trajna stvaralačka dela. U tom smislu je veoma razložna konstatacija da »spomenici naše srednjovekovne umetnosti nisu delo istorijske slučajnosti, ni sudbinske čudljivosti, nego kontinuirane aktivnosti civilizovanog društva«. Srbija je, preko svoga Pomorja, imala jakih dodira sa zapadnim svetom, sa njegovom kulturom, sa njegovom umetnošću, no mnogo čvršće i trajnije veze uspostavljala je sa istočnim, grčkim, vizantijskim svetom, razvijajući se u njegovom duhovnom kolu. U doba podizanja Studenice i njenog ukrašavanja, vodeća ličnost koja je davala ton kulturnim poduhvatima bio je njen tadanji arhimandrit, kasniji prvi srpski arhiepiskop Sava. On je taj koji je, kao radoznao putnik, obilazeći Svetu Goru, Solun, Carigrad, upoznao znamenita tamošnja dela, carske palate i crkve, umetnička ateljea, došao u blizak dodir sa umetnicima i drugim obdarenim ljudima. Baš zbog toga je i uspeo da za freske Bogorodične crkve u Studenici pronađe najbolje majstore koje je u to doba vizantijski umetnički svet mogao da mu da. Sava je u Studenici rukovodio poslom tih ljudi, pravio raspored naslikanih scena i ličnosti, naložio da se na freskama ispišu, prvi put u našem slikarstvu, natpisi na srpskom jeziku. Zajedno sa braćom Vukanom i Stevanom on je završio Bogorodičnu crkvu i ostale potrebne manastirske zgrade u Studenici, napravio od tog manastira centar duhovnog i umetničkog života Srbije (sam je, skoro u isto vreme, napisao tu i Nemanjinu biografiju), uzor za mnoge kasnije arhitektonske i slikarske poduhvate. Posle Save, u Studenici su delovale mnoge ličnosti — mecene, graditelji, slikari, majstori — umetnici raznih rodova. Otud u njoj ima i danas, pored svih nevoljnih vremena kroz koje je prošla, još i drugih kasnije nastalih znamenitih dela (Crkva sv. Nikole, Kraljeva crkva), fresaka iz XIV i XVI veka, pokretnih umetničkih i zanatskih predmeta.

Poznat po svome izvanrednome stilu, Milan Kašanin je i u ovoj knjizi spojio naučni način izlaganja sa visokom književnom lepotom rečenice. Uz to, mnoštvo asocijacija, svežih misli i konstatacija krase ovaj zanimljivi i čitki tekst.

Arh. Vojislav Korać je svoju studiju o studeničkoj arhitekturi i skulpturi uglavnom posvetio Bogorodičnoj crkvi. To je i razumljivo, pošto je Bogorodična crkva, »zbog izuzetne graditeljske i umetničke vrednosti gotovo postala sinonim za Studenicu«. Vrlo savesno, ne propustivši ni jednu bitnu karakteristiku, autor je ocrtao arhitektonsko i skulptorsko biće Bogorodične crkve. U složenom pitanju njihovog porekla i izuzetne pojave u dubini Srbije, Korać se, zbog nepostojanja tačnog geografskog i nemogućnosti otkrivanja sigurnih paralela i nemogućnosti otkrivanja tačnog geografskog porekla studeničkih majstora, oslonio pre svega na opovremene političke i kulturne prilike u Srbiji. Simbioza dve kulture i dve umetnosti, vizantijske i romaničke, dovela je u Studenicu do stvaranja izvanrednog novog dela. Kod Bogorodične studeničke »plan, prostor i struktura su vizantijskog porekla, a osnovna koncepcija spoljnih oblika i većina arhitektonskih detalja potiču iz kruga romaničke arhitekture«. Ta crkva je jako zrelo, celovito umetničko delo

koje je nastalo kao rezultat htenja i rada jedne visoko obdarene ličnosti čiji zavičaj možemo da tražimo u južnim oblastima Italije, možda i na jugu naše obale, to jest na nekom romaničkom području u kome je još uvek živela vizantijska umetnička misao. Korać je naročitu pažnju posvetio studeničkoj skulpturi, analizirajući njene vrednosti i njen misao. Ta skulptura je, »po lepoti rada i po bogatstvu opreme, ostala u nas — tu Korać uključuje i Bar, Kotor i Dubrovnik — u srednjem veku neprevaziđena«.

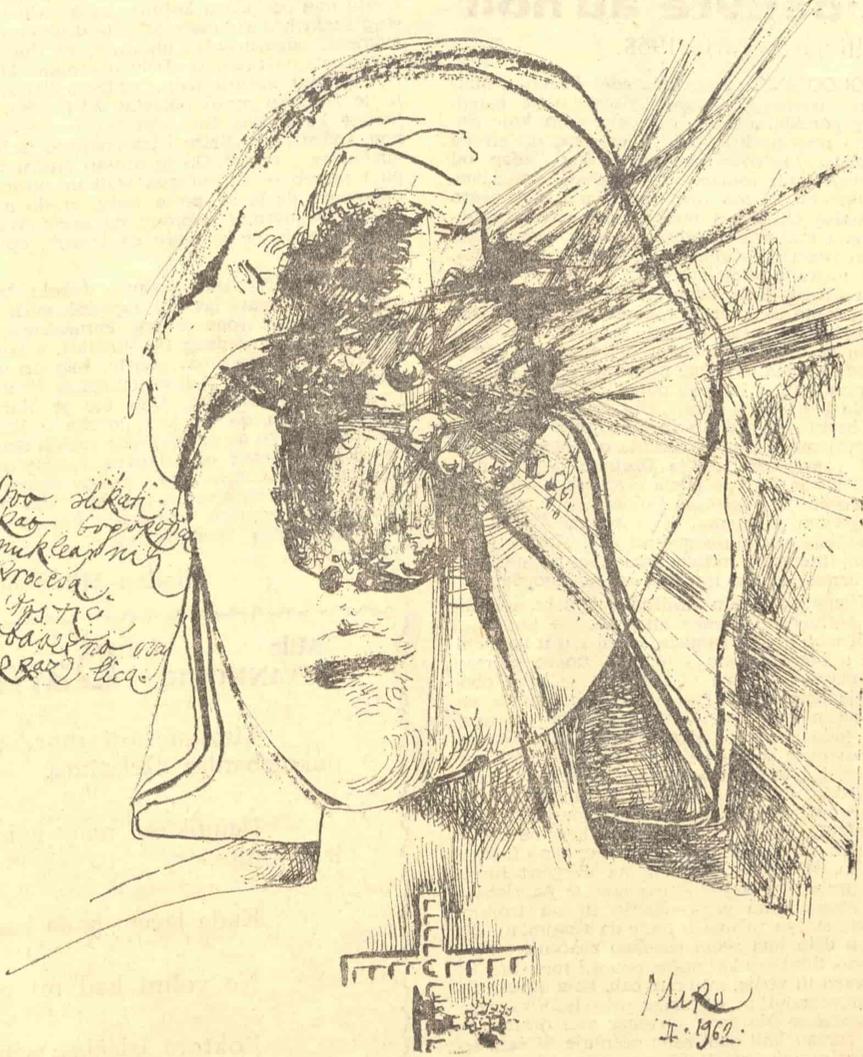
Slikarstvo Studenice nastalo je uglavnom u tri različita doba. Ono iz 1208. godine, u Bogorodičnoj crkvi, karakteriše plastični, monumentalni stil, odmeren i u gestu i u boji, analogan onovremenoj srpskoj književnosti. Po Dušanu Tasiću, koji je obradio odeljak o slikarstvu, freske u Bogorodičnoj crkvi su »osnova likovnog izražavanja potonjeg slikarstva« koje se naročito manifestuje u Mileševi i Sopoćanima. »Ako se značaj jednog uticaja meri spomenicima koji označavaju najnaprednije likovno shvatanje epohe... onda je uloga studeničkog slikarstva time dovoljno istaknuta«, zaključuje Tasić, nesumnjivo tačno i prihvatljivo. Bez slikarstva Bogorodične crkve, teško bi, zaista bilo shvatiti ceo trinaesti slikarski vek u Srbiji.

Drugi visoki domet studeničkog slikarstva predstavljaju freske u Kraljevoj crkvi, rađene polovinom druge decenije četrnaestog veka. Opširnije nego za Bogorodičnu crkvu, Tasić je analizirao tematske i ikonografske osobine ove manje, ali isto tako veoma značajne galerije. Slikarstvo Kraljeve crkve Tasić stavlja u vrh dela Milutinovih majstora iz ateljea Mihaila, Evtihija i Astrape. Naracija i ljupka živopisnost, osobene za novi duh koji su ti majstori uneli u vizantijsko slikarstvo, u Kraljevoj crkvi dovedene su do briljantnosti. Trećoj slikarskoj celini u Studenici, freskama rađenim u Bogorodičnoj crkvi polovinom XVI veka Tasić je takođe posvetio dovoljno mesta u svom tekstu. Iz pijeteta prema starim umetnicima, onim iz početka XIII veka, slikar iz novijeg vremena je svoje delo podredio njihovim freskama, često ih restaurišući i dopunjavajući. Njegovo »Ro-

đenje Hristovo« i »Uspenje Bogorodičino«, makar rađeni i po starim uzorima, odlične su slike. Uz to u svoje delo taj majstor je uneo i neke nove ličnosti, njegovo slikarstvo ima izrazitu ličnu notu, pa se ne bismo mogli složiti sa Tasićem o njegovoj nekreativnosti. To je svakako najbolji slikar kojeg je naša umetnost imala u turskom vremenu.

Od prebogatih studeničke riznice danas je ostala po broju skromna, ali po nekim delima veoma značajna zbirka pokretnih umetničkih predmeta. U toj riznici je jedini spomen na prve studeničke dane zlatni prsten Stevana Prvoćenanog, nađen u svećevom čivotu. Iz kasnijih srednjovekovnih vremena sačuvane su još nekoliko dragocene stvari, kao što je vezena plaštanica koju je Studenici verovatno poklonila monahinja Jefimija, i sama poznata sa svojih vezova, zatim jedan prelepi orijentalni pokrov, poklon Lazareve kćeri Olivere i kneginje Milice. Uz njih, druge tkanine, čivot Prvoćenanova rađen u početku XVII veka, stavroteka, krstovi, putiri i druge umetnički izrađene crkvene stvari, kao i mnoge darovne povelje — sačinjavaju današnju studeničku riznicu koju je, u knjizi o Studenici, Mirjana Šakota sa znanjem i ljubavlju opisala.

Ako se u celini sagleda, »Studenica« je dobra i potrebna knjiga. Mada rađena od više autora, njen pisani deo čini ujednačenu celinu koja dobro tumači studeničku umetnost. Mogle bi se knjizi staviti i neke zamerke: odsustvo naučnih primedbi onemogućava uvid u mnogo brojne probleme i njihovo rešavanje od većeg broja drugih naučnih radnika (bibliografija, data na kraju knjige, ne može da zameni tu potrebu), pa često čitalac neće moći da razazna šta je u tekstovima originalna misao autora a šta je rezultat ispitivanja drugih naučnika. Fotografije nisu uvek najsrećnije izabrane i raspoređene. Mislim da je znatna mana i to što u reprodukcije fresaka nije obeleženo kojim doba pripadaju. Ima i nekih drugih mana: omaški (poneka zamena potpisa ispod slike, neudelačne razmere planova, štamparske greške u datumima), no one su tehničkog karaktera i skoro beznačajne u odnosu na značaj knjige kao celine. Trud »Književnih novina« i autora knjige možemo samo pozdraviti.

Iznad i ispod Zvezdare

Nastavak sa 3. strane

Ciklična forma Radičevićevog romana, iako nema klasične crte romaneskne tehnike, koja sve drži čvrsto i u sadejstvu, omogućila je autoru da u sukcesivnom smenivanju slika održi i demonstrira organiku jednog pripovedanja. Radičević se ne libi da to pripovedanje neočekivano prekine, da tok radnje prebaci u neki drugi plan samo ako taj plan omogućava da se doživi i prepozna ono živo pulziranje egzistencije koje je najiskrenije kada nije zatvoreno urbanim gestovima. Iako prikazuje ljude sa periferije velikog grada, ispod Zvezdare, ti Radičevićevi junaci još nisu izgubili svoju grubo-nežnu prirodu: njihova lepota je u njihovoj neposrednosti, njihov jad u sopstvenoj tragičnoj sudbini.

Radičević ima zaista izvanrednu sposobnost da u tragičnu sudbinu svojih junaka (Arčelova, Petronija Spasojevića, Petra Orovoškog i dr.) oseti i izdvoji iz mnoštva likova kojima je periferija, Zvezdara, i iznad i ispod života, tako reći jedini prostor življenja. Ali da svoju umetnost pripovedanja ne bi sveo na puku opservaciju, Radičević je naročito u pojedinim fragmentima (kao što su »Džokej«, »Petao«, »Profesor«) nastojao da njegovo saznanje dobije karakteristike univerzalnog simbola; jedna ne sasvim slučajna životna drama tako je dobijala opštiji karakter, i to je ovu prozu ne retko spasavalo od priprostih psihološko-socijalnih motiva.

Mada ova proza nije bez neophodnih psihološko-socijalnih senčenja, mada se, kažem, ne ustručava da ukaže i na prizemni sloj jednog poratnog života koji se izgleda odistinski dogodio i koji se još uvek događa, Radičeviću nije bilo toliko stalo da svoju imaginaciju opterećuje činjenicama neostvarenog sna: njega je zaokupljala i osvojila fantastika tog života koji se pružio između zemlje i neba, iznad i ispod zvezdare. Sukob velikog vremena i male egzistencije dobio je razmere ljudske drame koja ima svoj početak pre rođenja, a svoj kraj negde posle smrti: svi, gotovo svi, junaci ovih proza razapeti su između stvarnog i fiktivnog, između banalnog i nedostižnog. Dirljivo svesni svega što ih okružuje, ti mali ljudi naših periferija u ovom romanu imaju razvijeni duševni život i navike koje su savršeno prikladne njihovim sudbinama. Realista u opisu, čak tradicionalist u tretiranju izvesnih tipikalnih naših naravi, Radičević je sasvim moderan i savremen ne samo u formalnim rešenjima (ciklična, mozaična forma romana) nego i u nijansiranju tih ljudskih situacija u kojima su se zatekli demobilisani ratnici, inkasanti, džokeji i ostali. Cela jedna galerija likova, kakvu gotovo da nismo upoznali u našoj savremenoj prozi, ceo jedan ljudski prostor prikazan je u Radičevićevom romanu, sugestivno i neposredno, baš kao što je sugestivna i neposredna život njezgovih junaka.

»Grubići i Nežnići« je roman situacija. To je proza koja iksira jedno stanje, jedno doba čiji je sadržaj uvek nepredvidljiv. Opterećeni bivšim životom i uspomena Radičevićevi junaci nemaju ništa danas osim slobode gesta i zato njihova priroda izgleda tako haotična, njihov seks tako neiscrpan, a njihovo ophođenje grubo i nežno, istovremeno. Kao da je život zatvoren oblikom u kome su se zatekli, kao da nema drugog prostora osim — periferije! U tim svođenjima raznih i različitih sudbina koje imaju jedno te isto vreme događanja i atmosferu događanja, Radičević je izvanredan. Čak i onda kada njegove neke skice i portreti postaju dozlaboga prosti i deskriptivni, nemoguće je ne prepoznati ritam i puls jedne nesvakidašnje proze. Možda bi zato ovaj prozi trebalo i prići bez predrasuda o velikoj literaturi. Jer Radičevićev romansijski talenat, za razliku od pesničkog, nikada nije mogao na veliko da računava. Njegova ljubav, prozni dar i imaginacija, — našli su svoj smisao u malim oblicima i zato nije ni malo čudno što njegov najnoviji roman nema čvrstu romanesknu formu. On će biti zapamćen više po onome što donosi (sadržajne novosti) nego po onome kako izgleda, mada ni njegova forma nije nezanimljiva. Jednom reči: Radičević je veći majstor kad misli iz situacija nego kad misli iz stvari, a to je isuviše presudno za jednog romansijsera da bismo to mogli prevideti! No bez obzira na ove primedbe roman »Grubići i Nežnići«, iako više zanimljiv nego značajan, izgleda da predstavlja prekretnicu u Radičevićevom proznom stvaranju.

Miodrag Jurišević

Vidoje Podgorec

Belo Ciganče

»Mlado pokolenje«, Beograd 1968.

VIDOJE PODGOREC pripada najnovijoj generaciji makedonskih pisaca za decu koja sve više kida spona sa tradicijom i priklanja se modernom tretmanu života. Ne samo poezijom već i prozom, Podgorec je dokazao svoj talenat: sposobnost da opservaciju sveta prenese u literaturu; da spoji apstraktno sa realnim — i da, svemu da pečat briljantne lirске individualnosti.

Roman »Belo Ciganče« na autentičan način obelodanjuje vezu ovoga pisca sa detinjstvom i njegovim svekolikim fenomenom. Cilj Podgorca nije bio da kroz bajku da sudbinu dečaka-Cigančeta koji mučeći se prolazi kroz život već da realističkim bojama osenči njegovu životnu stazu. Zbog toga, čitav ishod situacija u romanu deluje prirodno i spontano. Pisac ne skicira ništa što bi delu dalo zvuk raznežene jadrkovke nad sudbinom malog Toruna; on prati dečakova potucanja po prašnjavim drumovima; dovodi ga u neravnomerne odnose sa ljudima; otkriva njegove prikrivene komplekse »crnog čoveka«; ali, za sve stavove daje motivaciju. Ima se utisak da je Vidoje Podgorec osećio tkivo ovakvog života, i da je deo tih istina spretno unosi u roman.

Slika ciganskog nomadskog lutanja data je u ovom romanu sa svim koloritom dramske čerge: najslikovitije strane romana su dečakovo prilagođavanje stilu čergarskog tavorjenja i Torunovo lirsko doživljavanje sukoba sa tim svetom: sve je u tim opisima u znaku stvarnosti, one verovatne zbilje, koja deluje plastično i, dakako, sugestivno. Doduše, pisac je gde-gde pojačavao ton poetskog kazivanja, pa je tekstu davao patetičan akcent čime je roman gubio od ozbiljne atmosfere.

U ovom romanu Vidoje Podgorec je, pored smisla za pripovedanje, pokazao sklonost i prema impresionističkim opisima prirode. Zasta je teško naići na prozu koja se odlikuje takvom perfekcijom izraza i bogatstvom emocionalnih preliva. Uz to, i prevod Cvete Kotevske išao je na ruku brušenju rečenici Podgorčeve proze, u kojoj nema ničeg suvišnog što bi poremetilo pažnju mladog čitaoca.

Sve to romanu »Belo Ciganče« daje sigurnost u njegovom putu do dece, koja će ga, uverenj smu, iskreno prihvatiti.

Voja Marjanović

NEPREVEDENE KNJIGE

Marguerite Yourcenar

L'oeuvre au noir

Gallimard, Paris 1968.

OVOGODISNJI nosilac nagrade »Femina«, Margerit Jursenar, je veoma poznati pisac belgijskog porekla, a njeno najnovije delo, koje slušaćajno nosi naslov »Delo u crnom«, od strane francuske kritike ocenjeno je kao jedan od najuspešnijih romana ovogodišnje književne produkcije. Njeno ime, inače, nije nepoznato ni našoj čitalačkoj publici: pre izvesnog vremena i kod nas je preveden njen veoma značajni istorijski roman »Hadrijanovi memoari«. Žiri nagrade »Femina«, koji je ove godine, u nizu drugih dela, odabrao knjigu ove spisateljice, samo je potvrdio renome koji uživa čitav jedan opus posvećen antičkoj viziji sveta u kojoj se lako sagledavaju i prepoznaju savremene i veoma aktuelne implikacije. Još od njene prve knjige, koja se pojavila 1929. godine, a nosila je naslov »Aleksis, ili rasprava o uzaludnoj borbi«, pa preko »Nove Euridike« i »Hadrijanovih memoara« do studija o Pindarovoj poeziji i prevoda Henrija Džejmsa i Virdžinije Vulf, i, konačno, do »Dela u crnom«, u njenom delu oseća se naglašena ljubav prema, pre svega, grčkim mitovima, ali i prema Americi u kojoj ona već duže godina živi, služeći se u svojoj literaturi mitologijom kao podsticajem za razmišljanje o ljudskoj sudbini uopšte.

Prema mišljenju književne kritike, u delima Margerit Jursenar bitan je stil koji preko ličnosti njenih romana, unosi red u haotični svet u kome živimo, i to tako što se košmar savladava realnošću ili tako što se život obogaćuje lepotošću ili kao u »Delu u crnom«, na taj način što razum izokreće čitavu egzistenciju jednog umno poremećenog bića. Glavna ličnost ovog romana sasvim slučajno nosi ime Zenon. Od svoje mladosti pa do smrti Zenon, očigledno, doživljava razne metamorfoze. Ali, ove promene date su nam iz jednog bloka, van određenih povoda ili slučajeva koji ne mogu da nam objasne njegovu mutaciju, kao i u svim svojim dosadašnjim romanima Margerit Jursenar prelazi sa najstriktnije analize na slobodno romaneskno pripovedanje ili na ironiju, vodeći strogo računa o tome da i najmanji detalj u delu ima svoje posebno značenje i svoj smisao. Sredstva kojima se ona pri tom služi jesu snovi ili vizije, intuicija čak, koja čoveka čini univerzalnijim od same prirode. Više nego romaneskno Margerit Jursenar voli dramu, to jest roman koji sam sebe ocenjuje ili sam sebe negira, otkrivajući, istovremeno, nekoherentnost života. Ono što se dešava ličnostima u životu autora ne interesuje, naročito. Ali ga zato

Jugana Stojanović

Leonardo da Vinči

»Mlado pokolenje«, Beograd 1968.

KNJIGA JUGANE STOJANOVIĆ predstavlja zanimljiv pokušaj da se kroz biografiju delo Leonarda da Vinčija približi mladim čitaocima. Kažemo pokušaj, jer ova knjiga teško može biti svrstana u prave romansirane biografije (kojima je ipak najbliža), a ni u neku drugu književnu vrstu. Ovakva, popularna dela u našoj literaturi još uvek predstavljaju priličnu retkost, te je Jugana Stojanović, prihvatajući se zadatka da prikaže Leonardov život (i delo), i to u obliku dostupnom čitaocima određenog uzrasta, bila donekle bez utrih puteva i prethodnika (barem kod nas). Zato bi rezultat postignut ovom knjigom mogao poslužiti kao putokaz izdavačima koji se bave izdavanjem dečje i uopšte popularne literature.

Ova knjiga vodi mladog čitaoca kroz pojedine epizode Leonardova života, prikazujući rad i stvaralačke napore velikog umetnika i naučnika, a istovremeno pruža i mogućnost da se pojedina Leonardova dela bliže upoznaju. Knjiga je pisana pregledno, sa puno razumevanja za složenu psihologiju jedne ličnosti. Leonardov lik ne izrasta pred nama bez korena, već se na njegovom životnom putu uočavaju značajne prekretnice i zvezdani trenuci nastanka velikih dela, ili pak trenuci sumnje i traženja, karakteristični za ovog umetnika.

Teško je, svakako, obuhvatiti život i delo jedne toliko značajne i toliko svestrane ličnosti i knjigom većeg obima no što je ova. Svesna tog ograničenja, a i intencija koje su se već sa izvesnim popularizatorskim tonom nametale, Jugana Stojanović je mestimično pribegavala idiličnom i uprošćenom prikazivanju Leonardovog lutanja, a pogotovu su pojednostavljeno prikazani njegovi savremenici, svedeni najčešće na jednu dimenziju. Istorijska zivanja toga razdoblja takođe su prikazana jednostavno, u osnovnim potezima, tek koliko je potrebno da bi se razumele pojedine epizode Leonardova života (izuzev izvršnog odlomka o kondotijerima). Ali, ako se ima u vidu publika kojoj je knjiga namenjena, gornje primedbe dobijaju sasvim drugi smisao i nimalo ne umanjuju značaj ove knjige. Jugana Stojanović je očigledno izbegavala da pred mladog čitaoca stavi više problema nego što je potrebno, naročito se kloneći da preteranim prikazivanjem istorijske pozadine ne baci u zasenak lik junaka kome je knjiga posvećena.

Ova biografija velikog majstora nema dakle za cilj da pruži definitivan odgovor na sva pitanja u vezi sa Leonardovim životom i delom, već samo da utoli prvobitnu radoznalost mladih čitalaca, izazivajući istovremeno drugu, veću: da se sa Leonardovim delom upoznaju temeljnije, da posegnu i za drugom literaturom o njemu. Bez preterivanja se može reći da je ovaj zadatak u potpunosti ispunjen. Činjenica da u knjizi često nalazimo i znatno više od toga rečito pak govori da je pred nama rezultat poštovanja prema velikom stvaraocu, kao i rezultat visoke književne kulture.

Ivan Šop

interesuje ono što oni misle o svojoj egzistenciji onda kada obelodanjuju nezadovoljstvo samima sobom i kada su u situaciji da razmišljaju o istinskoj prirodi onoga što se zove Ja.

Jedna od ličnosti Margerite Jursenar kaže, na primer, sledeće: »Ja verujem da u svakome životu ima perioda u kojima čovek istinski postoji i takvih u kojima nije ništa drugo do konglomerat odgovornosti, umora i, za ljude slabe pameti, taštine«. U »Delu u crnom« Margerit Jursenar opisuje jednu fiktivnu ličnost koja je živela u prvoj polovini XVI veka. Ova ličnost koja, kao što rekosmo, nosi ime Zenon, rođena je u Briži i istovremeno je lekar, alhemičar, i filozof. On je prošao čitavu Evropu i susreo se sa mnogim velikim evropskim duhovima, da bi se, posle svega, vratio u Briži i živeo povučenim životom; na kraju, vrši samoubistvo da ne bi umro na lomači, optužen za jeres.

Ova kondenzovana, snažna i duboka knjiga uvodi nas u pravi lavirint zapadne misli, i to one najsmelije (one jednog Paracelzusa, jednog Kampanele, jednog Da Vinčija), a komponovana je, u izvesnom smislu, kao priručnik asketizma koji nas vodi od istinskog života do fascinacije apsolutnim. Ono što je Margerit Jursenar htela da da kao poruku u ličnosti Zenona, jeste to da on, izvršilac velikih dela, lekar koji, polazeći od iskustva i opservacije, vrlo brzo konstatuje, kao i njegov savremenik Paracelzus, da ispitivanje realnog može da se obavi samo pomoću koncepcija koje nas podižu do najviših spekulacija.

Mladen Milovanović

Mile STANKOVIĆ Damoklovi mačevi

Tiranin koji umre prirodnom smrću produžuje život pokolebanim dželatima.

Damoklov mač nekome visi nad glavom, a pogađa izmaknute.

Kada jačem pada kamen sa srca — izmaknite noge.

Ne volim kad mi poznanik dželat popravlja kravatu.

Doktore, izleći se sam! Dobro, ali želimo i druge potvrde: Pope, pokaj se sam! Dželate, obesi se sam!

Franci ZAGORIČNIK

RUŠENJE GRADA

odzvoni sunčan sat svoje vreme odzvonilo mu je grad je poleteo u nebo

za zidom zid je zid za zidom je poleteo za krovom krov je poleteo

zova pokriva prašinu prašina pokriva zovu ulica za ulicom je u prah poletela

jug se rascepio odvalio na dnu potočnice mogu se ostaci naći

istok se odvalio od srca ono osta golo i prestrašeno

zapad je razjeo samoga sebe severa nije bilo ni tada ni kasnije

mir samo privid beše mravi su čitavo vreme jurišali čitavo vreme i prostor

loše nije bilo čak zabavno beše živelo se u vatri u agoniji i ekstazi

stvari su se čvarile osećao se vonj gamad se plodila sustižući svoj čas

te činjenice nije dobro previdati zakonitosti su vladale po zakonima pisanim ili ne

na kraju krajeva to je uzgredna stvar epizoda isključivo u svrhu za razumevanje

a samo po sebi to je sitnica daleko od nervnih eksplozija na kakve smo naučeni odavno

svet je ostario i žrtve podnosi lako što negda beše uznemiravalo danas su samo znaci za ovo ili ono

grad dole ili gore život više boli od smrti radoznalost nas gane oko bezdana neba

oko vaznesenja neba oko te rube neba

kojoj je nebo rupa kojoj je sve ništavilo kojoj je ništavilo sve i to je zapravo isto

kakav je ovaj ishod kakav je ovaj ishod bilo kakav da je jeste kakav jeste

grad za gradom podiže termika podloga otpada tabani se odlepljuju

ljuske su još uvek prazne plus ça change plus c'est la memée chose razlike su svuda nezatne

nije bilo vredno rušenje je bilo temeljno premda nije bilo vredno vredno nije bilo

Sa slovenačkog: Ljubiša ĐIDIĆ

Likovna Umetnost

„Kragujevac 1941“ Petra Lubarde

Galerija Kulturnog centra

NE ULAZEĆI u ocenu Lubardine umetnosti, — jer to nije ni potrebno, — ova nas izložba mora podstaći na razmišljanje u kojoj meri, i u kakvom obliku, naše savremeno slikarstvo može biti angažovano slikarstvo. Lubarda je izabrao za svoju temu kragujevačku tragediju iz 1941. Međutim, tema je u ovom slučaju više od moralnog nego likovnog značaja, i njeno se izvršenje ne može meriti uobičajenim merilima. Lubarda je podredio sadržaj nadahnuću, izbegavajući, već po prirodi svoga postupka, konvencionalno, odnosno tradicionalno prilaznje jednoj određenoj temi. Umesto toga, on je dozvolio da njegova osećanja, izazvana spomenutim događajem, nadu oduške kroz njegov silovit koloristički temperamenat, obojen, ovoga puta, dramatičnošću neobičajenom za ovu vrstu slikarstva. Iz svakog njegovog poteza, iz svakog tona, iz cele konstrukcije, izbija nešto što nas neodoljivo podseća na protest i na prkos. Iz toga proizilazi da naslovi nisu slučajno, pa čak ni namerno lišeni odgovarajućih vizuelnih premisa, ukoliko pod time podrazumevamo vezivanje za određene realne predstave. Imamo tu sasvim definisane pojmove, koji saznajemo u težnji da se ostvare kao doživljaj u onim elementima boje i forme koji pripadaju pikturalnom u njegovom najsazetijem stanju. Snagom vulkanske erupcije, po nekoj već iskušanoj sili teže, Lubardina grozničava mašta uobličava i određuje tokove egzekucije, izbegavajući uobičajeni transcendentni oblik apstraktnih shvatanja. On završava svoju sliku pre nego što je prenese na platno, a kad bude prenet na platno, ona će sadržati samo najčistije vidove uzbuđenja, one vidove koji će na nas delovati neposredno doživljenog. U toku ovog emocionalnog prečišćavanja, ove uzbuđujuće i psihološki veoma slojevite katarse, pred nama se otvara tananost i snaga jedne duboke, silovite imaginacije, čitav ovaj komplikovani mehanizam nadahnuća koji deluje na kovima svoga razvika, ne svojim konačnim rešenjima. Iskrenost i spontanost, uložene u ova dela, uzdižu Lubardino slikarstvo do elementarne snage, kako u boji tako i u formi, pa se može bez oklevanja zaključiti da ovaj ciklus predstavlja jedno novo i značajno razdoblje u razviku Lubardine umetnosti.

Grupa belgijskih grafičara

„Cap d'encre“

Galerija Grafičkog kolektiva

TRINAEST belgijskih grafičara, predstavnici uglavnom srednje generacije i jednog udruženja, ukazali su nam na moderna strujanja u jednoj zemlji visoke grafičke tradicije. Ima među njima i skulptora, i slikara, i arhitekta, pa, naravno, i čistih grafičara, koji među sobom nisu povezani ni tematski ni po stilu, ali koje ujedinjuje fina umetnička kultura i osećanje za materiju. Oni upražnjavaju sve tehnike, i crno-belu i u boji, sa izrazitom sklonošću ka bakropisu i drvorezu u njihovom bezmalu klasičnom vidu, sa rutinom i umešnošću koja mora da zadivi. Njihovo vladanje formom, tamo gde je ona namerno podvučena i vidljiva, daje razloge da poverujemo u iskrenost i spontanost njihovih apstraktnih konstrukcija. Njihova zajednička osobina se ogleda, pred svega, u tonskom rafinmanu, ali ne u onoj mediteranskoj lakoci i prozračnosti tona, već u nijansiranju i pateriči obojenih struktura. Oni predstavljaju jedan svet mašte zatvorene u sebe, sa nordijskom senzibilitetnošću za atmosferu i težinu materije. Njihova forma je strogo zatvorena, sa dubinom i prostornošću ograničenim samom funkcijom linije ili volumena, ali sa finim i plemenitim pasażima obojenosti, od najtananih fuga srebrnog i sivog do najtamnijeg tonaliteta. Možda na njihovim listovima nema uvek izrazite jasnoće i ravnoteže, ali oni nisu racionalisti; snaga ove umetnosti ima, pre svega, oslonca na očiglednoj sklonosti ka psihološkom i metafizičkom. Bilo bi preterano tražiti u tome samo i jedino severnjačku pasivnost prema spoljnoj aktivnosti; prema logici redosleda ili estetske ravnoteže. Belgijska grafika ima za sobom iskustva velikih Flamanaca, pa i Holandana, a pred sobom neiscrpno bogatstvo jednog sveta uzbuđujuće i poetične imaginacije, možda malo uznemirene setom i sklonošću ka usamljenosti, ali tople, ljudske i savršeno usklađene s najbitnijim elementima stvarnosti. Dodajmo tome suvereno vladanje tehnikom i eleganciju postupka, pa će nam ova umetnost otkriti svoju najvredniju osobinu, spoj inteligencije i senzibiliteta.

Miodrag Kolarić

Povodom filma
»Višnja na Tašmajdanu«
Stoleta Jankovića

Višnja bez boje

FILM

NOVI FILM Stoleta Jankovića očigledno je nastao kao izraz želje da konačno dobijemo film o mladima, film u kome će svako moći da prepozna nešto od svoje đacke mladosti, lepršave i poetične, one mladosti iz stare poslovice «... Od mladosti pa do groba najlepše je đacko doba». Pošavši od romana Siniše Pavića, posvećenog u potpunosti sitnicama mladalačkih svakodnevnica, jednoj skoro vernoj slici po sećanju burne maturantske godine provedene sa jednom Višnjom — kapricioznom, nestalnom i nesentimentalnom — Stole Janković je pokušao da oživi nostalgiju i nezaboravnu sliku gimnazijskih dana, prvih ljubavi, prkosa i buntova prema roditeljima i profesorima, ukoliko, da pruži autentičan podatak o jednoj mladosti poslednjih đackih godina.

Njegovi junaci ne pate od bolesti »trišerstva« kao junaci starih Karneovih »Varalica«, oni ne prećutkuju i ne izneveravaju svoju vlastita osećanja, ne pate od »teskobe« saganovski natopljenih atmosfera, između njih ne postoji onaj snobovski paravan cinizma iza koga se otkriva poza pred životom; Višnja, Miša, Oli, Marko, Gordana i drugi žive svoju poslednju godinu do zrelosti bezbrizno, sa nešto pustahijskog mladalačkog poigravanja, pubertetski razmetljivi, ali i svesni da je ta godina poslednja, i da posle nje sleduje otvaranje ka problemima koje će život, u svojoj raznolikosti, stalno nametati.

U toj nameni, međutim, da se pruži jedna uopštena slika maturantske mladosti, vesele i burne, ali i praćene prvim brigama i slutnjama o životu koji se otvara u bezmerju svojih mogućnosti i da se maksimalno afirmiše lepota tih dana, nije se otišlo dalje od onoga što je roman u ključu pružao. Roman Siniše Pavića je literatura lirskih reminiscencija čiji se autor sa nostalgijom seća svojih maturantskih dana; film Stoleta Jankovića je hteo, pored toga, da bude i slika današnje generacije mladih o kojoj autor romana, naravno, nije pisao, nego je mislio na onu generaciju mladih kojoj je i sam pripadao. Sva u emocionalnoj sferi, Pavićeva proza ne teži uopštavanju, već je pre ispovest koju drže konci proživljenog sećanja na jednu maturantsku ljubav, dok je u filmu subjektivna Mišina ispovest samo spoljni dramaturški okvir, a suština je potražena u slikanju profila generacije mladih, sa skoro obaveznim aluzijama na »statine sinove« sa automobilima i ostale, već oveštale rekvizite neumodne i imputirane socijalne teme.

Najblaže rečeno, režija je nastojala da od jednog privatnog lirskog dnevnika napravi film — svedočanstvo o generaciji mladih i da jednu literaturu bez argumentacije, koja se oslanja samo na sentimentalne nagoveštaje, »oboji« verističkim razmišljanjem o nerazumevanju sveta odraslih, o profesorima konzervativcima, egzibicionistima i čudacima itd.

Praveći od te literature film, Stole Janković je i sam ostao na nagoveštajima, a iz trivijalne želje za »postavljanjem problema«, on je u jednom pojednostavljenom scenariju hteo da ostvari sintezu koju nikako nije bilo moguće ostvariti. Mi stalno osećamo da je njegov film bez stvarne strukture, i lako dolazimo do zaključka da je to stoga što ni njegova režija nema elemenata na kojima bi gradila vlastitu strukturu. U filmu su, u stvari, prisutne tri generacije mladih: ona piščeva generacija od pre više od deset godina, današnja generacija kako je video reditelj, i generacija mladih protagonista ovoga filma koji su sami sebe igrali neusiljeno, šarmantno i sveže. Otuda ta vidljiva rasepljenost i dvojnost ovoga filma: režija rutinski konvencionalna i šablonska, schematična u upotrebi elemenata pomoću kojih

je oblikovala fabulu, a likovi životni, mlada- lački poletni i nekonvencionalni.

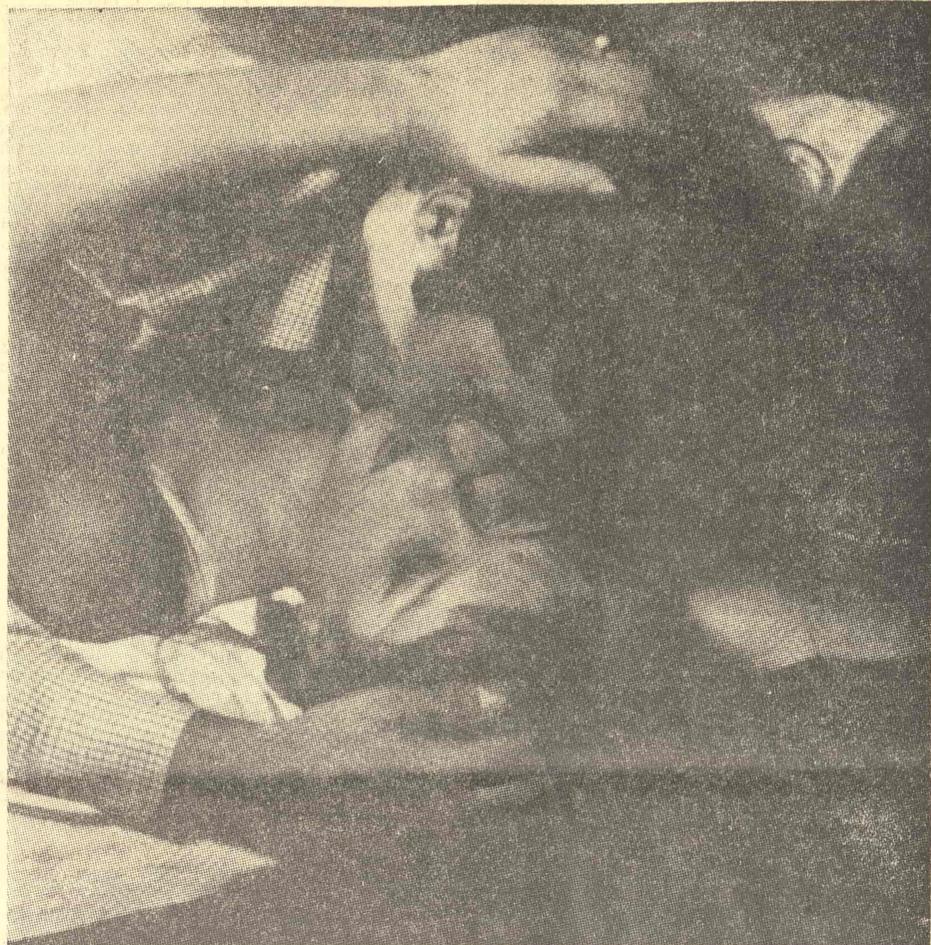
Narativnost ovog filma, lišena stvarnog jedinstva i poezije do koje mu je stalo, dovodi nas pred svršen čin: autor stiže do literature od koje je pošao, a od nje se, u svakom slučaju, nije mogao praviti film o ovoj generaciji mladih, kojoj bi, uzgred budi rečeno, mnogo štošta bilo nejasno u ovom filmu, a pre svega onaj uznemireni i sladunjavi Miša sa svojim »čistim« idealima, školom sentimentalnog vaspitanja i traumatičnim ljubavnim iskustvima. U ispovednoj strukturi romana pisanog u prvom licu, ovaj lik je mogao postojati uporedo sa centralnom romantičnom idejom, dok je u filmu koji pokušava da govori o današnjoj omladini samo ekstravaganтни, romantični kontrast novom senzibilitetu i psihologiji mladih.

Sve u svemu, film se sveo na veoma uprošćen traktat o mladosti iza koga se nije nazirao pravi cilj ni intimno stvaralačko opredeljenje prema literaturi na osnovu koje je nastao. Tako se Stole Janković našao istovremeno u ulozu žrtve i krivca: žrtva je bio zato što je do kraja poverovao jednoj literaturi bez argumentacije, a krivac je zato što je režiju shvatio kao jednu vrstu normativne nadgradnje koja se svodi samo na realizaciju puke literarne si-

rovine. Sledеći u potpunosti roman, on je nastojao da što efikasnije realizuje svaku pojedinu epizodu naizmeničnim smenjivanjem sekveneci školskih časova sa sekvencama idile Miše i Višnje, ne vodeći računa o tome da konfuZnim smenjivanjem epizoda ne može radnju privesti do konačnog doživljaja koji bi imao neki složeniji emocionalni smisao. Zato se struktura ovog filma sastoji od niza labavo povezanih epizoda, grupisanih po hirovima jednog dnevnčkog romansijerskog postupka pisca Siniše Pavića, u kome se privatni ton samoispovesti na veštački način privodi do poetskog prosede.

Stoga imamo razloga da odbacimo »Višnju na Tašmajdanu« i kao film i kao svedočanstvo, i da u njemu vidimo realizovanje jedne predstave o filmu koja je ne samo anahronična, nego i praktično mrtva. Motivaciji tog filmskog svedočanstva o jednoj mladosti takođe ne verujemo, pošto slika današnju mladost literarnim prototipom mladosti pisca romana po kome je nastao ovaj film: mladalačku idilu, sukob mladih sa svakom vrstom autoriteta — sve ono, dakle, na čemu je Stole Janković gradio svoj film, mi shvatamo samo kao rekvizite jedne neefikasne kinematografske strukture.

Bogdan Kalafatović

SCENA IZ FILMA »VIŠNJA NA TAŠMAJDANU«

MALI ESEJ

Glišić i počeci srpske proze

STA PRVO NASTAJE u jednoj nacionalnoj literaturi — stihovi ili proza, to zavisi od mnogih i istorijskih i teorijskih pretpostavki. Ali nesumnjiva je činjenica, makar i paradoksalna, da se nacionalna umetnička poezija mnogo brže, pa prema tome i lakše, konstituise nego umetnička proza. Forme stihovnog jezika i lirskog izraza mnogo se prilagodljivije formiraju u procesu umetničke stilizacije; broj slogova u stihu, alternacija ritmičkih signala, poetska leksika i frazeologija, pesničke slike i simboli — sve to lakše podnosi jednu dopustivu poetsku veštinu, zanatsku tehniku, pa i nedopustivu mehanizaciju i klišetrastost izraza, nego proza. Proza je, pak, teže uhvatljiva i mučiteljska forma umetničkog izraza; prividno nalik svakodnevnog govornog komunikaciji, ona mora zadobijati umetničke kvalitete nekim rafiniranim postupkom izbora leksike, kombinacije slike i strukture intonacije, koji se tek u procesu duge upotrebe i velikog napora postizu, a svaki čas gube u plitkim vodama banalnog kazivanja ili u lažnom zvučanju knjiške patetike i vidljivo mehaniziranog izraza.

Slično nešto se dešavalo i u razviku naše književnosti XIX veka: od Branka Radićevića,

a i pre njega, pa do Vojislava Ilića, naša lirika se ne samo brzo konstituisala, za deceniju-dve, nego još brže i rafinirano sazrela i transformisala se u novi lirski kvalitet modernog evropskog simbolizma iz zadnje četvrti XIX veka. V. Ilić je već devedesetih godina formulisao poetsko stvaranje u duhu bodlerijanskog traganja za simboličkim smislom stvarnosti oko sebe.

Sa prozom stvar je stajala nešto drukčije. Već sredinom veka, kada smo imali uveliko izgrađenu poeziju, naši pisci i urednici listova osećali su veliku prazninu zbog nedostatka proze. I kao što je u ruskoj književnosti dvadesetih godina, u trenutku kada je Puškin sa stihova sve više prelazio na prozu, ruska publika, zasićena stihovima, na usta Bestuževa-Marlinskog žudno vapila: »Proze, proze! — Vode! obične vode!«, tako se i naš urednik novosadske »Danice«, poznati mentor srpskih književnika i pesnika iz pedesetih i šezdesetih godina, Đorđe Popović, kasnije nazvan »Danicar« (po časopisu »Danica«), jadao u jednom pismu iz 1858. godine prijatelju Antoniju Hadžiću, kako je »kod nas beda sa čestitim prozom« i kako je presrećan što je dobio Gogolja i Ljermontovljeva dela, pa može bar dobre prevode u prozi da objavljuje.

Trebalo je da prođe petnaestak-dvadeset godina od tada pa da u Milovanu Glišiću dobijemo prvog pripovedača gogoljevca kod nas. Razume se, i pre njega bilo je značajnih pokušaja u pravcu formiranja srpske nacionalne umetničke proze: krajem šezdesetih godina Milan Đ. Milčević u svojim putopisima iz Srbije ima upečatljivih scena iz narodnog života i životvornog idioma narodnog govora; Jovan Grčić Milenko piše najautentičniju srpsku prozu toga vremena (na žalost, nedovršenu i zatvorenu u časopisu »Matica«, koji će uskoro prestati i da izlazi), a dva velika srpska pripovedača, Jakov Ignjatović i Stjepan Mitrov Ljubiša, upravo tih sedamdesetih godina, zajedno sa Glišićem, temeljnu srpsku umetničku prozu vukovskog i nacionalnog pravca. Ubrzo će se desiti i čudo: već 1879. godine javlja se u liku Laze Lazarevića pripovedač takve snage i takve umetničke zrelosti da se pozno rađanje srpske proze bogato nadoknađuje njenom brzom zrelošću i plodnošću — sa Lazarevićem, Matavuljem,

Vukićevićem, Sremcem i Domanovićem srpska pripovetka dostiže nivo evropske vrednosti.

Glišić za nas ima dvostruki značaj: istorijski — kao jedan od utemeljača umetničke nacionalne proze, i umetnički — kao pisac koji se sa prijatnošću može čitati i danas. Onaj prvi značaj nesumnjivo je veći: u slojevitom i raznorodnom izgrađivanju naše umetničke proze ovaj pisac je uspeo među prvima da stvori umetničku koherenciju nacionalne tematike i nacionalnog izraza, da spontanom umetničkom rečju, izvornom i inventivnom, oživotvori jedan naš svet, dotle nepoznat i nepriznat u literaturi. Taj naš seljački svet, anonimni stvaralac najlepše narodne književnosti koja je u to doba postojala u Evropi, živeo je u svojoj materijalnoj sirotinji, ali bogat duhovnim vrednostima: svojim verovanjima i pričanjima, svojim humorom, vitalnošću i durašnošću, svojom svešću za istorijsko trajanje i svojim velikim stvaralačkim naponom na čije u punoj, muževnoj snazi nacionalnog razvika. Glišić je zahvatio samo nešto od toga: uglavnom — narodna verovanja i anegdotsko-humoristično pričanje. Ali prvi put je jedan pisac kod nas to uspeo da izrazi tako umetnički prirodno i neusiljeno, sa takvom stopljenom ideje i izraza, da je svojim delom kreirao nacionalnu književnu umetnost u prozi, u tom tako osudnom, malobrojnom i nejakom rodu ondašnje srpske književnosti.

U tome se ogleda i umetnička vrednost Glišićevih pripovedaka. To je jedna pitka proza, pisana bez velikih umetničkih i misaonih pretenzija, a sugestivna u svojoj prirodnosti i uverljivosti, sa živo vođenom fabulom i novelistički stegnutom kompozicijom. Jedan dobroćudno-humorni stav prema svetu začinjava te lukeste ili apsurdne ljudske situacije: roga na vratu gazda-Rake daleko je od groteskne slike kasnijeg Domanovića, ali je kudikamo životno uverljivija od sentimentalno-knjiških slika jednog B. Atanackovića, ili M. Popovića Sapčani- na, ili čak i Đure Jakšića. Od slatkog i zdravog smeha Čičinog (kako je Matavulj nazivao Glišića) orila se srpska književnost sve tamo do Matavuljevog »Bakonje« i Sremčevog »Vukadina« dobivši u tom kvalitetu jednu od najbitnijih, pa samim tim i najvrednijih umetničkih crta srpske devetnaestovekovne proze.

Dragiša Živković

KNJIZEVNE NOVINE

— OD MOJE PETNAESTE GODINE, mislim da je to bilo od moje petnaeste godine, tj. od trenutka kada me je ono što mi je ostalo od detinjstva napustilo, tj. od trenutka kada više nije bilo sadašnjosti već prošlost koja je jurila u budućnost, tj. u provaljuju, od trenutka kada sadašnjost beše mrtva i kada ju je zamenilo vreme, od tada sam potpuno postao svestan vremena, osetio sam se starim i hteo da živim. Trčao sam za životom kao da želim da uhvatim vreme, a hteo sam da živim. Toliko sam trčao za životom da mi je on stalno izmicao, trčao sam, nisam kasnio, niti stizao pre vremena, pa ipak nikada ga nisam stigao: kao da sam trčao pored njega.

— Sta je život? neko će me upitati. Za mene to nije Vreme; nije to ono postojanje koje beži, koje nam izmiče između prstiju, koje nestaje kao utvara čim zaželimo da ga uhvatimo. Za mene, to je, to mora da bude sadašnjost, prisustvo, punoća. Toliko sam trčao za životom da sam ga izgubio.

— Pitam se kako još mogu da me zanose ili bar zaokupljuju ekonomski, socijalni, politički problemi kada znam 1) da ćemo umreti; 2) da nas razvoj ne spasava ni od života ni od smrti; 3) da ne mogu da zamislim konačan svet, beskonačan svet, svet ni konačan ni beskonačan.

Živimo da bismo umrli. Smrt je cilj postojanja — to je, reći ćete, banalna istina. Ponekad iz otrcanog izraza banalno nestaje i pojavljuje se, ponovo se pojavljuje, sasvim nova istina. Nalazim se u jednom od trenutaka kada mi se čini da po prvi put sebi kažem, otkrivam, da je jedini cilj postojanja smrt. Tu ništa ne možemo da uradimo. Ali šta znači ta uslovljenost lutaka koje konci pokreću, kojim pravom mi se rugaju?

— Onaj starac koji se plašio smrti... ječao je nad svojim bliskom smrću od jutra do večeri. Svaki put kada bi video neki pogreb bila je to porodična tragedija: potištenost, krici, očajanje. I tako sve do dana kada je, videvši kako prolazi još jedna pogrebna povorka, jednom od njegovih unuka palo na pamet da mu kaže da je pokojnik imao šesnaest godina. Zatim, svaki put kada bi pitao: ko je umro. Jedna devojka od osamnaest godina, odgovarali bi mu. I tako je to trajalo sve do trenutka kada je poverovao da samo mladi umiru. Pogrebne povorke ga više nisu plašile; kada bi video kako neka prolazi uzvikivao bi: opet je neko od osamnaest godina umro! Ah ti mladi, ne znaju da žive!

— Patim što živim. Toliko hteći živeti je neuroza; lepim se uz svojom neurozu, navikao sam na nju, volim svoju neurozu. Ne želim da ozdravim. Odatle mi dolazi onaj plavi strah, ona panika čim padne noć.

— Za nama je prošlost, pred nama je budućnost. Ne vidimo budućnost, vidimo prošlost. To je čudno jer nemamo oči na leđima.

— Ne umreti. Niko ne bi više nikoga mrzeo. Niko više ne bi bio ljubomoran ni na koga. Voleli bismo se. Mogli bismo ponovo da počinjemo u beskraj, s vremena na vreme ne možemo da uradimo. Jedanput na stotinu ili hiljadu — uspeh. Broj bi to dozvolio. Znamo da nemamo vremena da bezbroj puta pokušavamo sreću. Mržnja je izraz naše potištenosti, nedostatak vremena. Ljubomora je izraz straha da ne budemo napušteni: napušteni u smrtnom životu, napušteni u životu, napušteni u smrti. Da bismo mogli preći put postojanja treba ga preći sa nekim, ruku pod ruku. Bar to! Kažu da je svakom biću potrebna nežnost, da se ne može živeti bez nežnosti, da je velika nesreća ne osetiti se voljen. To svaki psiholog zna. Ljubav je naša životna atmosfera naš nasušni hleb. Ali jao! atmosfera je pokvarena, hleb je otrovan.

— Mi smo smešni. Trebalo bi da se pod takvim aspektom vidimo. Samo humor, ružičast ili crn, ili okrutan, ali samo humor može da nam donese vedrinu.

Neću više da pišem drame. Pisuću samo da bih se zabavljao. Zapravo, ne bi trebalo uopšte da pišem, ali ja moram da se bavim pozorištem, sastavljam priče, zato što sam profesionalni pisac, zato što je to moja funkcija. Ali, u stvari sve to ne vredi bog zna šta. Literatura — derivat. Šta sam uradio u onom snu u kome sam primetio zid: nisam ga prešao, ni razrušio, ni pokušao da razrušim — zaobišao sam ga; ja govorim, govorim i to mi omogućava da ništa više ne učinim. Literatura me rasterećuje, ona je alibi, ona opravdava moj nerad. Neću više da pišem..., osim da bih konstruisao predmete, prividnost malih svetova.

— Umiremo od gladi. Umiremo od žeđi. Umiremo od dosade. Umiremo od smeha. Umiremo od želje. Umiremo od straha. Umiremo u ratu, naravno. Umiremo od bolesti. Umiremo od starosti. Umiremo svakog dana.

— Izuzev u rečkim trenucima ekstatične euforije, u mome detinjstvu, kada sam verovao da osećam apsolutno prisustvo, kada mi se činilo da je sve bilo opravdano — više od toga: spaseno — izuzev punih trenutaka mog detinjstva provedenog u Sapek-Atenezu, nikada nisam doživljavao velike radosti. Naravno tuga, bez vidljivog razloga, očaj, sva moja beda, bejahu često prekriveni trenucima sreće (sreća nije veselje) koji su manje ili više ispunjavali moj unutarnji bezdan: moja veridba, i moje venčanje, očinstvo, lična zadovoljstva, ona vrsta poluprijatne i polunepodnošljive poznatosti, da, sve to bejaše važno, sve mi je to pružalo prolazan zaborav, ali ne i mogućnost da bilo šta rešim, da se utešim zbog nesreće što se osećam izgubljenim u ovom svetu žrtvovanom smrti. Nikada nisam mogao da savladam onaj mučan zamor, onaj ogroman psihički i fizički zamor, koji sam kroz ceo život nosio na ramenima, koji me je sprečavao da budem veseo: osećao sam se neprijatno u životu, čitavog života, ne kao u svojoj kući, okružen nesrećom drugih isto kao što sam bio i zasićen svojom, sa svesću da je život užasan, nedopustiv. Uzajamno se mržeći ljudi se smiruju kada se samo međusobno ubijaju, kada se podižu jedni protiv drugih, kada lažu i pate u drugima da bi pokušali da izbegnu patnju u sebi samima. Pošto nisam ni mazohista,

ni sadista, ni politički fanatik, verujem da sam uvek bio lucidan, lucidnošću pomalo jednostavnom, možda nedovoljnom, ali sam, opšte uzet, tačno opažao. Razumem zašto vode ratove, zašto se bore, razumem da ne žele da razumeju, savršeno znam da su ideologije, filozofije, ostali razlozi koje stvaraju, samo alibi i opravdanja, nesvesna, polusvesna, za njihove strasti, za skriven očaj... Znam, znam i to da oni nikada ovo neće priznati i da će uvek odbijati da se sami demistifikuju uprkos tome što se danas jedino i govori o demistifikaciji. Jedna viša lucidnost bolje bi shvatila ne samo razloge bezumlja već i bezumlje razloga. Takva jedna viša lucidnost ismejava moju ograničenu empiričku lucidnost: ja nemam tu višu lucidnost koja bi mi donela vedrinu. Ipak bolje je biti osrednje lucidan nego nikako i biti prvorazredna budala kao što su svi oni koji se bune, govore, misle da misle.

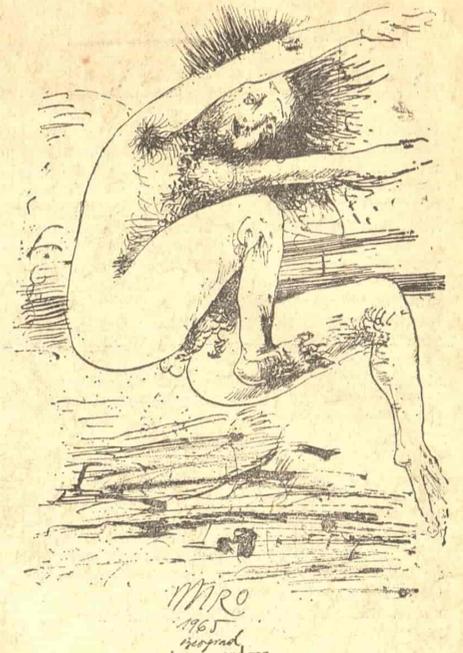
Ne, nikada nisam mogao, ni u jednom trenutku, da se osećam prijatno u ovom svetu nesreća i smrti za koji sam bio nemoćan da bilo šta učinim: svaka akcija propada. Godine su povećale moju tugu, moj zamor, moje gađenje, moj strah. Onda sam radio svoj posao, rekao sam da nema šta da se kaže, »pisao« sam, da upotrebim ovaj mučan izraz, pisao sam gotovo nesavladivom mukom i što je ono što sam pisao izgledalo veselijem, sve više je pojačavalo moj očaj. Postalo mi je nemoguće da pišem komedije, ili gotovo nemoguće: dobro je dakle, što sam, da bih se utešio, počeo da pišem crnje drame. O bedi i nesposojstvu pišem sa zadovoljstvom: kako se može pisati o drugim stvarima kada je čovek svestan da će umreti? Užas i bes zbog smrtnosti čini ljudstvo onakvim kakvo je. Mazohizam, sadizam, uništenje i samouništenje, mržnja jednih prema drugima, svesno ili nesvesno, izazvani su samo strahom, osećanjem

pronalaznju: o nepromenljivom u sasvim privremenim promenljivostima jednog mene izmešanog u svetu. Ljudi su skloni da brkaju promene stanja i situacije sa nekom imaginarnom bitnom promenom. Bilo da se nalazim u stanju razdraženosti, bolesti, zdravlja, blagostanja ili nemaštine, sve je to, konačno izvan mene. Da sam zemljoradnik, zanatlija, radnik itd. bio bih sasvim različit od nekog drugog zemljoradnika, zanatlije, radnika. Kao i glumac koji ostaje isti pored različitih uloga. Mačka ne postaje mačka, ona je od svog rođenja mačka, ona će se ponašati kao mačka, ništa neće moći da izmeni njenu mačju prirodu. Ona neće naučiti da postane mačka, ona zna kako da bude to. Ja verujem u ideju mačke pre mačke. Verujem u »apriornu« mačku. I ja sam upravo zbog toga, možda nelogično, sklon da verujem da mi nismo otgnuti od besmrtnosti. Ovo mi dozvoljava da se nadam da će vedrina, izvesna ravnodušnost, konačno biti jače od mog besa i mog beznađa.

— Filozof misli filozofirajući. Slikar misli slikajući; slika je oblik njegove misli, njegova misao. Arhitektura ili nauke predstavljaju druge specijalizovane oblike misli.

Ovo jednostavno dokazuje da se realnost, svet, pojavljuje u mnogostrukim vidovima, s mnogostrukim ili različitim temperamentima, da ti, dakle, temperamentni osećaju svet prema njihovoj prirodi i da ga oni vraćaju, ponovo stvaraju, rekonstruišu prema sredstvima svojstvenim svakom od tih različitih poziva, tom mnoštvu ljudi koji se različito izražavaju i izražavajući se (jer stvaranje je izražavanje i obrnuto) daju realnosti ovakav ili onakav oblik, konkretan ili apstraktan, filozofski ili literaran, matematski ili arhitektonski ili muzički. Zbog toga postoje različiti sistemi izražavanja, zbog toga postoji mnoštvo jezika.

Kada filozof filozofira, kada slikar slika, prvi filozofira o filozofiji, drugi sebi postavlja

po čemu se izdvaja od svog konteksta. Današnja greška kritike je što ponavlja grešku Tena. Ali, kritika se više ne oslanja na Tena već na Marksa, koji se, u krajnjem slučaju, može donekle smatrati drugim Tenom. Delo je proizvod jedne sredine, jedne epohe, jedne rase — govorio je, kao što znamo, Ten. Delo je proizvod jedne klase, jednog društva, jednog vremena — kažu marksisti, ti neotenovci; mnoga dela, zapravo sva dela, proizvod su svog vremena (i drugih stvari, i jednog izvanvremena, ali to je drugo pitanje) naravno, pa kako to da se dela razlikuju? To je primedba stavljena Tenu koja se može staviti i današnjim tenovima, sadašnjim kritičarima. Proučavati kontekste, uslovljenosti — to je naravno zanimljivo; ali kontekst je jedno, a delo drugo. Oni bi hteli da potope delo, žele da ga rastope u njegovom kontekstu, žele da ga unište. Čovek bi pozeleo da vikne »Drž'te lopova« kada ne bi znao da je delo neuništivo. Posle izvesnog vremena konteksti nisu više važni, konteksti se proširuju — ostaju spomenici umetnosti koji su neuništivo samo oni i još »njihov kontekst« koji oni spasavaju od ništavila.

O novom romanu

Romanopisci ove škole izmišljaju ili pišu umesto mene. Ja sam njihov zarobljenik, kao u bioskopu (pozorište, na primer, ostavlja mi jedan deo imaginativne slobode).

Opis predmeta lišava me, dakle, svake slobode, ja nemam više šta da radim, pošto nemam šta da zamišljam, postajem zarobljenik stvari, predmeta, pokušavaju da me zatvore u čudan romantičan svet, imaginativan, opsersnarski.

Kada čitam: to su vrata, ja sasvim jasno vidim vrata. Kada mi kažu: ruka okreće ključ u bravi vrata da bi ih otvorila, ja sasvim jasno vidim jednu ruku, jedan ključ, jednu bravu; jedan ključ kako se okreće. Reći više — suviše je. Staviše, to sprečava da se vidi. Sve je pred nosom: nema više perspektive; perspektiva u ovom slučaju je slobodna imaginacija koja je stvara.

— Učešće, poistovećenost: Breht u pozorištu ne voli magično, afektivno učešće, on ne voli, ili pre kaže da ne voli, da se poistovećujemo sa njegovim ličnostima, on hoće da ih mi shvatimo, on zahteva to shvatanje. U stvari, njegova ideologija, njegova misao postaju magične. On hoće da učestvujemo, da se poistovećujemo sa njegovom misli, hoću da kažem sa njegovom verom ili onim što on smatra verom. Svi angažovani pisci žele da vas siluju, tj. ubeđe, vrbuju.

Kada mi jedan takav pisac pokaže u pozorištu policajce koji pucaju na izrabljivane radnike, on to čini da bih, magijski, postao radnik, da bih učestvovao u njegovom bolu, da bih se svrstao pored njega, poistovetio s njim.

Nedavno su u pozorištu pokazivali kako Jevreji korumpiraju svet svojim subverzivnim demoralizatorskim idejama, novcem itd. itd. i hteli da se gledalac poistoveti sa ličnošću nacističke. Sada — pošto je lako, pošto se niko ne buni, pošto nekada nije bilo dozvoljeno biti protiv fašista, a sada je dozvoljeno i preporučljivo — kada vidim u pozorištu kako nacisti ubijaju decu, žene, stare Jevreje, ja se bunim i očito, želim da kaznim, ja sam Jevrejin... I tako dalje, ali manje opasno: poistovećujemo se sa ženom muža tiranina kada nam pokažu muža tiranina; poistovećujemo se sa mužem kada nam pokažu ženu sa svim njenim manama.

Svaki tzv. objektivni ili pravičan pisac, razuman, realista, ima jednog zlog koga treba kazniti, jednog dobrog koga treba nagraditi. Zbog toga je svako realističko i angažovano delo samo melodrama. Ali ako umesto da govorim o rdavom nemačkom ili japanskom ili ruskom ili francuskom ili američkom plaćeniku, ili rdavom građaninu, ili kriminalcu potpaljivaču ili omraženom militaristi, ili vojniku izdajici i dezertieru itd., ako umesto svega ovoga ja svačim sa čoveka nehumanost njegove klase, njegove rase, njegove građanske ili druge sudbine; kada iza svega ovoga govorim o onome što je intimno moje, u mom strahu i u mojim željama; u mojoj strepnji, u mom veselju da postojim; ili kada puštam na slobodu moju razudnanu maštu, moje maštovito konstruisanje, ja nisam samo ja, ja nisam pristalica, ja nisam ovaj protiv ovoga, nisam više onaj protiv onoga, ja nisam više samo ja već sam svi drugi u onome što je ljudsko u njima, ja nisam više onaj rdavi, nisam više onaj dobri, ja nisam više građanin, ja ne pripadam više toj klasi, toj rasi, ovoj ili onoj vojsci.

— Ja sam tek čovek lišen svega onoga što u njemu znači pristalici mentalitet, izdvajanje, dehumanizaciju, čoveka otuđenog izborom ili pristajanjem, i ja više ne mrzim drugoga. U tome i leži duboka poistovećenost i to jeste način da se do njega dođe.

Prevela Maristela Matulić

DNEVNIK U MRVICAMA

Ežen JONESKO

našeg neizbežnog kraja i, drugim rečima, posredno ili ne, smrću. Mi se ovde ne osećamo dobro, ne osećamo se kao kod svoje kuće. Sve dok nam ne obezbede besmrtnost nećemo biti zadovoljni i mržećemo se uprkos potrebi da se volimo. Avaj! kako bi stvorenja nesreće mogla da se ne pribjavaju svega od drugih stvorenja nesreće? Svako mrzi sebe smrtnoga u drugome. Pouka: deco moja čuvajte se jedni drugih.

Pa ipak, ipak postoji učenje onih divnih hasidskih rabina koji su znali šta je ljubav, koji su znali kako do nje doći, koji bi nas mogli ponovo poučiti — da nismo gluvi i slepi. Nauka o ljubavi. Ne uništavati neprijatelje, jer u stvari neprijatelja nema, neprijatelji postoje samo greškom, ne bežati od zemlje već pročistiti je, tj. vratiti ljudima budnu savest. Ujediniti relativno i apsolutno, učiniti da zaslepljenost stekne poverenje u jednu mudrost. Ali zaslepljenost ne može biti drugo nego zaslepljenost: sadističke ubice su osuđivali nevine koji su propovedali ljubav, ubijali decu hrišćana i pili njihovu krv; pohlepni, projektujući na ove mudrace sopstvenu sramotu, prebacivali su im pohlepu, a imperijalisti su im prebacivali što žele da osvoje svet.

— Čovek se ne menja, menja se situacija. Ja mogu da se nađem u boljim ili gorim uslovima, ali uvek se ja nalazim u središtu, isti u mojoj intimnoj suštini. Iznosite biljku na sunce, ona se razvija; dajte joj samo malo vode, ona vene; pa ipak, žuta je i zelena ili sasušena ili razvijena ona ista biljka uprkos tome što se njena reaganja razlikuju prema uslovima u koje je stavljena. Kameleon

menja boju svaki put kada treba da se zaštiti; prestaje li on zbog toga da bude kameleon? Postaje li on sredina s kojom se stapa, postaje li list koji podražava? On uvek ostaje isti kameleon. I tako oduvek, čovek jeste: on ne postaje; suština prethodi postojanju; reakcije se razlikuju ali ne menjaju tu suštinu. Istorija ne čini nas. Ponekad čak mi činimo nju. Stvari nas ne čine, mi smo već učinjeni. Stvari nas teraju da menjamo stanja, ali svaka stanja ja prihvatom kao svoja. Ja nisam mogao niti bih mogao da budem neko drugi. Ja mogu da učinim nešto dobro ili loše, ali ja ne postajem to zlo, to dobro, to izveštačeno, to pravo. Ne radi se dakle o menjanju već o

pitanje o slikarstvu. Filozofiranje i slikanje su postavljanje pitanja o oblicima misli.

Za mene autor je onaj koji misli pišući svoje drame ili svoje komedije, isto kao što filozof misli filozofirajući. Istovremeno, dramsko delo je razmišljanje o dramskom delu u opšte. Pozorišni dijalog i kretanja njegov su način istraživanja realnosti, istraživanje sebe samog, shvatanja i shvatanja sebe samog.

Jezik literature, posebno jezik dramske literature, ne ilustruje drugi jezik koji bi bio superiorniji od njega i čija bi on bio vulgarizacija. Jedna konkretna misao, misao slika, misao događaja i pokreta takođe je važna, tj. ona je instrument istraživanja ni više ni manje prihvaćen od pojmovnog, diskurzivnog jezika. Hoću da kažem da se često veruje da se za pisanje jednog pozorišnog komada ima ili je potrebno imati ideju, ili neke ideje, ili određen niz ideja koje treba pretvoriti u scenske slike da bi se te ideje ili doktrine ilustrovale, da bi ih bolje shvatila publika koju treba poučiti. U stvari, događa se da je najkompleksniji jezik, jezik najbogatiji značenjima, često jezik umetničkog stvaranja; daleko od toga da bude određen ne znam kojom misli koja bi stajala izvan i iznad njega i kojoj bi on morao da se potčini, jezik umetnika je često onaj koji izbacuje, stvara misao drugih, onaj koji takođe stvara nove načine gledanja, dakle nov mentalitet. Ideologije, sociologije i estetike brane se umetničkim delom. Nema filozofije kulture, bez same kulture. Nema teorije filozofije bez živih primera psihologije, a to su umetnička dela čiji autori nisu morali da poznaju ili nisu morali da vode računa o zatvorenim iskustvima prošlosti. Inače, ničeg novog ne bi bilo. A to novo koje je saznanje o nečemu je i konstrukcija, naravno, jer svako saznavanje, svaki susret između mene i sveta jeste projekcija mene u toj vrsti materije koja je svet, projekcija tj. figura, oblik, arhitektura.

Da rezimiramo sve ovo recimo da umetnik nema, možda, iza ili iznad glave ideje koje bi morao da demonstrira.

U stvari, pesnik ima ideje u glavi i one su kao neke mogućnosti ili žive klice koje se pojavljuju, razvijaju na svoj način, prema njihovoj prirodi, prema oblicima svojstvenim stvaranju koje je konkretna, autonomna misao istovremeno istraživanje i konstruisanje sveta, jer svako saznanje je projekcija.

Pišući ili razmišljajući o svetu, umetnik ga stvara ili otkriva.

Ali, Rejmon Keno je sve ovo već rekao na jedan precizniji, jednostavniji i veselij način: »Kujući se postaje kovač, pišući se postaje pisac«.

— U naše vreme sve više i više se čini da kritika ima jedan cilj: da negira, uništi delo. Svođiča delo na psihologiju ono postaje samo psihološki materijal; kada ga sociolog svede na njegov socijalni kontekst, delo je samo materijal za sociologiju. Ili, delo svode na opšte ideje koje one sadrži i koje ilustruje; ili pak, od njega žele da naprave instrument nekog političkog, ideološkog sistema: marksizma, na primer, ili nekog drugog...

U stvari, delo ne može da se svede ni na šta. Jedno delo je upravo ono što od njega ostane posle ili uprkos sociologiji, ekonomiji, ideološko-političkom sistemu, filozofiji itd.

I tako, umesto da osvetle delo, kritičari ga, osvetljajući njegov kontekst, ostavljaju u senci.

Nije važno ono s čim se poistovećuje jedno delo; važno je, bitno je da ono bude baš nešto drugo; jedno delo je vredno zbog onoga

OBJAVLJIVANJE prvih svezaka ovog Rečnika, rezultata saradnje i zajedničkog truda posebnih redakcionih odbora Matice srpske i Matice hrvatske, predstavlja, nesumnjivo, značajan događaj. Ono je obradovalo svakog ko je očekivao priručni rečnik našeg književnog jezika »pretežno novije i najnovije književnosti... iz publicističke, stručne i naučne literature«, verujući u obilje reči kada je u programu uočeno da je za odabiranje rečičke građe »uzeto oko 700 izvora... iz vremena od polovine prošlog stoleća do današnjih dana«. Rad na redigovanju takvog obimnog savremenog rečnika zahtevao je, naravno, da se posao podeli, što je i učinjeno: polovina slova je obradivana u Beogradu, a polovina u Zagrebu. Takva okolnost, istina, nije bila najpovoljnija i to se na dosta mesta i u dosta vidova u Rečniku manje ili više ispoljava.

Nemam, razume se, nameru da procenjujem celokupni leksički sadržaj u ovim sveskama, jer za to nisam kompetentan. U ovome svom osvrtu zadržaću se samo na onom što se odnosi na medicinsku terminologiju, uzimajući u obzir opšte leksičke napomene samo u koliko one, kao načelne, važe i za medicinske reči.

Moram početi prvo s osvrtom na odabrane izvore za medicinsku rečničku građu. Kako ovo treba da bude rečnik savremenog književnog jezika, izvori su pretežno imali da potiču iz dela novijeg i najnovijeg datuma. Ne uzimajući u obzir da li svi odabrani izvori pripadaju tom vremenskom periodu, nama pada u oči da se u izboru medicinskih izvora tako nije postupilo: ograničilo se više na starije, čak i najstarije, na primer, Batut, i to »Knjiga o zdravlju« iz 1896. godine, dok o njegovim docnijim delima (naročito onim koji se tiču baš medicinskog jezika) nema ni pomena, zatim J. Arambašin je zastupljen s »Lječničkim Rječnikom« iz 1912. godine, a nema njegovog »Prinovitelnog Rječnika« iz 1940. godine. Sem »Medicinske enciklopedije« Leksikografskog zavoda SFRJ iz 1967. godine, nema ni jednog od rečničkih i drugih medicinskih dela koja su u nas objavljena u znatnom broju baš u toku poslednje dve decenije i u kojima ima mnogo savremenih medicinskih reči. To se nije smelo desiti, naročito posle učinjenog obećanja u predgovoru. Ali je zato u izvoru za medicinske reči i pojmove uvršćena, npr., »Higijenska terminologija«, koju je 1934. godine objavio tadašnje Ministarstvo prosvete i koje, sumnja nema, predstavlja potpuno promašenu publikaciju u svakom pogledu i, kao takva, niti je mogla niti smela da služi za izvor. Tu posve nepovoljnu situaciju nije, razume se, mogla da popravi jedna »Nauka o čoveku« za više razrede srednjih škola, koja po svome sadržaju, dovoljnom za srednjoškole, ne može da pruži ono što je potrebno savremenom obrazovanom čoveku. Pored tako šturog izvornog leksičkog materijala za medicinske pojmove nije onda čudo, što se neke definicije izgrađuju, razume se pogrešno, na objašnjenjima iz dela nekih naših književnika, što se ne može dopustiti, jer u stvaranju našeg medicinskog jezika ne mogu učestvovati književnici nego lekari. Verujem da će se ta velika omaška ispraviti u narednim sveskama Rečnika.

Prvi vrlo pažljivom uporednom pregledu obrađenih reči iz pojedinih struka i oblasti mogao sam ustanoviti da je medicina u ovome Rečniku (bar u ove dve prve sveske) ispala u pravom smislu pastorče, prema, recimo, botanici i zoologiji, a o sportu i da ne govorim. Po svemu izgleda je izvor botaničkih naziva srećnije izvršen, pa je za svaku biljku pored našeg dat i latinski naziv. Slično je i sa zoološkim rečima. Ali sportske reči (koje se danas, bezmalo, stavljaju iznad nasušnog hleba) nadmašile su sve, ne samo po broju, nego i po

potpunosti definicije (npr. definicija bantam-kategorije boksera iznosi 4 reda, definicija gola čak 6 redova, bejzbola — 2 reda, definicija reči driblovati — 4 reda, pored toga što ima i dribling, driblovanje itd.).

Od osobitog značaja je izjava Uredivačkog odbora da su značenja pojedinih reči »zabeležena toliko koliko je podataka pružila prikupljena građa«. Da li je to ispravno? A šta će biti ako neadekvatno prikupljena građa ne može da pruži ni dovoljno podataka, ni u svemu tačnih? Nama se čini da se to najnepovoljnije odrazilo na medicinskim rečima: ta građa, po svemu sudeći, nije bila takva da bi srpskohrvatsko jezičko blago došlo do izražaja u toj oblasti.

Uopšte uzeti, tvorci medicinskog jezika treba da budu medicinski stručnjaci. Lingvisti i književnici igraju drugostepenu ulogu. Definicija jednog medicinskog pojma treba, sa semantičkog gledišta, da bude u rukama lekara i on je stvara i on je tumači. Nije na svome mestu da u tu definiciju ma šta unose književnici, čak ni figurativno. Takav je slučaj, na primer, s pojmom idiosinkrazija, čije je značenje u produžetku dato stručno i jasno, te nije bilo potrebno da se ono podupre još i citatom (Kreleža) koji glasi: »Ja subjektivno osećam duboku idiosinkraziju spram svake novogradnje« (!). Bojimo se da se od takvog i sličnog postupanja ne izrode velike nezgode.

Pogrešnih definicija medicinskih pojmova u ovome Rečniku ima dosta, više nego što bi smelo da bude. Vredno je na njih ukazati.

Androgin je pogrešno definisan kao »osoba s osobinama muškarca i žene«, već treba da glasi »muška osoba s nekim ženskim osobinama«, jer je gnaandroid (antonomina reč koje u Rečniku uopšte nema) ženska osoba s nekim muškim osobinama. Pogrešno je, sem toga, smatrati da je androgin hermafrodit, jer je on, u stvari, pseudohermafrodit, pa iz istih razloga ni androginija nije hermafroditizam.

Akušerka se, po pravilu, zove lekarka, specijalista za porodaje, a ne babica.

Badlje nisu očna bolest, zapaljenje očnih kapaka, samo zato što Vuk, kao nestručnjak, kaže da one predstavljaju »nekakvu bolest u očima koja se u Ršnu zove zle dlake«. Baš iz tog Vukovog objašnjenja vidi se da je to, u stvari, bolest koju izazivaju zle dlake svojim posuvraćanjem među kapke. Zato se takva bolest može nazvati samo badljavost, dok su badlje samo »zle dlake«. Ne treba mešati posledicu s uzrokom.

Bolničar nije onaj »koji radi oko bolesnika«, nego onaj koji se stara o njemu i izvršava propisane mere lečenja.

Bradavica (pod 2.) nije »organ za primanje osjeta okusa«, jer se ne prima »osjet«, nego nadraženje stvarno dejstvom nadražajnog faktora, dok se osećaj ukusa stvara u mozgu kao senzoperceptivnom organu.

Doruče nije deo ruke »iza šake«, nego deo šake od ručja do prstiju.

Ekstrakcija (2. med) nikako ne može biti »uklanjanje izvora bola ili smetnji iz organizma«, nego samo nečega (zuba ili nekog stranog tela) što je izvor bola ili smetnji. Zuta pega (pod žut, izr.) nikako nije »najosetljivije mesto za primanje utisaka«, nego svetlosnih nadražaja, a utisak se stvara u mozgu.

Zuto telo nikako se ne može definisati samo kao »zleđa s unutrašnjim lučenjem«, ne navodeći čak ni gde se ona nalazi (bar da se kaže samo u jajniku), ako se već ne kaže ništa više o njegovom značenju za ženski organizam.

Zamorčce, kao i morsko prase, isto je što i zamorčić. Zahilpci su dosad upotrebljavani za frasa, a ne za zauške. Zrikav nije onaj »koji očima ne gleda u pravcu u kome su oči upravljene«, nego onaj koji u tom pravcu ne gleda jednim okom.

Indikacija u medicini nije »oznaka, znak, simptom, okolnost«, nego procena koju vrši lekar pri izboru sredstava za lečenje, a na osnovu određenih znakova i okolnosti.

Inervacija nije »uticaj živaca na rad organa«, nego određena snabdevenost (u pogledu broja i rasporeda) or-

gana živčanim ograncima. Oslanjajući se bezrazložno, na citat opet jednog književnika, gornje pogrešno tumačenje dobiva i ovako čudno »dopunsko« više zamršenje nego objašnjenje »stomak sve više zavija, oseća veliku, neobičnu glad, i valjda usled takve inervacije počeo življe misliti« (Ko? Stomak?)

Injekcija ni u kom slučaju nije »doza tekućeg leka« koji se ubrizgava, nego sama radnja ubrizgavanja određene doze nekog leka u rastvoru.

Islijas se ne može nazvati kukobolja, jer zahvata, ne samo kuk, nego celu zadnju stranu donjeg uda.

Kila nije »bolest spuštanja trbušnih organa... u susjedne šupljine«, nego je »ispadanje nekog unutrašnjeg organa ili njegovog dela iz telesne duplje«.

Klenut se i ovde, kao i u Pravopisnom rečniku, definiše, što je pogrešno, kao uzetost, ali i kao kap, kaplja, mešajući posledicu s uzrokom, na šta sam i ranije već ukazao (Naš jezik, XI, 3—4, str. 94).

Posle otkrivanja ovakvih pogrešnih definicija medicinskih reči, pitali smo se da li, možda, ne postoje pogrešne definicije i nemedicinskih. Ovlašni pregled nam je, na žalost, otkrio da one postoje i u tih reči. Da navedemo samo ove:

Bitfek je definisan kao »naglo pečen govedji odrezak« što je besmislica. On, pre svega, nije odrezak ma kog dela govečeta, nego samo određeni deo njegove ledne muskulature, a onda, i naročito, bez obzira da li je pečen (naglo ili sporo) ili nepečen.

Arpedo nije »razlomljeno« izvođenje tonova, kao na harfi, nego izvođenje na svakom instrumentu pojedinih tonova jednog akorda u brzom, dosticajnom nizu, jedan za drugim.

Bojmi se zato da i u nemedicinskom fondu reči podrobnija analiza ne bi otkrila veći broj reči s pogrešnom definicijom, što bi predstavljalo veliki nedostatak ovog Rečnika.

Uz reči s pogrešnom definicijom logično idu i reči s nepotpunom definicijom. Nekoliko primera:

Aglutinacija, pod 2. med., treba da stoji, pored gomilanje, još i za medicinu izrazitija reč zgomilavanje.

Abortivan, za koji se kaže »koji izaziva abortus«, mora da ima (pod 2.) još i značenje medicinsko, jer se tako nazivaju procesi i bolesti koje ne dosežu do običnog kraja (abortivni oblik neke bolesti).

Amputacija je pre odsecanje nego uklanjanje, utoliko pre što se za amputirati kaže odseći.

Brazgotina je ožiljak od uzdužne rane.

Brebota, med. treba: javljanje brebota u crevima.

Burova voda, pravilnije je nazvati tu vodu Burovljeva voda, jer dolazi od imenice Burov.

Varenje treba da bude propisano bližom medicinskom definicijom: razlaganje hrane pod uticajem fermentata u želucu i crevima.

Varil (pod 2.) ne može da glasi »probavljati (hranu u želucu«, nego razlagati hranu u želucu i u crevima u sitnije sastojke.

Vodjenjak (pod 4.) anat. Treba da stoji »ispunjen plodovom vodom«.

Grgotati, treba da stoji ispirati grlo propisanom tečnošću zadržavajući je izvesno vreme u grlu i propuštajući kroz nju izdahnuti vazduh.

Guma, treba pod 4. med.: rana u III stepnju sifilisa.

Elefantijaza nije bolest odebljanja kože i potkožnog tkiva nego ogromno uvećanje dela tela usled stvaranja čvrstog i trajnog edema kože.

Zavoj (pod 1.) treba da stoji »tanki tkanina (gaza), vata i poveska za zavijanje rana«.

Istezanje se ne može svesti samo na glagolsku imenicu od istežati, nego bliže (pod med.): istežanje okrajaka prelomljenih kostiju u lečenju preloma. V. pod ekstenzija.

Kardiogram nije »grafički prikaz«, nego grafički zapis srčanog rada.

Katarakt se u nas ne upotrebljava za zamućenje očnog sočiva nego katarakta.

Kvarcni, a, o treba da ima... lampu, pošto već ima kvarc-lampa.

Kijati nije »ispuštati naglo vazduh«, nego isturati.

Ima dosta reči koje, pored svoga značenja, sve više imaju i medicinsko. Zato njihovo značenje treba dopuniti u Rečniku još i ovim:

Artikulacija: pod 3. anat. zglobov

Adneks: pod 3. med. pridodati organi ženskim polnim organima

Aspiracija: pod 3. med. usisavanje

Aspirirati: pod 3. med. usisavati

Benigni, a, o: lak, blag

Belježiti: pod 3. med. pelcovati (naročito protiv velikih ločinja)

Bečaruše: pod 3. med. bubuljice u pubertetu

Blato: pod 5. med. izmet, izmetne

Blot: pod 8. med. stanje u kome se kontrakcioni talas miokarda ne prostire ili se teško prostire od prekomore ka komori srca.

Bojni: pod 1. ... gas

Bolest: izr. (na kraju) šećerna..., poremećaj prometa šećera u organizmu, dijabetes.

Bolnica: na kraju još i traumatološka...

Bomba: pod 1. med. kobaltina..., kiseonička...

Brahjalna: pod 2. med. što se odnosi na ruku

Vena: anat. dovodnica

Verzija: pod 4. med. okret ploda u materici radi olakšanja porođaja

Vizikator, pravilnije vezikator. Nećemo, valjda, u reč, pogrešno upotrebljenu od jednog poljoprivrednog stručnjaka, uvoditi u medicinu.

Vijavica: pod 2. med. kolika, grč

Voštilj: pod 3. med. voštani melem (flaster)

Grčice: med. ... materice

Divalj: pod med. ... meso

Zabica: pod 5. med. štoj »krajnici, glandulae cervicis (prema Vuku)«, što je svim neodređeno, dok nema značenja (ranula) čija je urođena vodena guka na podu usne duplje, obično uz jezičnu vezicu.

Zalom: pod 3. med. naprsina kosti

Invertovan: pod. psih. ... karakter, zatvoren u sebe.

Iktus: pod 2. med. udar, kap, kaplja.

Iskliznuće: pod med. ... meniska (kad već ima toliko sportskih reči).

Jamski: dodati jamski...

Ključati: pod. med. 4.: imati osećaj kucanja, udaranja pri skupljanju gnoja.

Kolon: pod. debelo crevo.

U prilog napomeni da su u Rečniku medicinske reči slabo zastupljene ima dosta dokaza. Za žaljenje je, zaista, što je tako, jer medicinska oblast u svakidašnjem životu čoveka igra mnogo značajniju ulogu nego ostale oblasti. Zato je poznavanje medicinskog jezičkog blaga za jedan savremeni rečnik od osobite važnosti. Svoje tvrđenje o primetnom siromaštvu medicinskih reči u ovom Rečniku potupirem ovim spisikom (za deo od A—K): amitozan, bručik, valvula, valvularan, vesnuke, veterinski, vlahuljice, vried, vrlesija, biopsija, blavunjeti, ginandroid, blonja, brzila, buzija, bužirati, blefaritis, bludna radnja, bocanje (pelcovanje skarifikacijom), bočatnice (slani izvori, kad već ima pridev bočat, slanast, pa čak i stran izraz brakičan), botulizam (trovanje kobasičarskim proizvodima), bruce (kad već postoji brucoš), virusologija (to zahteva današnji stepen razvika ove discipline), delinkvencija, defektologija, dominijum (pored dominij), gista (muka, gađenje), dražica (za kloris), drljavost, zabica, žetud, ekscizija, zalvaljen (za matericu), zaglušivač, zagnoj (za apsces), zades (nesrećni slučaj), zadesan, započina, zalančavanje, zatiok, zatiskivač, zahvatak među prstima, zgaga, zggagavica (za gorušicu), zdravice (za mladalačku aknu), značenjski, zapaljajenski (inflatatoran), ispenj (za apscis), zoonoze, zubbja (za izbijanje zuba), zubit (dobivati zube), zubik (red zuba u vilicama), iglenik, iglodražac, izdisajsan, imerzija, izrodnica (mola), imobilizacija (u lečenju fraktura), imunski, inaktivacija, inkontinencija, inkret (za hormon), inokulacija, inokulsan, instilacija (ukapavanje), intervencija, inhlblacija, inhumacija, istovrednosan, ispristiti se, iskolačenost (kad već ima iskolačiti oči), jazva (kloaka), jajotvoran, jajonosan, jednovrednosan, jednoočan, jednoudaran, kavernski (različno od kavernozan), kahektičan (jer ima kaheksija), kalkuloza, katabolizam, katabolizman, katabolizman, kliciče, kontraktura.

Umesto da su unesene ove reči, već u upotrebi, nalaze se neke usko pokrajinske, koje mnogi današnji ljudi nisu čuli, niti će čuti (vehice, kanje i sl. ili od nemedicinskih: izogone, crte koje na karti spajaju tačke magnetske deklinacije ili izokline, crte koje spajaju tačke inklinacije). Zar je bilo potrebno uneti i reč buštahirati?

U ćirilicom izdanju definicija reči treba da stoji samo uz oblike koji su u upotrebi u govornom području Srba (npr. uz ogledalo, a ne uz zrcalo), a obrnuto u govornom području Hrvata.

Unosi se sasvim izlišna zabuna što se glasnica upotrebljava kao dvojniki za glottis i za plica vocalis. U poslednje vreme ta se reč daje samo da označi glottis, a za plica vocalis ostavlja se glasna žica. Svakome je jasno da je pravilnije upotrebljavati bubanjaska opna, a ne bubna opna, bubanjaska duplja, a ne bubna duplja. Ne znam što je bilo potrebno unositi zastareo oblik ž. r. u množini jetre, jetara, kad su svi već usvojili imenicu ž. r. u jednini jetra, jetre.

Mislim da je neumesno bilo unositi u ovaj Rečnik i skatološke oblike za izmet, čmar i debelo meso (sa svim mogućim izvedenicama), reči koje su svojevremeno izbačene iz Vukove rečnika. Verujem da to nije učinjeno iz bojazni da će se te reči u našoj sredini zabraviti, jer se one u usmenom, pa čak i pisanom govoru, baš danas neobično neguju. Razloga je za to utoliko manje bilo, što je ovaj Rečnik književnog, a ne narodskog jezika.

Interesantno je da su neki stavovi prema Pravopisu u ovom Rečniku izmenjeni, pa se sad, protivno još postojećem Pravopisu, piše vrvca umesto vrpca, streptokoka umesto streptokok, vizualan umesto vizuelan, egzibicija umeso ekshibicija i dr.

Zalimo što sastavljači Rečnika nisu uzeli u obzir našu primedbu, u nekoliko mahova postavljajući, da semantički treba razlikovati prideve: venozan i venski, veneričan i venerički, reumatičan i reumatički, arterijalan, arteriozan i arterijski, alergičan, alergički i alergijski, kavernski i kavernozan, kritičan i kritički, akustičan i akustički i t. sl. Zalimo, jer tu razliku naši današnji lekari jasno čine, te se lingvisti o to ne treba da oglašuju, sem ako lekare ubeđe da nemaju potrebu da tu razliku čine, u čemu dosada nisu uspeali.

Nerazumljivo mi je zašto je usvojen naziv isijas, a ne ishijas, kad se smatra da je pravilno pisati shizofrenija, a ne szifrenija.

Očekujemo da će naše napomene biti pravilno shvaćene, kao dobromerom ukazivanje na izvesne nedostatke i da će pri izradi narednih svezaka ovog Rečnika biti uzete u obzir.

Prof. dr Aleksandar Đ. Kostić

Dragiša RADOSAVLJEVIĆ

Tri pesme

Da šumu u džak strpam, nema se kuda, ja sam slab
Otkuda se prepelica mogla u stih da ugura
Stojim pred spomenikom, ko iz voza maše grab
kao da sam Sergej, drugar breza, ruska ispičutura

Treba videti, sigurnu u sebe, sunca buku
I razrogačiti godine ko godove klada
Na više od dvadeset i devet strana lobanje napisati šljuku
kad u goluzdravu provallju sa crvom upada

Ne zaboravih: potreban mi je panj, panjčina neka
a ne stočić sa miljeom, politiran
Prevalila veliki je put, došla reka
kuca Kako onda čovek može da ostane miran

Imam opasnu namenu, na preskok da potok prepevam
Čist sam ko blato iznutra bez straha i stida
da izjurim na sneg snagu koja potok u Moravu
prevodi sasvim isto kao pored tamničinog zida

1965.

Pesmice, kako reče Milena Banichi

Vetar je na pejzaž napadao do te crte
da sam od prisećanja bio zlatno gubav
Nisu pomagale čak ni reči, životinje krte
koje me obiluju kao izgubljena ljubav

Poslužiću telom granju da podupre val
U lobanju naslikan breg po mene koban
O ledino šumska, kako stoje stvari, da li
ću znati posle asfalta da postanem čoban

Mesečino garava, od dernjave trolejbuskih trola
i sama si svesna da te svetla ruže
Snopovi pšenice po uputstvu jula negde bubre
Ovi ispisani listići može biti nečemu da služe

sa slamom sačinice stajsko, prvoklasno đubre
Uzmi vrevu svetiljki za istorijsku nužnost

mesečino, da zajedno govedara zavolimo dužnost
Kad stigoš u selo ko proplanak prope mi se čelo

Privatna pesma

Sati je negde oko tri minuta do mrzi me da gledam
Zalsta ću krenuti da brđima sebe čoravačke predam
Sevaj sunce i zagrimi moj nebrani cvete
Pričaj kako s tobom da se družim svete
Laž života da izdržim kad ne bućem kadar
otići ću u buljuka brđa Blću: vinogradar

Treba da se seća grmlje mene preko ničeg palog
U krugu života pesma beše mlo postojbine talog
Bez brega pod sobom osta drevnost zamka
U živo mastilo potonula olujina slamka
Ja najmanje znam šta se ovo sa mnom sve dešava
naliv-pero ode Iz iduće tuge noć me preslišava

Volf Birman

Volf Birman (Biermann) je najpoznatiji među mladim nekonformističkim istočnonemačkim pesnicima. Rođen je 1936. u Hamburgu, a 1953. se preselio u Nemačku Demokratsku Republiku, u Istočni Berlin. Ondje je studirao filozofiju i bavio se pozorišnom režijom kao asistent. Postao je popularan po koncertima na kojima je pevao svoje pesme i balade, prateći se gitarom. Kako je njegova poezija izrazito politički angažovana i zauzima kritički stav ne samo prema kapitalističkom poretku nego i prema birokratizmu u svojoj zemlji, bio je izložen ostrim kritikama i morao je da odustane od javnih čitanja i objavljivanja. Pesme koje se ovdje objavljuju potiču iz njegove zbirke »Žičana harfa« (Zapadni Berlin, 1965).

Balada o čoveku koji je sebi svojeručno odsekao obe noge

Beše jednom jedan čovek pa je nagazio nogom nagazio bosom nogom na gomilu izmeta.

Zgadila se njemu strašno ta njegova jedna noga, nije hteo ovom nogom dalje ni da korakne.

A tu nije bilo vode da opere svoju nogu, za njegovu jednu nogu nigde nije bilo vode.

Tad sekiru čovek uze pa odseče sebi nogu, nogu je u žurbi sebi odsekao sekirom.

Zurba beše preterana, pa je onu čistu nogu,

onu nogu pogrešnu u toj žurbi odsekao.

Pobesneviš sav zbog toga rešio je u trenutku još i onu drugu nogu da odseče sekirom.

I sad eto noge leže, noge su se ohladile, a pred njima bled ko krpa sedi čovek na trtici.

Odsekla je i Partija sebi mnogu dobru nogu, zdravu i valjanu nogu odsekla je Partija.

Al' za razliku od onog pomenutoga čoveka, biva katkad da Partiji noga ponovo priraste.

Pesnikov pristupni govor

Oni što nekad hrabri behu pred mitraljezima boje se moje gitare. Širi se panika kada raširim čeljust, znoj straha obliva surle kancelarijskih slonova kad uznemiravam pesmama salu, — doista mora da sam čudovište, kuga, doista dinosaurus igra po trgu Marksa i Engelsa, granata što prska u cervi, grudva u gojaznom vratu odgovornih, koji se ničega toliko ne boje kao odgovornosti.

Dakle više volite da sami sebi nogu odsečete nego da je operete? Da skapate od žedi nego da se napijete gorkog soka moje istine?! Ljudi!

Raskopčajte remenje straha sa grudni! A plašite li se da vam srce ne ispadne — Ljudi! —

razlabavite stege bar za dve-tri rupe, priviknite grudni na slobodno disanje, slobodan krik! Unutrašnji pritisak neka vas tlači, ne spoljni! Otvorena se čela izjednačite s danom! Idiote, mi nismo rođeni da mučki u svet kroz maramicu iseknjujemo naše velike snove! Zar naši očevi nisu deca slobode i bune? Budimo istinski sinovi naših očeva: bez respekta da zavrtnemo košulje što se tresu i da pevamo!

da vičemo!
da se bezobrazno
smejemo!

Autoportret jedne kišovite nedelje u gradu Berlinu

Noževima razuma sam naoružan ja trezvenom i hladnom logikom ja svoju tanad vodim da zaviju oko ugla oholost i sofistika utiru mi put neumolno sve drske moje sumnje muče ovaj siti grad kameni i nerviraju ga pouzdano plivam i po njegovim kloakama a porugom natkriljujem i njegove kule potkupljiv sam za valutu gole istine u bunkeru svoje skepse bezbedan sam od blistanja i zračenja krupnih mračnjaka a mrznja me jučerašnja pred sutrašnjom burom štiti. Znajite: ja sam naoružan

A ipak sam i izručen, to sam često, svaki čas tek zaklan ležim, raščerečen pod ovdašnjim praznim nebom, u moj trbuh kapsapske se kuke oštre zabadaju po očima plivaju mi kitolovci na jeziku mome nada beznađežnih divlji snovi klonulo mi najzad iskrvare u klanici vaših škola i biroa i mašine za izradu kobasica halapljivo gutaju ostatke moje zemlja iza mora zgrada gladno čeka i veliki mokri grad se obližuje nadajući se svom pošteno zarađenom nedeljnom pečenju zvanom Birman.

Preveo: Branimir Živojinović

IZLOG ČASOPISA

RINASCITA

Novo političko pozorište

ZNAMENITI komediograf Dario Fo i jedna grupa italijanskih pozorišnih umetnika, uglavnom okupljenih oko »Teatra Oktobra« iz Milana, izdali su nedavno jednu vrstu manifesta koji proklamuje novo političko pozorište levice, s obzirom na to da su ona italijanska pozorišta koja se danas smatraju i nazivaju takvim, zapravo izgubila svoj karakter i društvenu funkciju i integrirala se sa sistemom. Perfidnije nego ranije, posle rada u kome je izložen izrabljivanju, u slobodnom vremenu radnik je izložen zakonima potrošačkog društva: »izboru« između »Pepsi Kola« i »Koka Kole«, između američkog i italijanskog vesterna, između ove i one dive izabrane od menadžera. »Kultura i njena sredstva izražavanja«, kaže se u manifestu, »uvek su u rukama vladajuće klase a danas zahvaljujući razvoju sredstava masovne komunikacije su to pogotovo. ... Građanin je pod prividom slobodnog izbora zapravo podložan totalnoj uslovljenosti, koja ide od kriterija vaspitanja u školi do radio-televizijske dezinformacije...«

Upravo poslednjih godina pokazala se u oštroj formi unutrašnja kontradiktornost i uslovljenost svih kulturnih institucija sistema: škola, univerziteta, radiotelevizije, filmskih i muzičkih festivala, umetničkih Bienala i Trienala. Mladi i oni koji su svesni političke suštine pojave došli su fazu u kojoj žele da odbace ne pojedina dela nego u globu čitav sistem kulturne politike buržoaskog kapitalističkog društva. U okviru toga pokreta javlja se i ovaj manifest: »...Sredstvo izražavanja koje se lakše od svih drugih može osloboditi ovog sistema i struktura koje su ga dosada uslovljavale i još uvek ga uslovljavaju, jeste pozorište. Pozorište je primarna forma ljudskog izražavanja. Njegova izražajna sredstva su u suštini jednostavna; njegov oblik komunikacije je najdirektniji i naj-

neposredniji. Pozorištu nije neophodna nikakva struktura koja prevazilazi njegove osnovne zahteve: omogućiti publici da dobro vidi i čuje, po mogućnosti sedeći... Društvena diskriminacija nad pozorištem se vrši pomoću: arhitektonskih struktura koje se inspirišu jednom socijalnom realnošću feudalnog tipa; kompleksnošću i skupoćom scenografije; stvaranjem fenomena starova i diva...«

Sa ovim superstrukturama onemogućuje se akcija svakoj grupi koja bi zasnovala teatar koji ne bi bio u milosti vladajuće klase... Ali upravo te superstrukture otkrivaju mogućnosti slobodnog pozorišta: »Sto imamo na raspolaganju?... Sale radničkih kooperativa, školske aule, jednom rečju mesta gde se redovno sastaju studenti i đaci; kad god su dovoljno prostora...«

Ide se ka stvaranju jedne vrste radnog kolektiva u kome neće biti s jedne strane intelektualac superioran u svome znanju, a s druge »inferiorna« publika nego u kome će intelektualci organski pripadati radničkoj klasi a radnička klasa postati »intelektualni kolektiv«. »Repertoar će se stvarati na osnovu razgovora sa realnom publikom koja nije opterećena mistifikacijama« (postalo je gotovo normalno da se po pravilu smatra »ružnim« pozorište u kome je sadržaj u prvom planu, a »lepim« pozorište u kome je sadržaj zamagljen i iskomplikovan raznim stilističkim operacijama i potisnut u pozadinu). To ne znači da će biti zanemarene stilističko-formalne i tehničke komponente, već da će pozorište biti otvoreno prema društvu u celini, za razliku od sadašnjih »političkih« i »levičarskih« pozorišta od kojih se jedno — Pikolet Teatro Milano, otvoreno predstavlja kao »popularno pozorište za sve klase, pa dakle i za narod«.

Tvrtko Kulenović

LISTY

Masarikova ideja čehoslovačke republike

KRAJEM prošle godine primjećujemo ponovno interesovanje za Masarika, čitamo da se izdaju njegova sabrana dela i ne prođe mnogo vremena a da u najmeninim književnim listovima i časopisima, posebno »Literarnim listima« ne nade-mo neki zanimljiv prilog o Masariku. Ali tek sada, posle 21. avgusta, posle formiranja čehoslovačke federacije možemo zapaziti da konstatacije o Masarikovom delu i radu n'isu rehabilitacija radi rehabilitacije, već da se radi o jednom od najvećih političkih filozofa, koji su postojali, da se njegove ideje o čehoslovačkoj republici veoma mnogo poklapaju sa idejama savremenih čehoslovačkih političara i mislilaca.

U novosnovanim književnim novinama »Listy«, koje se svojom koncepcijom direktno nadovezuju na najpopularnije književne novine u istoriji Čehoslovačke, »Literarne listy«, imamo prilike da čitamo prilog Lubomira Novog »Masarikova ideja čehoslovačke republike«. Smisao postojanja čehoslovačke države, kaže Novi, Masarik je formulisao ovako: »demokratija protiv teokratije«.

Po Masariku teokratija je bila srednjovekovni način mišljenja i vladavine. Njene ostatke je nalazio u Nemačkoj, Austrougarskoj i carskoj Rusiji čak početkom našeg veka. Tačnije, radi se o apsolutističkoj, totalitarnoj državnoj vlasti, koja se oslanja na mišićni način mišljenja, birokratiju, svojevrstna božanstva, apolitične građane. Svernu tome je suprotstavljao demokratiju, tj. defetističaciju države, javno vođenje politike, kritičko mišljenje, humane ideje, duh nauke, kontrolu, odgovornost, ljudska i građanska prava. Sprovedenje demokratije u život za Masarika nije značilo samo potiskivanje teokratije, već, i pre svega, uvođenje Čehoslovačke u Evropu, u svet. Masarik je bio tip političara, koji je vodio »nepolitičku politiku«, tj. politiku je smatrao ne-

kom vrstom umetnosti. Iako nije imao vremena ni mogućnosti da svoje ideje svojim spovede u život, Čehoslovačka je spadala u najdemokratskije zemlje Evrope toga vremena. Tadašnji marksisti se u mnogo čemu nisu slagali sa Masarikom. Danas se pokazalo da mnoge stvari ipak nije trebalo odbacivati. Nije li Dubčekov »evolucionizam«, revolucija bez prolivanja krvi i barikada isto što i Masarikovo učenje o »dugotrajnom procesu« razvoja, o »demokratiji koja se neprekidno reformiše«? Kao ni Dubček, ni Masarik se nije bojao revolucije. Za razliku od Tolstoja smatrao je neophodnim braniti se, »ako treba i gvozdem«. Masarikove ideje nisu ni američko manipulisanje demokratijom, jer, kako kaže Novi, brzo bi postao žrtva nekog atentata. Propovedanje »otvorene demokratije« proisticalo je iz potrebe za kritičkim mišljenjem. A ono je značilo nedavanje privilegija pojedincima, crkvi, državi. A da i ne govorimo o aktuelnosti Masarikove kritike partijskog i državnog fetišizma.

Drugi problem kome je Masarik pored demokratije posvetio najviše pažnje jeste mesto malog naroda. Odućno se borio protiv mišljenja da je mali narod bespomoćan. Takođe je osuđivao i mesijanizam velikih naroda. Svaki mesijanizam je smatrao mišićnim načinom mišljenja. »Zemlja našeg tipa mora sve uložiti u intenzivnost svoga rada i svoga mišljenja«. Nije podnosio ni nacionalizam. »Otvorenost prema svetu jedino je ispravan«. Zato je češko pitanje nazivao svetskim pitanjem.

Iz svega navedenog proističe da vraćanje na Masarika nije vraćanje kapitalizmu, to je želja da se ne bude gori nego pre pedeset godina, da se od prošlosti preuzme ono najbolje i najispravnije.

Biserka Rajčić

SODOBNOST

Delo Ivana Cankara

OSIM NEKOLIKO stalnih rubrika koje beleže i prate tekuću književnu publicistiku, ljubljanska »Sodobnost« je gotovo ceo decembarski broj posvetila jubilarnoj godišnjici Ivana Cankara (1876-1918). Studije i rasprave o njegovom delu objavljuju ovog puta Josip Vidmar, Janko Kos, Franc Zdravec i Dušan Moravec.

Iako je svoju raspravu »Razmišljanja o Ivanu Cankaru« nazvao skicom, Josip Vidmar je opus velikog slovenačkog književnika dao u obliku sinteze, analizirajući njegovo delo kroz ciklične krugove. Takva sistematizacija je svakako teška i odgovorna, jer Cankarevo delo obuhvata pesme, drame, blizu pet stotina proznih spisa od kojih su neki samostalne knjige, govore, članke i dr. Cankareve stilističke varijacije kreću se od početnih naturalističkih pokušaja do realizma, zatim simbolizma, alegorija, groteske i fantastike. Vidmar je cikluse podelio na domaći, bečki, domovinski, socijalni, umetničko generacijski, autobiografski u koji je uključeni i ciklus o majci, šentflorijski, antifilistarski, političko-satirički i moralno-satirički, erotski pripovedni itd.

Gledano vremenski, prednost ima tzv. domaći ciklus. Prirodno je da se čitavo Cankarevo maštanje u samom po četku oslanjalo na domaći život i sredinu u kojoj je živeo. Međutim, veći deo njegove domaće epike govori da je ovdje Cankar ubedljiviji kada piše o seoskom životu sa humorem i ironijom. Desetogodišnji boravak u Beču biće veoma značajan za njegov rad. Tek će se ovdje razviti njegova silna ljubav prema domovini, prema bespravnom i poniženom narodu. Ako se u njegovoj ranoj, naročito autobiografskoj prozi javlja socijalno osećanje čisto kao optužba života u Beču će naglo dozreti u socijalnu svest i optužbu društva koje u proletarskim bečkim pričaana do-

stiže vrhunac u »Ulici umirućih«. U satiričnom ciklusu Cankar će se baviti socijal-

nom, moralnom, i nacionalnom satikom. Jedini predmet mržnje u njoj su filistri; u

VELIKI SPOMENIK SRPSKE SREDNJOVEKOVNE UMETNOSTI I KULTURE MANASTIR STUDENICA

doblo je svestranu i iscrpnu monografiju u redakciji i sa uvodnim tekstom dr Milana Kašanina.

Od svih crkava u Srbiji koje je u drugoj polovini XII veka podigao veliki župan Stefan Nemanja, nijedna nije imala značaj i uticaj Bogorodične crkve u Studenici.

Studenički manastir je u srednjem veku bio po rang prva među manastirima. Podignuta za mauzolej velikog župana Nemanje, Bogorodična studenička je bila mauzolej i njegovih naslednika.

Privlačna predelom u kome leži i istorijom kojom živi, Bogorodična crkva, podignuta između 1183. i 1196. i ukrašena freskama 1209, odvajala se od svih srpskih srednjovekovnih spomenika jedinstvom svoje arhitekture, dekorativne plastike i fresaka.

Bogata istorijom, relikvijama i umetničkim predmetima, Studenica je, među zadužbinama naših srednjovekovnih vladara, izuzetna ne samo po množini i raznovrsnosti nego i po umetničkoj vrednosti svojih spomenika. Svakako da su freske njene Bogorodične crkve značajne po tome što su one od najstarijih očuvanih primeraka srpskog živopisa i što su prve na kojima su srpske signature i prve koje ilustruju događaje iz srpske nacionalne prošlosti. Ali su te freske, isto tako, značajne i po svojoj izuzetnoj lepoti, kojoj je ravna lepota građevine i njene dekorativne plastike.

Cena knjige u prodaji iznosi 150 novih dinara. Pretplatnici »Književnih novina« i »Savremenika« ova reitko delo mogu da dobiju po povlašćenju cenii od svega 100 novih dinara.

NARUŽBENICA

Ovim neopozivo naručujem monografiju o manastiru Studenici u izdanju NIP »Književne novine«.

Ime i prezime: _____

Adresa: _____

Uplatu sam izvršio preko žiro-računa »Književnih novina« broj 608-1-208-1.

Pretplatnik sam »Književnih novina« od _____

»Savremenika« od _____ Potpis _____

drugim slučajevima Cankar je duhovit, pun humora. Poseban motivski ciklus sačinja vaju u Cankarevom delu spisi koji se odnose na erotiku. Pisac će u ljubavnim pričama pokazati pouzdano znanje i moć unošenja u tuđe sudbine. Razumljivo je da će osim u ljubavnoj povesti, njegova subjektivnost najintenzivnije doći do izražaja u generacijskom ciklusu čiji je predmet pre svega moral i sudbina nje gove generacije. Zbog toga što je mnogim ličnostima svojih priča (Jermen, Kačur, Maks Krnec i dr.) davao pečat svoje ličnosti, one se nisu u potpunosti oformile kao individue u umetničkom delu. Cankareva ličnost im je bila previše blizu.

Svojim dramama Cankar se izdvaja iz pomenutih ciklusa. On je prvi slovenački dramski klasik. Uprkos dekadentstvu fin de sieclea koji je u njegovom delu ostavio vidne tragove, Cankar je bitne probleme svoga vremena podigao na snažnu umetničku ravan. Pored toga što u dramama ima niz živih ličnosti koje tako trajno pripadaju i našoj kulturnoj sredini, Cankar je ostvario dve ili tri monumentalne inkarnacije životnih moći. To su svakako Kantor i župnik iz »Sluge«, Cankarov dramski ciklus nije samo jedan od vrhova njegovog dela, već i naše literature.

U godinama koje nastaju posle rada na »Lepoj Vidi« nastaje prelom u njegovom stvaralaštvu. Možda bi se taj period mogao označiti kao pomeranje piščeve pažnje od društvenih događaja ka događajima u njegovom srcu. Intimna kratka crtica u Cankarevoj prozi daće po svojoj ljudskoj veličini i umetničkom dometu verovatno čmo najdragocenije što je pored svojih drama ostavio. Tu spavaju priče o majci, ciklus od devet priča o životinjama (»Iz tuđeg života«), serija mladalačkih uspomena (»Moj život«).

Ljubša Đidić

BOJOVIĆ ILIJA: Otvorenost socijalističke demokratije. Razgovor s Anri Lefevrom. 319 (20. januar), 16; Umetničko delo je lično istraživanje. Razgovor s Eženom Joneskom. 320 (3. februar), 12; Moć i nemoć teorije (i prakse). Razgovor s Lisjenom Goldmanom. 321 (17. februar), 12; Prevazilaženje umetnosti. Razgovor sa Zanom Kasom. 324 (30. mart), 12; Svaki roman mora biti nov. Intervju s Alenom Rob-Grijeom. 326 (27. april), 12; Konvencionalno pozorište nestaje. Razgovor sa Zanom Darkanom. 327 (11. maj), 12; Samo se u slobodi može angažovati. Intervju s Eduardom Pinjonom. 333 (3. avgust), 12. Postoji samo sloboda bez uslova. Razgovor sa Zan-Mari Domenakom. 343 (21. decembar), 12.

BORISAVLJEVIĆ MIODRAG: Poziv — na šta? 321 (17. februar), 2.

BOZOVIĆ BOZIDAR: Sicilijanski mozaik. 342 (7. decembar), 9; Problem komunikativnosti s čitaocem. Razgovor s Andrejom Hingom. 322 (2. mart), 12; »Idu dan«. Razgovor s Gustavom Krklecom. 325 (13. april), 12.

ĐIDIĆ LJUBISA: Tražiti autentičnu literaturu. Intervju s Tarasom Kermaunerom. 338 (12. oktobar), 12.

DZADŽIĆ PETAR: Frede, laku noć. (Kritičari biraju knjigu godine). 318 (6. januar), 8.

GOLUBOVIĆ DRAGOLJUB: Nema revolucije bez radničke klase. Intervju s Herbertom Markuzem. 336 (14. septembar), 8; Čovek nije patetična fraza. Intervju s Ernestom Blohom. 336 (14. septembar), 9; Erzac-ideologije — za koga i zbog čega. Intervju s Jirgenom Habermanom. 337 (28. septembar), 9; Može li se Marks staviti u zagradu. Intervju s Kurtom Volфом. 337 (28. septembar), 9.

KALAFATOVIĆ BOGDAN: Iznadu slobode i moralna. Razgovor s Aleksandrom Petrovićem. 331 (6. jul), 12.

FILIPIC FRANCE: U znaku moralne inventure i poetske fantastike. Kritičari biraju knjigu godine. 318 (6. januar), 8.

GAVRILOVIĆ ZORAN: Selimović i Mihailović. (Kritičari biraju knjigu godine). 318 (6. januar), 8.

JURISEVIĆ MIODRAG: Slemovi — trenutak istorije. (Kritičari biraju knjigu godine). 318 (6. januar), 8.

KAPOR MOMO: Čovek sa štapićem. Razgovor sa Živojinom Zdravkovićem. 342 (7. decembar), 12.

KERMAUNER TARAS: Kosovel i Zidar. (Kritičari biraju knjigu godine). 318 (6. januar), 8.

LAKIČEVIĆ OGNJEN: Ravnodušnost je ravna neslobodi. Razgovor s Primožom Kozakom. 340 (9. novembar), 12.

LALIĆ IVAN: Dva pesnika u 1967. (Kritičari biraju knjigu godine). 318 (6. januar), 8.

MATICIĆ MIODRAG S.: Fotografija Janka Veselinovića. 320 (3. februar), 2.

MLADENOVIC ZIVOMIR: O fotografiji Janka Veselinovića. 321 (17. februar), 2.

NOVAKOVIĆ BOSKO: Pregršt dobrih knjiga. (Kritičari biraju knjigu godine). 318 (6. januar), 8.

OGNJANOVIC DRAGUTIN: Susreti s Veljkom Petrovićem. 332 (20. jul), 12; O svežini i bolu sveta. Razgovor sa Dušanom Matićem. 341 (23. novembar), 12.

PALAVESTRA PREDRAG: Pesnička godina. (Kritičari biraju knjigu godine). 318 (6. januar), 8.

PETROVIĆ MIODRAG: Za nešto više koraka. Intervju sa Stašom Beložanskim. 339 (26. oktobar), 12.

PUVACIĆ DUSAN: Satiričar je angažovan pisac i pristrasna ličnost. Razgovor s dobitnikom NIN-ove nagrade Erihom Košem. 323 (16. mart), 12.

REĐEP DRASKO: Izuzetna knjiga Matka Peića. (Kritičari biraju knjigu godine). 318 (6. januar), 9.

SMILJANIĆ DOBROSLAV: Nova snaga u demokratizaciji socijalizma. Intervju s dr Jurijem Boberom. 335 (3. avgust), 12.

SPASOV ALEKSANDAR: Bogata godina. (Kritičari biraju knjigu godine). 318 (6. januar), 9.

STOJČIĆ MILORAD: Velika je i gusta bila naša tama. (Kritičari biraju knjigu godine). 318 (6. januar), 9.

TAUTOVIĆ RADOJICA: Čista svetlost poezije. (Kritičari biraju knjigu godine). 318 (6. januar), 9.

TRIFKOVIĆ RISTO: Naravno: Krležine »Zastave«, i još nekoliko knjiga pored. (Kritičari biraju knjigu godine). 318 (6. januar), 9.

VUJANOVIĆ DRAGUTIN: Marksizam i naučni metod književne kritike. Razgovor s Miroslavom Červenom. 334 (17. avgust), 12.

ZORIĆ PAVLE: »Zastave« Miroslava Krleže i »Heroj na magarcu« Miodraga Bulatovića. (Kritičari biraju knjigu godine). 318 (6. januar), 9.

Aktuelnosti

15 dana

Uvodnik

BRJ 318 (6. JANUAR), 1, 2, 12. — Zablude mrtvih i živih. Farsa — kako je izvodio jugoslovensko dramsko pozorište. Zanimljivi poduhvat beogradske »Revije«. Anketomanija i kritičarske nametljivke. Laž. U čemu se razlikujemo (preštampano iz »Komuniste«).

BRJ 319 (20. JANUAR), 1, 2. — Teze Gradskog komiteta SKS Beograda o idejno-političkoj poziciji »Književnih novina«.

BRJ 320 (3. FEBRUAR), 1, 2, 12. — Teze Izvršnog komiteta SKH o kulturi. Stendal i metamorfoze slobode. Silazak Marka Marin-kovića sa scene. Saloma ubijena ironijom. Razgovori o književnosti za decu. Alojz Smaus — dobitnik nagrade PEN-kluba. Zlat-Smaus na medalju za Helenu Vlahos. Popularizacija poezije. Teodorakis na slobodi. Prezime Marka Miljanova. Dva potomka »Literarnih novina«.

BRJ 321 (17. FEBRUAR), 1, 2. — Kulturna politika samoupravnog društva i SKJ. Za-

PRILOZI OBJAVLJENI U „KNJIŽEVNIM NOVINAMA“ U 1968. GODINI

ključici aktiva pisaca komunista. Sećanja na Branka Gavlu. Jedna scena — potiskuje drugu. Uznemirenja ili šta sa kratkim filmom. Nove nagrade stvaracima.

BRJ 322 (2. MART), 1, 2, 12. — Odjek nekih dijaloga. Kakvo nam Udruženje književnika treba? Jugoslovenski pisci u SAD. »Stoti korak« makedonske televizije. Čehoslovački književni list. Erih Koš dobitnik NIN-ove nagrade. Tri izložbe. Teodorakisove zatvorene pesme. Karikature Zorana Jovanovića. Samo jednom se može nasesti. Uliova žena.

BRJ 323 (16. MART), 1, 2, 12. — Pismo Republičkog fonda za unapređenje kulturnih delatnosti NIP »Književne novine«. Odgovor Račne zajednice NIP »Književne novine« Republičkom fondu za unapređivanje kulturnih delatnosti. Program rada lista »Književne novine«. Apel Hrvatskog filološkog društva. Obnova »Glasnika SKZ«. Otac mazohizma. Osmi dan nedelje. Odisseja Monterlanovog romana. Pedeseto izdanje poetskog recitala »Miris zemlje«. Poslednji tekst Andre Meroa.

BRJ 324 (30. MART), 1, 2, 12. — Godišnja skupština Udruženja književnika Srbije. Iznenadna smrt Lazara Vozarevića. Teškoće »Praxisa«. Pedesetogodišnjica književnog rada Gustava Krkleca. Evropsko priznanje

rodnu politiku i privredu. Studentima Beogradskog univerziteta. Podrška s »Kolarca«.

BRJ 330 (22. JUN), 1, 2, 11. — Pre i posle Titovog govora. Kolaž mišljenja o studentskoj akciji. Obnova rada Zajednice evropskih pisaca. Nove dezinformacije.

BRJ 331 (6. JUL), 1, 2. — Naš uvodnik. Kamera kao svedok. Seminar o savremenoj muzici u Svetom Stefanu. Smrt Branka Vukovića. Nepoznati rukopisi Vladana Desnice.

BRJ 332 (20. JUL), 1, 2, 8. — Strah od socijalizma. Skrnavljenje stvarnosti. Novinari i Univerzitet.

BRJ 333 (3. AVGUST), 1, 2, 11. — Otudjenje kao književni fenomen. Otvoreno pismo slovačkih pisaca. Ivan Lučev, čovek i slikar.

BRJ 334 (17. AVGUST), 1, 2, 12. — Marks i revolucija. Angažovanost i integracija. Mitna Saks. »Smrt Small-age Cengića« na slovačkom jeziku. Slučaj Tadeuša Breze.

BRJ 335 (31. AVGUST), 1, 2, 12. — Logika site. Telegram učesnika Korčulanske letnje škole drugu Titu. Glas solidarnosti. Učesnici Korčulanske letnje škole svetskoj javnosti. Antologija savremene hrvatske i srpske drame

poeziji Vaska Pope. Ikarov neočekivani pad. Castan primer. Prilog istoriji pozorišta.

BRJ 325 (13. APRIL), 1, 2, 12. — Sta se događa u Poljskoj? Protest beogradskih intelektualaca povodom događaja u Poljskoj. Izjava redakcije časopisa »Praxis«. Studentima Filozofskog fakulteta u Varšavi. Ko sumnja — taj je sumnjiv. Pohvala izdavača. Jubilarna skromnost ili nezvesnost pred budućnošću. Marti na Terazijama. Nove nagrade »Vjesnika«. Za muzej Lazara Vozarevića.

BRJ 326 (27. APRIL), 1, 2. — Beogradski studenti i događaji u Poljskoj. Pismo G. Lukača redakciji »Praxisa«. Potpisnici protestnog pisma intelektualaca SR Srbije. Dva pisma beogradskih studenata. Savezu socijalističkih studenata Savezne Republike Nemačke. Senatu Zapadnog Berlina. Jesenjinov »Crni čovek« u Teatru poezije. Najzad pravi zabavljač.

BRJ 327 (11. MAJ), 1, 2, 12. — Naši filozofi kao — plastikeri. Razgovori o kulturnoj politici u Srbiji. Vujaklija, Ckalja i »Didor«. Povodom jednog uspešnog debija. Studenti i politika. Hrvatski književni list.

BRJ 328 (25. MAJ), 1, 2, 12. — Jubilej Desanke Maksimović. Nejednakost u socijalizmu. Televizijska rehabilitacija. Susreti pesnika u Toplici.

BRJ 329 (8. JUN), 1, 2, 12. — Oda ili rekvijem našoj revolucionarnoj mladosti. Duh progresa i moralnosti. Akciono-politički program beogradskih studenata. Studentima gram univerziteta. Studentski mitinzi. Izcrvenog univerzitetskog komiteta SK Beograd-java Univerzitetskog komiteta SK Beograd-za u zgradu Akademije likovne umetnosti. Otvoreno pismo kolektiva Instituta za međunar-

u Mađarskoj. Marks kao mislilac revolucije. Kraj igara.

BRJ 336 (14. SEPTEMBAR), 1, 2, 12. — Hrpica meditacija nad Arabalovim »Grobijem automobila«. Citanka — prilog literaturi i kulturi. Nekoliko reči čitaocima.

BRJ 337 (28. SEPTEMBAR), 1, 2, 8. — Smisao jubileja beogradskog Narodnog pozorišta. Pismo Ježija Andžejevskog Eduardu Goldstikeru. U imaginarnom gradu Alvina Nikolaisa. Aragonov list o Dušanu Matiću. Nagrada »Ođjeka« za kratki esej.

BRJ 338 (12. OKTOBAR), 1, 2, 9. — Smrt Branka Lazarevića. Zak Bros i Alen Zufroa o Dušanu Matiću. Oko Evgenija Jevtušenka. Danski časopis o jugoslovenskoj književnosti.

BRJ 339 (26. OKTOBAR), 1, 2, 12. — Kriza reči ili kriza savremenog društva. Jasunati Kavabata — Nobelovac. »Pretprazničko veče« u Teatru poezije. Pismo jugoslovenskih filozofa Poljskoj akademiji nauka. Nova serija »Književnih novina«.

BRJ 340 (9. NOVEMBAR), 1. — Anekdotičke tendencije bugarske vlade. Raslojavanje čitalaca.

BRJ 341 (23. NOVEMBAR), 1, 2. — Zajednice kulture. Sloboda stvaralaštva i slobodni dijalog. Našim čitaocima.

BRJ 342 (7. DECEMBAR), 1, 2. — Namet na vilajet (Zoran Glušević). Dva pisma beogradskih umetnika. Za novi slovenački časopis.

BRJ 343 (21. DECEMBAR), 1. — Čitaocima i prijateljima »Književnih novina«.

Esej

Prevedeni esej

Mali esej

BJENJKOVSKI ZBIGNJEV: Merá lirike. Preveo s poljskog Petar Vujičić. 340 (9. novembar), 8.

DUČIĆ JOVAN: Isidora Sekulić. 327 (11. maj), 5.

DURIĆ MIHAILO: Periklov ideal demokratije. 328 (25. maj), 9; Oblici istorijske svesti. 337 (28. septembar), 5.

ENGELS FRIDRIH: Svajcarski građanski rat. Preveo Nika Milčević. 333 (3. avgust), 5.

GEORGIJEVIĆ DR KRESIMIR: Pesnik hrvatskog preporoda. 325 (13. april), 5.

GLAVURTIĆ MIRO: Meduzin splav. 323 (16. mart), 9.

GLUŠEVIĆ ZORAN: Tin Ujević ili pesnik kao neurotična ličnost. 326 (27. april), 5; Nevina i oskrnavljena jaž. 341 (23. novembar), 5.

GRLIĆ DANKO: Marginalije uz Čehoslovačku i nove tendencije u socijalizmu. 341 (23. novembar), 8.

JEREMIĆ DRAGAN M.: Kritičar i estetičar Jovan Andrejević. 320 (3. februar), 5. Misli o moralu i umetnosti. 331 (6. jul), 8.

JONESKO EZEN: Dnevnik u mrvicama. Prevela Maristela Matulić. 343 (21. decembar), 8.

KANGRGA MILAN: Marksovo shvaćanje revolucije. 338 (12. oktobar), 5.

KIS DANILO: Sari Bodler ili poezija kao permanentna revolucija. 331 (6. jul), 5.

KOLAKOVSKI LESEK: Sta nije socijalizam. Preveo Petar Vujičić. 318 (6. januar), 5.

KOSIK KAREL: Naša današnja kriza. Prevela Biserka Rajčić. 335 (31. avgust), 5 i 336 (14. septembar), 5.

KOS ERIH: Zamena organa — 320 (3. februar), 8. 312 (17. februar), 8.

LANGBAUM ROBERT: Kritika i literatura. Prevela Snežana Lukić. 344 (17. avgust), 5.

LAZAREVIĆ BRANKO: O umetničkom stvaranju. 320 (3. februar), 8.

MATIĆ DUSAN: Kad govorim o stvarnosti. 338 (12. oktobar), 1.

MICEVIĆ KOLJA: O Lafontenu. 341 (23. novembar), 9.

MICUNOVIĆ ELEONORA: Umetničko stvaralaštvo u postvremenom svetu. 318 (6. januar), 5.

MILOSEVIĆ NIKOLA: O metafizičkom značenju »Seobae«. 329 (8. jun), 5.

PEIC BRANKO: Jedan uvod za savremenu poeziju bunta. 330 (22. jun), 8.

REĐEP DR DRASKO: Gde smo i kako smo. 75 godina Miroslava Krleže. 332 (20. jul), 5.

ROB-GRIJE ALEN: Od realizma do realnosti. Preveo Dejan Đurković. 339 (26. oktobar), 5.

SMILJANIĆ RADMIR: Protiv pseudorealizma i pseudoavangardizma. 322 (2. mart), 5.

STAMENKOVIĆ VLADIMIR: Pozorište u novome ključu. 342 (7. decembar), 5.

SUPEK RUDI: Marks i revolucija. 337 (28. septembar), 8.

TADIĆ LJUBOMIR: Autoritet i autoritarno mišljenje. 324 (30. mart), 5; Karl Marks. 328 (25. maj), 5; Socijalistička revolucija i politička vlast. 340 (9. novembar), 5.

TAUTOVIĆ RADOJICA: Preokret ili ništa. 319 (20. januar), 5.

VOJVODIĆ RADE: Démoni, sada — i uvek. 343 (21. decembar), 5.

ZORIĆ PAVLE: Estetička i ideološka doktrina socijalne literature. 321 (17. februar), 5; Moralist i satiričar. O književnog svetu Eriha Koša. 323 (16. mart), 6; Vukadin ili trijumf gluposti. 331 (6. jul), 1; Cedimir Ilid ili neke podudarnosti. 334 (17. avgust), 9; Dis ili nekadašnji i naši dani. 336 (14. septembar), 1; »Mrtvo more« ili aktivnost neznačica. 339 (26. oktobar), 6.

ZIVKOVIĆ DRAGISA: Ghišić i počeci srpske proze. 343 (21. decembar), 6, 7.

Film

BOGDANOVIC EMILIJIA: Hrabrost za svakidašnjicu. Putevi »novog filma«. 330 (22. jun), 6.

KALAFATOVIC BOGDAN: Taj čovek Falstaf. Povodom premijere filma »Ponoćna zvona« Orsona Velsa. 319 (20. januar), 6; Pitanje moralala i pitanje smeha. Premijere filmova »Protest« F. Hadžića i »Sirota Marija« D. Lazarića. 320 (3. februar), 6; Posle kiše japundže. Povodom premijere filma »Kuda posle kiše« V. Slijepečevića. 321 (17. februar), 6; Breza među bukvama. Premijera filma »Breza« Ante Babaje. 322 (2. mart), 6; Knjige na lo-mači. Uz premijeru filma »Farenhaft 451« Francois Trifoa. 323 (16. mart), 6; Puška i pioniri maleni. Beleške sa XV-og festivala jugoslovenskog dokumentarnog i kratkometražnog filma. 324 (30. mart), 6; Senke strave i kosmetički vestern. Uz premijere fil-mova »Divlje senke« K. Rakonjca i »Brat dr Homera« D. Mitrovića. 325 (13. april), 6; Van voznoj reda. Povodom filma »Strogo kontrolisani vozovi«. 326 (27. april), 6; Zlo činiti, ko se od zla brani, tu zločinstva o-je nikakova... Premijera filma »Lelejska gora« Zdravka Velimirovića. 327 (11. maj), 6; Okrutnost u kadru. Premijera filma »Mali vojnici« Bate Cengića. 328 (25. maj), 6; U

krugovima istorije. Povodom filma »Makedonska krvava svadba« Trajca Popova. 329 (8. jun), 6; Antiheroj u haosu rata. Povodom filma »Pohode« Đorđa Kadijevića. 331 (6. jul), 6; Pravo stanje stvari. Uoči XV-og festivala jugoslovenskog filma u Pulj. 332 (20. jul), 6; Petnaesta godina. Beleške sa XV festivala jugoslovenskog filma. 333 (3. avgust), 6; Carolije kiča. Premijera filma »Nevinnost bez zaštite« D. Makavejeva. 335 (31. avgust), 6; Umetnost frizidera. Premijera filma »Sunčani krik« Boštjana Hladnika. 336 (14. septembar), 6; Na kraju balade. Premijera filma »Podne« Puriše Đorđevića. 337 (28. septembar), 6; Od života ka životu. Premijera filma »Kad budem mrtav i beo« Z. Pavlovića. 339 (26. oktobar), 6; Princip vernosti. Povodom filma »Rat i mir« Sergeja Bondarčuka. 340 (9. novembar), 6; Na spoljnim efektima. Povodom filma »Jedan čovek i jedna žena« Kloda Leluša. 341 (23. novembar), 6; Robije i atentati. Povodom filma »Sarajevski atentat«. F. Hadžića i »Bekstva« R. Novaković. 342 (7. decembar), 6; Višnja bez boje. Premijera filma »Višnja na Tašmajdanu« Stoleta Jankovića. 343 (21. decembar), 6.

TRINANIĆ BOGDAN: Između filma i ništavila. Treći susret filmskih istraživača. 318 (6. januar), 6.

Inostrane teme

BLANŠO MORIS: Studentska pobuna i društvena kriza. 330 (22. jun), 9.

JOVANOVIĆ MILIVOJE: Pleoaoje za etički socijalizam. 331 (6. jul), 4; Ponovo u Dantecom limbu. 332 (20. jul), 6; Nepoznati Bulgakov. 338 (12. oktobar), 6.

KITANOVIC BRANKO: Ajtmatov i Ziligin dobili državnu nagradu SSSR. 341 (23. novembar), 7.

KERN NIKOLA: Strujanja u finskoj literaturi. 319 (20. januar), 6.

PROGLAS AKTIVA ČESKIH PISACA: Prevela Biserka Rajčić. 342 (7. decembar), 6.

RAJČIĆ BISERKA: Najnoviji događaji u Čehoslovačkoj. 324 (30. mart), 9; Panorama poljskih zbivanja. 326 (27. april), 9; Čehoslovačko vrelo leto. 333 (3. avgust), 9; Sizijska sudbina malog naroda. 343 (21. decembar), 1, 2.

ZORIĆ PAVLE: Od Markuza do Bretona. 333 (3. avgust), 8.

Iz starih dana

Ljudi i godine

Trajne vizije

In memoriam

IBROVAC DR MIODRAG: Branko Lazarević (1883—1968). 339 (26. oktobar), 8.

ILIĆ DRAGOLJUB S.: Pred maturu. Sećanja na Dušana Popovića. 323 (16. mart), 8 i 324 (30. mart), 6.

IVANOVIĆ RADMIR: Kočić i Uskoković. 328 (25. maj), 7.

JOVANOVIĆ MILIVOJE: Mudrac iz Taruse. 333 (3. avgust), 8.

KAPOR MOMO: Odlazak Aleksandra Tomaševića. 330 (22. jun), 12.

KITANOVIC BRANKO: Marks kao pesnik. Biblioteka Karla Marksa. 328 (25. maj), 8.

KULENOVIĆ TVRITKO: Stranice iz dnevnika. Povodom dvogodišnjice smrti Cedomira Minderovića. 319 (20. januar), 9.

KULUNDŽIĆ ZVONIMIR: Slavko Kolar kao karikaturlist. 320 (3. februar), 6; Otac štampa-ne reči. 500-godišnjica smrti Johana Gutenberg-a. 323 (16. mart), 6.

MILOSEVIĆ NOVAK: Isidora Sekulić u Crnoj Gori. 327 (11. maj), 8.

MILOSEVIĆ VELIMIR: Hoće li sloboda umetli da peva. Sedam godina od smrti Branka Miljkovića. 322 (2. mart), 8.

MLADENOVIC ZIVOMIR: Janko Veselinović u porodičnom predanju. 319 (20. januar), 13; Milorad Panić-Surep — pesnik Srbije. 326 (27. april), 8; J

KOVAC MIRKO: Ideologija i inteligencija (Filozofija), 323 (16. mart), 10.

KULENOVIĆ TVRTRKO: Ta reč, tehnika (Bengali Literature), Za koga se piše (Rinascita), 318 (6. januar), 10; Savremeni italijanski pisci (II Ponte), 319 (20. januar), 14; Hipotetična biblioteka (Rinascita), 320 (3. februar), 10; Blow-up (II Ponte), Jedna anatomija Indije (Bengali literature), 321 (17. februar), 10; Skriveno lice američke književnosti (II Ponte), 322 (2. mart), 10; Još jednom o »Antimemoirama« (II Ponte), 327 (11. maj), 10; Polemika oko Gramšija (Rinascita), 328 (25. maj), 10; Uključivanje glumaca (Sipario), 329 (8. jun), 10; Luj Ferdinand Selin (II Verril), 330 (22. jun), 10; Knjige o pozorištu (Nuova Antologija), 331 (6. jul), 10; Nove analize za naše doba (Rinascita), 332 (20. jul), 10; Mara-Sad, istorija i dijalektika forme (II Ponte), 334 (17. avgust), 10; Sudbina književnog lika (Nuova Antologija), 336 (14. septembar), 10; Umetnost i realizam (Rinascita), 337 (28. septembar), 10; Vitorini kao mislilac (II Ponte), 339 (26. oktobar), 10; Javno pozorište (Nuova Antologija), 341 (23. novembar), 10; Novo političko pozorište (Rinascita), 343 (21. decembar), 10.

LANG DARKO: Lepenski vir (Umetnost), 328 (25. maj), 10; Vreme netrpeljivosti (Vidici), 340 (9. novembar), 10.

MILANOVIĆ MLADEN: Kultura treba da bude besplatna (Le Monde), 321 (17. februar), 10; Može li se danas biti komunist (Les Lettres Françaises), 331 (6. jul), 10; Goldštiker i anonimni stalinist (Les Lettres Françaises), 332 (20. jul), 10.

MILOSEVIĆ ZORAN: Edgar Moren o nacionalizmu i masovnoj kulturi (Les Nouvelles Littéraires), 336 (14. septembar), 10; Prevlast kritičkog duha u francuskoj literaturi (Les Nouvelles Littéraires), 337 (28. septembar), 10; Umetnost se otvara prema budućnosti (Les Lettres Françaises), 340 (9. novembar), 10.

MILOVANOV LAV: Smisao i vrednost života (Filozofija), 336 (14. septembar), 10.

MILOVANOV MLADEN: Biblioteke g. Pompejua (Les Nouvelles Littéraires), 324 (30. mart), 10.

MUSIC SRĐAN: Avangarda u Sloveniji (La Battana), 319 (20. januar), 14; Nezavisni film i film producerskih grupa (La Battana), 325 (13. april), 10.

NINKOVIĆ LADISLAV: Reči za muziku (The Times Literary Supplement), 321 (17. februar), 10; Njujorška škola američkih pesnika (The New York Times Book Review), 323 (16. mart), 10; Hemingvej kao novinar (The Times Literary Supplement), 324 (30. mart), 10; Istorijari i romansijeri (The New York Times Book Review), 326 (27. april), 10; Novi roman Džejmsa Boldvina (Saturday Review), 330 (22. jun), 10; Romansijer kao novinar (The New York Times Book Review), 334 (17. avgust), 10; Marksizam Valtera Benjamina (The Times Literary Supplement), 336 (14. septembar), 10; Smrt kraljeva (The New Yorker), 339 (26. oktobar), 10; Mračno srce američke istorije (The Saturday Review), 340 (9. novembar), 10; Grčki intelektualci danas (The Times Literary Supplement), 324 (7. decembar), 10.

POPOVIĆ ALEKSANDAR Đ.: Literatura između Istoka i Zapada (Tagebuch), 325 (13. april), 10; Lira Radovana Zogovica (Napjaink), 328 (25. maj), 10; Čista literatura (Kritika), 329 (8. jun), 10; Buntovničke godine Tibora Derjia (Híd), 330 (22. jun), 10; Neorealizam, nihilizam i idolatrija (Akzente), 331 (6. jul), 10; Vreme, stvarnost, muzika (Merkur), 332 (20. jul), 10; Dok je još bilo novelista (Welt und Wort), 334 (17. avgust), 10; Ciriška literarna svada (Die Zeit), 341 (23. novembar), 10; Izbeglička literatura (Tagebuch), 342 (7. decembar), 10.

POPOVIĆ BOGDAN A.: Novi Hrvatski pesnici (Vidiki), 331 (6. jul), 10.

PROTIĆ PREDRAG: Reč o Škerliću (Letopis Matice srpske), 318 (6. januar), 10; Stogodišnjica slovenačkog pozorišta (Scena), 319 (20. januar), 14; Davičove »preventivne slobode« (Savremenik), 320 (3. februar), 10; »Gospoda Glembajevci sa stanovišta dubinske psihologije (Forum), 322 (2. mart), 10; Najnovije finansijske teskoće (Praxis), 327 (11. maj), 10; Homo oeconomicus i humanizacija društva (Filozofija), 332 (20. jul), 10; O nacionalnom, internacionalnom i univerzalnom (Praxis), 333 (3. avgust), 10; Nove ocene starih vrednosti (Savremenik), 338 (12. oktobar), 10.

RAJČIĆ BISERKA: Ružević ili teatar nekonzekventnosti (Odra), (6. januar), 10; Lirski i dramatično pokolenje (Poezija), 323 (16. mart), 10; Povratka Ladišlava Mnjačka (Kulturni život), 329 (8. jun), 10; Renesansa Marije Pavlikovske-Jasnozevske (Poezija), 333 (3. avgust), 10; Pšiboi i poezija (Wspolczesność), 338 (12. oktobar), 10; Masarikova ideja čehoslovačke republike (Listy), 343 (21. decembar), 10.

SANJIN LJUBISAV: Pesnička iskustva Eduarda Meželajta (Znamja), 338 (12. oktobar), 10.

STEFANOVIĆ ALEKSANDAR: Luj Ferdinand Selin (The London Magazine), 322 (2. mart), 10.

TAUTOVIĆ RADOJICA: Aktualizovani Spengler (Vaprosi Literaturi), 322 (2. mart), 10; Jedna nova priča o priči (Sovremenost), 325 (13. april), 10.

ZORIC PAVLE: Ideologija studentskog pokreta (L'esprit), 338 (12. oktobar), 10.

BAĐNJAREVIĆ ALEKSANDAR: Zan Pol Kleber: »Ciganje«. Prevela Višnja Škrčić, 318 (6. januar), 4.

BOGDANOVIĆ STANOILJO: Zoran Joksimović: »Poslednje leto«. 334 (17. avgust), 4; Julija Najman: »Saputanje«. 337 (28. septembar), 4; Rista Simonović: »Borisav Stanković i njegovo književno delo«. 338 (12. oktobar), 4; Aleksandar Solženjcin: »Odjel za rak«. Preveo Ivan Kušan, 339 (26. oktobar), 4.

BOGETIĆ BOSKO: Dragiša Radosavljević: »Zbornik disanja«. 339 (26. oktobar), 4.

CVIJETIĆ LJUBOMIR: Tode Colak: »Portreti iz novije hrvatske književnosti«. 333 (3. avgust), 4.

CURIĆ DR. HAJRUDIN: Dr Ljubomir Đurković-Jakšić: »Branislav — prvi jugoslovenski ilagnali list 1844—1845«. 331 (6. jul), 4.

DRAGIĆ PREDRAG: Fridrih Siler: »O lepomu«. Preveo dr Strahinja Kostić, 325 (13. april), 4; Andre Zid: »Granice umetnosti«. Prevela Lela Matić, 327 (11. maj), 4; Ivan Lo-Johanson: »Sreća«. Preveo Josip Tabak, 329 (8. jun), 4; Norman Majler: »Američki sans«. Preveo Antun Soljan, 330 (22. jun), 4.

JAGLIKIN DUSAN: Pavle Kovačević: »Do sarkazma i natraga«. 321 (17. februar), 4; Krešo Novosel: »Sivinov povratka«. 322 (2. mart), 4; Pjer Akok i Pjer Kie: »Rat je dobio u Švajcarskoje«. Prevela Marija Eker-Manolčić, 334 (17. avgust), 4; Dragoljub M. Petrović: »Pobuna Slovačka u Kragujevcu 1918. godine«. 335 (31. avgust), 4.

KALEZIĆ SLOBODAN: Nevenka Radunović: »Vinograd na moru«. 337 (28. septembar), 4.

KOVAČEVIĆ BOZIDAR: Mihailo Maletić: »Josif Pančić«. 331 (6. jul), 4; Moris Drion: »Aleksandar Veliki ili roman o jednom bogu«. Preveo dr Boško Miković, 333 (3. avgust), 4.

LANG DARKO: Milorad B. Janković: Grupa partizanskih odreda u Zapadnoj Srbiji, 326 (27. april), 4; Banjica, 327 (11. maj), 4; Toma Brajović: »Crna Gora u delima likovnih umetnika drugih krajeva i naroda...«. 329 (8. jun), 4.

MARJANOVIĆ VOJA: Jovanka Jorgačević: »Šest stotina slova«. 338 (12. oktobar), 4.

OGNJANOVIĆ DRAGUTIN: Ivo Andrić: »Priče iz detinjstva«. 338 (25. maj), 4.

PARAUSIĆ MOMČILO: Miroslav Đurović: »Beskraj zavičaj«. 331 (6. jul), 4.

PEJOVIĆ ALEKSANDAR: Tomas Bernhard: »Mraz«. 319 (20. januar), 4; Uve Jonson: »Dva shvatanja«. Prevela Marija Đorđević, 320 (20. januar), 4; Svetozar Baltić: »Svetkovine«. 322 (2. mart), 4; Ginter Hofe: »Crveni sneg«. Prevela Božana Milekić, 325 (13. april), 4.

PETKOVIC VLASTIMIR: Milisav L. Ivanišević: »Na rukama svetac«. 320 (3. februar), 4; Verkor: »Izopačene životinje«. Preveo Radiovoje Konstantinović, 321 (17. februar), 4; Frederik Pol C. M. Kornblut: »Reklamokratija«. Preveo Predrag Tadić, 322 (2. mart), 4; Kliford Simak: »Grad«. Prevela Mirjana Rajković, 323 (16. mart), 4; Spiro Kulšić: »Neobični običaji raznih naroda svijeta«. 327 (11. maj), 4; Moris Merlo-Ponti: »Oko i duh«. Prevela Eleonora Mićunović, 330 (22. jun), 4.

PETROVIĆ BRANISLAV: Nikola P. Vidačić: »Na obali Nerodimke«. 335 (31. avgust), 4.

PETROVIĆ SLOBODAN: Migel de Unamuno: »Tragično osećanje života«. Prevela Olga Košutić, 318 (6. januar), 4.

PREDIĆ VLADIMIR V.: Oto Tolnai: »Gerilske pesme«. Prevela Judita Salgo, 318 (6. januar), 4; Božidar Mladenović: »Čadorovje«. 319 (20. januar), 4; Safet Burina: »Svetla na obalama«. 320 (3. februar), 4; Mubera Pašić: »Poslednji predeo«. 321 (17. februar), 4; Dragan Zigic: »Zatočegnik svetlosti«. 322 (2. mart), 4; Milan Stojanović: »Pred licem vatre«. 323 (16. mart), 4; Safet Burina: »Pobijeljena jedra«. 324 (30. mart), 4; Srećko Dijana: »28 pjesama o trpnji«. 325 (13. april), 4; Valerij Brjusov: »Me eum esse«. Preveo Lav Zaharov, 326 (27. april), 4; Marko Vranješević: »Čujem vojsku«. 328 (25. maj), 4; Tomislav Sipovac: »Kovnica magnetna«. 330 (22. jun), 4; Ibrahim Kajan: »Arabija ljubavi«. 333 (3. avgust), 4; Dragan Janjević: »More, korab, zemlja«. Preveo Momčilo Stojanović, 334 (17. avgust), 4; Zvonko Maković: »U žilama će ljepota teći«. 336 (14. septembar), 4; Luko Paljetak: »Nečastivi iz ruž«. 337 (28. septembar), 4; Bora Mladenović: »Vijetnamska rapsodija«. 338 (12. oktobar), 4; Đorđe Vlažić: »Bronzani slavu-je«. 339 (26. oktobar), 4.

PROTIĆ EMILIJAN: Ivan Dragojević: »U srcu ljeta«. 320 (3. februar), 4; Vera Kolaković: »Skitine naočare gospođine«. 323 (16. mart), 4.

PROTIĆ PREDRAG: Danilo Nikolić: »Put za prijatelje«. 328 (11. maj), 4; Svetozar A. Đorđević: »Kroz ratne vihore«. 329 (8. jun), 4; Dominik Lapir i Lari Kolins: »Gori li Pariz?«. 332 (20. jul), 4; Boro Vujačić: »Knežev dom«. 334 (17. avgust), 4; Robert Kenndi: »Neprijatelj je među nama«. Preveo Antun Soljan, 335 (31. avgust), 4; Đorđe Đurđević: »Čkalja — veselnik naših strana«. 336 (14. septembar), 4.

RAJČIĆ BISERKA: Vladimir Maksimov: »Ziv čovek«. Preveo Petar Vujičić, 320 (3. februar), 4.

RAJKOVIĆ RADOMIR: Božin Pavlovski: »Miladin od Kina — Rozija«. 319 (20. januar), 4; Jasna Melvinger: »Tako umiru starice«. 324 (30. mart), 4; Dušan Belča: »Smrt jedne slike«. 325 (13. april), 4; Siniša Ristić: »Kletva na brodu nade«. 327 (28. septembar), 4.

RISTIĆ SINIŠA: Pero Zubac: »Nevermore«. 319 (20. januar), 4; Velimir Abramović: »Emsep«. 324 (30. mart), 4; Miloš Petrović: »Čitajući posle Škerlića«. 326 (27. april), 4; Tito Bilopavlović: »Pijesku već uplakanom«. 328 (25. maj), 4.

maj), 4; Srbljub Mitić: »Ljudske reči«. 329 (8. jun), 4; Adem Gajtani: »Svetlosti u srcu«. Izbor i prevod Esad Mekuli, 337 (28. septembar), 4.

RISTOVIĆ ALEKSANDAR: Valentin Benošić: »Odvade do smrti«. 318 (6. januar), 4; Matko Peić: »Francuski slikari XVIII stoljeća«. 323 (16. mart), 4.

SAVIĆ RAITKO M.: Vasilije Točanac: »Teorija književnosti«. 335 (31. avgust), 4.

SOP IVAN: Pero Zubac: »Pantologija novova«. 321 (17. februar), 4; Ivan D. Očak: »Jugosloveni u Oktobru«. Preveli Milivoje Stefanović i Borka Brkić, 327 (11. maj), 4; Ivan Ceković: »Šetači laganije«. 330 (22. jun), 4; Panorama savremene turske poezije. Izbor i prevod dr S. Dindić, 331 (6. jul), 4; Mirko Petrović: »Mistral bez senke«. 332 (20. jul), 4; Ismail Kadare: »General mrtve vojske«. 334 (17. avgust), 4; Miloš Tasić: »Propusnica za ludnicu i druge humoreske«. 336 (14. septembar), 4; Dobrica Erić: »Slavuj i sunce«. 339 (26. oktobar), 4.

TAUTOVIĆ RADOJICA: Anđelko Vuletić: »Zmije odlaze sa onu stranu svetac«. 332 (20. jul), 4.

TOMIC RADE: Slavko Almažan: »Pantomima za nedeljno popodne«. 338 (12. oktobar), 4.

VUKOVIĆ BRANKO: Aleksandar Blok: »Dvanaestorica«. Preveo Grigor Vitez, 323 (16. mart), 4; Vladimir Majakovski: »Bolje tanje a bolje«. Preveo Radovan Zogović, 324 (30. mart), 4; Aleksandar Tvardovski: »Vasilij Tjorkin«. Preveo Puniša Perović: »Tjorkin na onom svetlu«. Preveo Vojo Erski, 326 (27. april), 4.

Komentar

Polemika

Tribina

Barometar

ARNOLD FRIC: Veća svest o slobodi (Književnost i savremeno društvo — odlomak referata), 340 (9. novembar), 9.

BANASEVIĆ NIKOLA: Knjiga o Jovu starija od Satobrijana i od prote Matije Nenadovića, 336 (14. septembar), 12.

JEREMIC DRAGAN M.: Đura Daničić i estetika (2), 342 (7. decembar), 8; Đura Daničić i estetika (3), 343 (21. decembar), 2.

JOVANOVIĆ RADIVOJE: Prota Mateja ili Satobrijan. Ko je autor uvodnog teksta »Memoara« Prote Mateje, 333 (3. avgust), 6.

JOVANOVIĆ ŽARKO: Ko je kabadahija u kulturi, 326 (27. april), 6.

KOSTIĆ ALEKSANDAR Đ.: Osvrt na Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, 343 (21. decembar), 9.

KOVAČEVIĆ BOZIDAR: Calabrčak dok prisprije ručak. Povodom članka »Prota Mateja i Satobrijana«, 344 (17. avgust), 6.

KULUNDŽIĆ ZVONIMIR: Bibliografska kozetija, 326 (27. april), 8.

MADAREVIĆ VLADO: Upitnici na početku godine, 319 (20. januar), 8; Mini igre i maksimalni problemi, 329 (8. jun), 6, 7.

MARJANOVIĆ PETAR: Velimir Živojinović-Masuska kao pozorišni kritičar, 319 (20. januar), 8.

MARTO ROBER: Mesto poezije (Književnost i savremeno društvo — odlomak referata), 340 (9. novembar), 9.

MILOSEVIĆ NIKOLA: Prilog teoriji omaški, 330 (22. jun), 5.

MITROVIĆ MARIJA: Nove strukture u slovenačkoj poeziji, kritici i filozofiji, 329 (8. jun), 9 i 330 (22. jun), 8.

SMILJANIĆ RADOMIR: Predlog za merenje tržišta kulturnih vrednosti, 337 (28. septembar), 6.

SUCKOV BORIS: Socijalistički realizam je živo shvatanje (Književnost i savremeno društvo — odlomak referata), 340 (9. novembar), 9.

STANKOVIĆ DUŠAN: Pitanje odgovornosti i krivice, 330 (22. jun), 9, 11.

SOTOLA JIRZI: Brani istinu sve do smrti (Književnost i savremeno društvo — odlomak referata), 340 (9. novembar), 9.

SUSNJIĆ DR. ĐURO: Otpori kritičkom mišljenju, 322 (2. mart), 9; Nezanjanje u akciji, 328 (25. maj), 12.

SUTIĆ MILOSLAV: O jednoj antologijskoj pesmi, 338 (12. oktobar), 9.

TARTALJA IVO: Prolegomena za svako buduće izdanje Daničićevih lekcija iz estetike, 342 (7. decembar), 8; Povodom Jeremićevog članka, 343 (21. decembar), 2.

TAUTOVIĆ RADOJICA: Marks ili Niče? Odgovor na članak Kasima Prohića u »Odkretu«, 331 (6. jul), 12.

VOSNJAČ SERGEJ: Živa polemika u Sloveniji, 341 (23. novembar), 6.

VIDOVIĆ ŽARKO: Odgovor Zarka Vidovića, 318 (6. januar), 6, 7, 9.

ZAHAROV LAV: O antologiji pesničkih prevoda, 319 (20. januar), 9; Sudbina i remek-delo Mihaila Bulgakova, 322 (2. mart), 8.

Likovna umetnost

KAPOR MOMO: Jubilej skromnosti, 326 (27. april), 10.

KOLARIĆ MIODRAG: Đurde Teodorović. Vasko Lipovac, 326 (27. april), 6; Retrospektiva Jovana Bijelića. Slike Vukosave Mijatović, 327 (11. maj), 6; Izložba slika Mladena Srbinovića. Grafika Beogradskog kruga, 328 (25. maj), 6; Izložba slika Pede Milosavljevića, 329 (8. jun), 6; 2. internacionalna slikarska izložba, 330 (22. jun), 6; Posmrtna izložba Aleksandra Tomaševića, 331 (6. jul), 6; Savremeno francusko slikarstvo. Staša Beložanski, 332 (20. jul), 6; Skulptura u slobodnom prostoru, 333 (3. avgust), 6; Izložba crteža i tapiserije Raula Difiija u Muzeju savremene umetnosti, 344 (17. avgust), 6; Izložba mladih slikara i vajara u Galeriji Doma omladine, 335 (31. avgust), 6; Srpsko zidno slikarstvo XIII veka. Stari majstori iz zbirke Drezdena, 336 (14. septembar), 6; Slike i grafike Zivka Đaka. Akvareli Grigorija Samojlova. Pasteli Milana Đokić, 337 (28. septembar), 6; Freske i plastika Moravske škole. Skulptura Nebojše Mitrića, 338 (12. oktobar), 6; Slike Stojana Čelića. Skulptura Milana Besarabića, 339 (26. oktobar), 6; Deveti ostobarski salon. Portreti Beogradana u Galeriji kulturnog centra Beograda, 340 (9. novembar), 6; Dva velika umetnika u Beogradu: Rufino Tamajo i Panul Kle, 341 (23. novembar), 6; Skulptura Henri Mura u Galeriji kulturnog centra. Skulptura Frana Kršinića u Galeriji doma JNA, 342 (7. decembar), 6; »Kragujevac 1941« Petra Lubarde u Galeriji Kulturnog centra. Grupa belgijskih grafičara »Cap d'encres« u Galeriji Grafičkog kolektiva, 343 (21. decembar), 6.

UGRINOV PAVLE: Čelićev pogled. Uoči izložbe u Salonu moderne galerije, 377 (28. septembar), 12.

VASILJKOVIĆ KOSTA: Bečki fantastični realizam. Sestorica iz zagrebačke grupe »Marte«. Tomislav Kauzarić, 318 (6. januar), 6; »Treća decenija — konstruktivno slikarstvo«, 319 (20. januar), 6; Serigrafija zagrebačkih grafičara. Ivanka Živković, Milorad Stupovski, 320 (3. februar), 6; Endriju Stašik (SAD). Dragan Lubarda, 321 (17. februar), 6; Nagradni na 5. pariskom biennale mladih, 322 (2. mart), 6; Retrospektiva Gabrijela Stupice, 323 (16. mart), 6; Bertil Valberg. Aleksandar Srnc. Skulptura mladih, 324 (30. mart), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

VUKOVIĆ SINISA: Delo Lazara Vozarevića, 325 (13. april), 6.

ranja kod Srba u srednjem veku i u tursko doba). 327 (11. maj), 3; Književne studije M. Leskovca (Mladen Leskovac: »Iz srpske književnosti«), 332 (20. jul), 3.

MUSIC SRĐAN: Stvaralaštvo i formalizam (Eros Sekvi: »Verizam i njegova negacija«), 328 (25. maj), 3.

OGNJANOVIĆ DRAGUTIN: Čovek vraćen sebi (Dušan Kalić: »Povratak u raj«), 344 (17. avgust), 3.

PALAVESTRA PREDRAG: Čovek, pesnik, monument (Tin Ujević: »Sabrana djela I-XVII«), 322 (2. mart), 3.

PEIĆ BRANKO: U tokovima svog filozofskog creda (Radojica Tautović: »Čin«), 321 (17. februar), 3.

PEJOVIĆ ALEKSANDAR: Osamljeni i otuđeni (Cezare Pavez: »Lepo leto« — »Mesec i kresovi«. Prevela Jugana Stojanović), 342 (7. decembar), 4.

PETKOVIC VLASTIMIR: Tragači i usamljenici (Nandor Major: »Podne«. Prevela Judita Salgo), 318 (6. januar), 3.

ZORIĆ PAVLE: Rat u ironično-sumornoj perspektivi (Zivojin Pavlović: »Dve večeri u jesen«). 324 (30. mart), 3; Pozitivistička monografija (Radimir Ivanović: »Milutin Usković«). 340 (9. novembar), 4; Večni sukob nogatih i bogalja (Slobodan Selenić: »Memoari Pere Bogalja«). 341 (23. novembar), 3; Dodir sa iskonskim (Pavle Ugrinov: »Elemente«). 342 (7. decembar), 3.

ZIVKOVIC DRAGISA: Parodija kao ironija mita (Svetozar Koljević: »Humor i mit«). 338 (12. oktobar), 3.

Književnost i savremeno društvo. 339 (26. oktobar), 1.
Šund na ekranu. 340 (9. novembar), 1.
O modernoj umetnosti (Klee Paul — Prevod Božidara Božovića). 341 (23. novembar), 1.
Dva pisma beogradskih umetnika. 342 (7. decembar), 1.
Poezija na sceni. 343 (21. decembar), 1.

Neprevedene knjige

DRAGIĆ PREDRAG: 'Abd 'Allah' al-Qawayri: »Qita 'a min' al-hubde«. 325 (13. april), 4.

Mali ekran

KAPOR MOMO: Ovo je jedna od osam miliona priča koje se dešavaju u ovom gradu. 318 (6. januar), 7; Neka Alah pomogne i onom koji beži i onom koji goni... 319 (20. januar), 7; Duga topla propaganda. 320 (3. februar), 7; Mršavi i debeli. 321 (17. februar), 7; L'année dernière à Prnjavor. 322 (2. mart), 7; Help! 323 (16. mart), 7; Ti nestašni stari. 324 (30. mart), 7; Kratko pamćenje 325 (13. april), 7; Spikerski tekst za emisiju »Vremeplov« koja će biti emitovana u aprilu 1999. godine. 326 (27. april), 7; Carlijeve letke. 327 (11. maj), 7; Zakitite se svojim ružama. 328 (25. maj), 7; Timpetilgrad bez roditelja. 329 (8. jun), 7; Zandari i lopovi. 330 (22. jun), 7; Čuvajte mi televiziju... 331 (6. jul), 7; Ponovo pred televizorom. 334 (17. avgust), 7; Opasne veze. 336 (14. septembar), 7; Gospode, pomiluj! 337 (28. septembar), 7; Hladni rat sa renoim. Politika. Muzika. Film. Reklama. 338 (12. oktobar), 7; Uživate u anonimnosti dok možete. Ljubav. Kosmos. 340 (9. novembar), 7; Kako uspeva uspeh? 341 (23. novembar), 7; Koktelijana. 342 (7. decembar), 7; Abvgditi. 343 (21. decembar), 7.

GEORGIJEVIĆ DR KRESIMIR: Mihail Vasiljević Guć: »Serbohorvatskaja narodna pisnja na Ukraini«. 336 (14. septembar), 4.
JOKA MILE: Jean Fréville: »Lénin à Paris«. 377 (28. septembar), 4.
KITANOVIC BRANKO: Vladimir Sinjenko: »Zoloto čornoj gori«. 332 (20. jul), 4.
KULENOVIĆ TVRTKO: Dr. V. Raghavan: »The Indian Heritage«. 320 (3. februar), 4.
MATVEJEVIĆ PREDRAG: Armand Lanoux: »Maupassant — le Bel-Ami«. 319 (20. januar), 4; Louis Aragon: »Blanche ou l'oubli«. 322 (16. mart), 4.
MILANOVIĆ MLADEN: Marguerite Yourcenar: »L'oeuvre au noir«. 343 (21. decembar), 4.
MUSIĆ SRĐAN: Edoardo Sanguineti: »Il Giuoco dell' Oca«. 339 (26. oktobar), 4.
NINKOVIĆ LADISLAV: Bernard Malamud: »The Fixer«. 318 (6. januar), 4; Graham Hough: »An Essay on Criticism«. 326 (27. april), 4.
NOVAČ JASNA: Ludvik Vaculik: »Sekyra«. 338 (12. oktobar), 4.
POPOVIĆ ALEKSANDAR D.: Deutsches Theater der Gegenwart I—II. 324 (30. mart), 4; Rolf Dieter Brinkman: »Keiner weiss mehr«. 328 (25. maj), 4; Ernst Herhaus: »Roman eines Bürgers«. 341 (23. novembar), 4.
PUVAČIĆ DUŠAN: John Knowler: »The Singing Lizard«. 321 (17. februar), 4; Isaac Bashevis Singer: »The Manor«. 340 (9. novembar), 4.
RAJČIĆ BISERKA: Andžej Kijowski: »Dziecko przez ptaka przyniesione«. 327 (11. maj), 4; Bohumil Hrabal: »Moryta'ty a legendy«. 329 (8. jun), 4; Marek Nowakowski: »Gonitwa«. 344 (17. avgust), 4; Jan Procházka: »Politika pro každého«. 335 (31. avgust), 4; Jerzy Andrejewski: »Apelacja«. 342 (7. decembar), 4.
ROBEN-TOMIĆ MIREJ: Boris Vian: »L'herbe rouge«. 322 (2. mart), 4.
STEFANOVIĆ ALEKSANDAR: Vladimir Nabokov: »Pnin«. 331 (6. jul), 4.
TAUTOVIĆ RADOJICA: L. A. Fotijeva: »Iz života V. I. Lenjina«. 330 (22. jun), 4.

Naslovna ilustracija s tekstom

Dvadeset godina Književnih novina. 318 (6. januar), 1.
Branislav Nušić. 30 godina od smrti. 319 (20. januar), 1.
Mija Aleksić kao Sirano. 320 (3. februar), 1. Prvi urednik »Književnih novina«. 321 (17. februar), 1.
Slikarstvo Gabrijela Stupice. 322 (2. mart), 1. Uoči 15. festivala dokumentarnog i kratkometražnog filma. 323 (16. mart), 1.
Stogodišnjica rođenja Maksima Gorkog. 324 (30. mart), 1.
Crveno slovo za Lazara Vozarevića (Miodrag Kolarević). 325 (13. april), 1.
Milorad Pantić-Surep (Milan Đoković). 326 (27. april), 1.
Retrospektiva Jovana Bijelića. 327 (11. maj), 1. Jubilej Desanke Maksimović. 328 (25. maj), 1. Studenti u akciji. 329 (8. jun), 1. Titova reč. 330 (22. jun), 1. Aleksandar Tomašević (Stojan Čelić). 331 (6. jul), 1. 75-godišnjica Miroslava Krležice. 332 (20. jul), 1. Majakovski. 75-godišnjica rođenja. 333 (3. avgust), 1. Pouke 15. Pule (Bogdan Kalafatović). 334 (17. avgust), 1. Socijalizam — sloboda. Franc Kafka: Jedan stari list. (Preveo Branimir Zivojinović). 335 (31. avgust), 1. Mirko Banjević (1905—1968). Tužbalica kao zavet života (Radojica Tautović). 336 (14. septembar), 1. 75-godišnjica rođenja Miloša Crnjanskog. Postojanje kao anti-istorija (Pavle Zorić). 337 (28. septembar), 1. 70-godišnjica rođenja Dušana Matića. Uslovnost i igra: Dušan Matić (Predrag Palavestra). 338 (12. oktobar), 1.

ZORIĆ PAVLE: Le chemins actuels de la critique. 333 (3. avgust), 4.

Ostali članci

Bibliografija

BANJEVIĆ MIRKO: O jednoj zabranjenoj zbirci. 336 (14. septembar), 6.
BLEČIĆ MIHAILO: Nasilje u zgradi »Borbe«. 330 (22. jun), 12.
BOZOVIĆ BOZIDAR: Pismo prijatelju Vilhelmu Biligu. 325 (13. april), 8; Dometi i padovi. Sa Dubrovačkih letnjih igara. 344 (17. avgust), 6.
CAPEK KAREL: Mati. Odlomak iz III čina. Preveo Krešimir Georgijević. 335 (31. avgust), 8.
DAMNJANOVIC MILAN: Kritika Hegelove socijalne filozofije. 325 (13. april), 9.
FILOVA DR ELENA: Utičaj filozofije na demokratizaciju čehoslovačkog društva. Sa slovačkog prevela Biserka Rajčić. 335 (31. avgust), 7.
IGNJATOVIĆ DRAGOLJUB S.: Molitva. Borcima Vijetkonga. 327 (11. maj), 8.
JAGLIKIN DUŠAN: Veliki i mali. 335 (31. avgust), 9.
JEREMIĆ DRAGAN M.: Čehoslovačka pre deset dana. Utisci s puta. 335 (31. avgust), 9.
KANIZAJ PAJO: Namjerno zapisano. Pismo humaniste iz Zagreba. 325 (13. april), 8.
KAPOR MOMO: Glumci su stigli, kneže. Dubrovačke letnje igre. 332 (20. jul), 7; Hajde da se igra!o! Dubrovačke letnje igre 1968. 333 (3. avgust), 7.
KOVAC MIRKO: Pismo prijatelju. 321 (17. februar), 9.
LAZAREVIĆ BRANKO: O umetničkom stvaranju. 320 (3. februar), 8; O nekim osnovama filozofije umetnosti. 339 (26. oktobar), 8.
MARJANOVIĆ PETAR: Stanislav Vinaver kao pozorišni kritičar. 322 (2. mart), 6.
PEŠIĆ RADOVOJE: Sudbina posleratnih knjiga Branka Lazarevića. 339 (26. oktobar), 8.
RAJČIĆ BISERKA: Istorija, poezija, život. 335 (31. avgust), 8; Filozofija se razvija u dijalogu. 340 (9. novembar), 6.
SMILJANIĆ RADOIMIR: Jugoslovensko tržište kulturnih vrednosti. 334 (17. avgust), 1.
STANKOVIĆ MILE: Damoklovi mačevi. 343 (21. decembar), 4.
UJEVIĆ TIN: Sede vasionci za astalom. 329 (8. jun), 8.
VUKOVIĆ BRANKO: O poeziji Marine Cvetajeve. 327 (11. maj), 9.

Poezija

Lirika u prevodu

ALEKSANDRU JON: Bunar. Let. Snegovi. Seštra. Skijač. 333 (3. avgust), 10.
ALEKSIĆ IVAN: Impromptu pastoralne. Letnja žed žene. 330 (22. jun), 8.
ANDRIĆ RADOIMIR: Ni za trenutak ni za vek. 332 (20. jul), 8.
ANĐELKOVIĆ DUŠAN: More. Malvazija. Lik u vodi. 340 (9. novembar), 5.
BECKOVIĆ MATIJA: Balada o žabi. 326 (27. april), 8; Evgeniju Jevtušenku. 337 (28. septembar), 1; Ne daj se junački sine. 340 (9. novembar), 3.
BERBERSKI SLOBODAN: Odlazak brata Jakali. 322 (2. mart), 8.
BIRMAN VOLF: Balada o čoveku koji je sebi svojeručno odsekao obe noge. Pesnikov pristupni govor. Autoportret jedne kišovite nedelje u gradu Berlinu. Preveo Branimir Zivojinović. 343 (21. decembar), 10.
BJENKOVSKI ZBIGNJEV: Kad zemlja. Jeste. Razgovor. Preveo Petar Vujičić. 334 (17. avgust), 10.
BODIĆ DRAGOMIR: Iza sebe. Požar, a prazan papir. 325 (13. april), 7.
BOGETIĆ BOSKO: Vojnik i ruža. 319 (20. ja-

nuar), 5; Mesec je u nebo potonuo kamen. 334 (17. avgust), 4.
BRKOVIC JEVREM: Pisma sa Grahovca. 328 (25. maj), 4.
BUNČAK PAVLE: Ne dremaj žezi sunce. Prevela B. Rajčić. 335 (31. avgust), 11.
CVETAJEVA MARINA: Deset pesama. Preveo s ruskog Stevan Raičković. 327 (11. maj), 9.
CVETKOVIC PETAR: Iz »Ježera«. Kraj slapova. Pristaješ li da volimo ovaj kraj. Balada o svetlim očima. 343 (21. decembar), 2.
CILADZE OTAR: x x x x x x. Preveo Branko Vuković. 323 (16. mart), 10.
CUDIĆ PREDRAG: Leto nad gradom. Moja ljubavna pesma. 329 (8. jun), 5.
DIKTEOS ARIS: Intermedio. Kukuruzi. Poslednje misli jednog pesnika. Poezija. Prevela s novogrčkog Ksenija Maricki-Gadžanski. 341 (23. novembar), 10.
DRASKOVIĆ DRAGISA: Zapis iz zoo parka. O majmunu Kloribusu. O majmunu Liu Kavisu. O majmunu Klifordu Bridžu. O majmunu Severinu Koritsosuu. 329 (8. jun), 4.
DUMBRAVJANU ANGEL: Suza vremena. Rune. Pšenica za pticu sunca. Pjesma prolaznosti. Preveo Đuro Bački. 340 (9. novembar), 10.
DOGO GOJKO: Lako je vukovima. Anamneza. Kraške oči. Vuk. Vučja pesma. Dojke vučić. 331 (6. jul), 11.
ĐUROVIĆ ZARKO: Traganje. Tajne. Reč. San. 320 (3. februar), 2.
ERIC DOBRICA: Harmonika. 325 (13. april), 11.
GAMZATOV RASUL: 1—7. Preveo Branko Vuković. 331 (6. jul), 10.
GERE IMRE: Neka tako bude. Moga konja potkova. Plava ramena. Preveo Radovan Zogović. 332 (20. jul), 10.
GLAVURTIĆ MIRO: Detinjstvo. Babilon. Raymond Lul. Nikola Flamel. 327 (11. maj), 11.
GOTOVAČ VLADO: Komentari starih događaja. Jedna interpretacija. Gospi velikih tradicija. Trenutak čiste slobode. Povratak na prvi susret. Što ovisi o mrtvima. Scherzo. Proletnji dan pred kišu. Objašnjenje ljubavne tragedije. Mjesecina u sru. Povratak pred starčeve noge. Prava daljina. 328 (25. maj), 11.
GROBAROV JAKOV: U prolazu zabeleženo. Misao imaginarnija od sna. Tebe umesto rebra. Izgorelo. Nestajem. Starac i vreme. 323 (16. mart), 9.

HALAS FRANTISEK: Mudrost. Prevele D. Maksimović i J. Ribnikar. 335 (31. avgust), 11.
HOLAN VLADIMIR: A vreme. Kad pada kiša u nedelju. Ubi nulus ordo, sed perpetuus horror. U septembru oko dva noću. Godina 1953. Ali. Bor. Prevela Nada Đorđević. 321 (17. februar), 10; Smrt. Prevela B. Rajčić. 335 (31. avgust), 11.
HRUBIN FRANTISEK: Gradu na bregovima. Prevele D. Maksimović i J. Ribnikar. 335 (31. avgust), 11.

IDRIZOVIĆ NUSRET: Pjesma samohrane vtrušice. 328 (25. maj), 5.
IGO VIKTOR: Napisano na jednom primerku. »Božanstvena komedija«. Most. Preveo Kolja Mičević. 324 (30. mart), 10.
JOCIĆ LJUBISA: Engleska bez leptira. 331 (6. jul), 9.
JOKIĆ SAVO: Smisao. Bekstvo u okvir slike. Pesma. 333 (3. avgust), 4.
JOSIĆ VISNJIC MIROSLAV: Ptica čarolija. 321 (17. februar), 6; Besni konji. Putovanje. Sumnja. Crna obala. 329 (8. jun), 4.
JOVANOVIĆ MILOVAN: Logos i genije. 334 (17. avgust), 2.
JUŠIĆ-SEUNIK ZDENKA: Jezero. 339 (26. oktobar), 7.
KANIZAJ PAJO: Glasna šaputanja (ili jedi bližnjega svoga). 335 (31. avgust), 4.
KLODEL POL: Sami život. Preveo Nikola Trajković. 336 (14. septembar), 10.
KOLUNDŽIJA DRAGAN: Ljubavnički prsti neba. Pesma sedamnaest rana. Poseta. Pitanje i krik. Ruka moje žene. Pesma sna u kome smo bili zamišljeni i mnogo zaljubljeni. Ljubav i svet iznad bašta. Nedelja u njenom govoru. 319 (20. januar), 15; Poziv. Poznajem 85 anđela. Ruža naših. Stihovi za spomenik. Posveta. 325 (13. april), 11; Leto. Kiša. Molat. Svaki dan ulaziti smo u vrh. Noć. Dodatak pesmi Noć. Prazni dom. Veliki ljubavnički. 338 (12. oktobar), 11.
KOVALČIK VLASTIMIL: Autoportret s mesecom. Prevela B. Rajčić. 335 (31. avgust), 6.
KRAGUJEVIĆ TANJA: Neka. x x x. 329 (8. jun), 9.
KRKLEC GUSTAV: 4 stiha. 335 (31. avgust), 4.
KRNEJEVIĆ VUK: Balada o Staljinovoj stolici. 326 (27. april), 1; Balada o Dučku. 329 (8. jun), 1.
KUNTNER TONE: Oj dušo pesnička. U poseti zavičaju. To je ono vreme. Istorija. Težak je tvoj put. Sprva si seme. Poznao sam te. Dve pesme. Prevela Marija Mitrović. 332 (20. jul), 11.
KUPEC IVAN: Riđi simboli. Visoko lete ptice. Aplikature na stare varijacije. Drugi manifest. Preveo Petar Vujičić. 339 (26. oktobar), 10.
KUSAKOVIĆ SRETEN: Tri pesme. 326 (27. april), 7.
KVAZIMODO SALVATORE: Možda srce. Pred utvarom Ilarija od Karela. Anfora sa granjem. Pismo. Blagi brežuljak. Zid. Prevela s italijanskog Jugana Stojanović. 330 (22. jun), 10.
LADANJI MIHALJ: Solo na bubnju. Preveo Radovan Zogović. 332 (20. jul), 10.
LAFONTEN: Petao i lisac. Vuk i jagnje. Covek između dva doba i svoje dve ljubavnice. 341 (23. novembar), 9.
LAMARTIN ALFONS DE: Usamljenost. Jesen. Preveo Kolja Mičević. 338 (12. oktobar), 10.
LUNDKVIST ARTUR: Iz zbirke »Mesta preloma«. x. Sa švedskog preveo Zvonimir Popović. 342 (7. decembar), 10.
MAJAKOVSKI VLADIMIR VLADIMIROVIĆ: Praba bez birokratije. Jučerašnje. Današnje. Moj rezolutcija. Konkretni predlog. Preveo Radoje Kavedžić. 333 (3. avgust), 1.
MAKSIMOVIĆ DESANKA: Zabačeni novčići. 321 (17. februar), 1; Znam po mnogom čemu. 328 (25. maj), 1.
MARKOVIĆ SLOBODAN: Iz paviljona muzike. Nemati više glasa. 322 (2. mart), 11; Silazak u oteži grad. Kad su nestali prsti koje ne mogu porodi. x x x. Svanje pod belajama. Slutnje koje boljujem. 337 (28. septembar), 11; Evo me na domaku leđa. 342 (7. decembar), 10.
MARKS KARL: Slobodni soneti. 328 (25. maj), 8.
MAROVIĆ P. TONCI: Očitovanja. I—III. 319 (20. januar), 4.
MENDIS MURILU: Lirska poema. Studija broj 6. Prazna dvorana. Zena. Cobanin pijanista. Sa portugalskog preveo Dragoslav Marković. 335 (31. avgust), 10.
MICKIJEVIĆ ADAM: Akermanske stepe. Oda mladosti. Preveli Marija Stojiljković i Ljubomir Simović. 325 (13. april), 10.
MICEVIĆ KOLJA: Maglajski soneti. 327 (11. maj), 5.
MIHALIK VOJTEH: Reči će. Prevela B. Rajčić. 335 (31. avgust), 6.
MILICEVIĆ MILIĆ: Zemaljska pesma. 329 (8. jun), 9.
MILIDRAGOVIĆ BOZIDAR: Golet. Sekira. Ugovor o ćutanju. Omorina. Ilova. Crvena vodica. 321 (17. februar), 4; Hladnoća. Gospođa je mislila na smrt. Zagrobni soko. 334 (17. avgust), 11.
MILOSEVIĆ VELIMIR: Mihaljsko leto. Kao po nebu. Vrtovi. Večernjača. 333 (3. avgust), 5.
MITIĆ SRBOLJUB: Mislim o Ani. 341 (23. novembar), 11.
MLADENOVIĆ TANASIJE: Zapis o godišnjici smrti Cedomira Minderovića. 319 (20. januar), 9.
NES OGDEN: Oktopus. Kornjača. I tri stotine i šezdeset šest u prestupnoj godini. Opomena svima. O, molim vas nemojte ustajati... Prevela Ranka Kuid, 389 (8. jun), 10.
NEZVAL VITJESLAV: Noći. Prevele J. Ribnikar i D. Maksimović. 335 (31. avgust), 6.
NIKOLAJEVIĆ DIMITRIJE: Strah je moj veći. S večeri. Iviceom daljina. Moj veslaču. 324 (30. mart), 4; Oktobar. 338 (12. oktobar), 5.
NOVOMJESKI LACO: Smrt na stanici. Prevela B. Rajčić. 335 (31. avgust), 8.
PARUN VESNA: Lijepo je biti sam. Ako ustane iz mora. Ekstaza. Cemu svi ti prozori. 323 (16. mart), 11; Disanje ljepote. Moja duša. Da, ili vratašca proljeća. Zatvoriti cemo oči. Smrt i jeka boja. 331 (6. jul), 1.
PASTERNAK BORIS: x x x. x x x. U sumi. Proleće. Petlovi. x x x. Hmelj. x x x. Zlatna jesen. Nobelova nagrada. 320 (3. februar), 9.
PAVLO MILUTIN Z.: Korčulam. Ravnici. Mrtvom Konju. 341 (23. novembar), 5.
PAVLOVSKI RADOVAN: Elegija o ptičici na obali Dunava. 330 (22. jun), 4; Prviđenje. Istorija. x x x. Lik na vodi. Balada o konju. Napaštena kuća. Sunce za koje zmija ne zna. (S makedonskog R. Pešić). 338 (12. oktobar), 9.
PETROVIĆ BRANISLAV: Iznenađena opet proleće. 324 (30. mart), 1; Plać za majčicu našu dragu Aleksiju Leksu Simeonović. Trka za grobarom. 333 (3. avgust), 11; Pesma za spomenar. Balada o džambasu i krčmarici. Nikoli Drenovcu pevaču lepih pesama. 343 (21. decembar), 11.

ZA ČITAOCE »KNJIŽEVNIH NOVIN« I »SAVREMENIKA« SPECIJALNI NOVOGODIŠNJI POPUST OD 40%.

Ljubiša Manojlović

Pisac o čijem se stvaranju mnogo diskutovalo — Pisac prihvatani ali i oštro osporavan

OBJAVIO JE
**PET KNJIGA
HUMORA I SATIRE**

**METEOR SA ŽUTOM MAS-
NOM** roman sa senzacijama od sto ruku u kome ima ljubavi obelodanjenih ali i sakrivenih u kome ima ratnika izgrebanih ali nema ubijenih i u kome se na dnu presušenog bunara piše još jedan roman

CRVENI METEOR roman pisan o belcima ali u kome nema ništa protiv crnaca posebno se preporučuje žutoj rasi zato što je to samo nastavak METEORA SA ŽUTOM MASNOM

OSMI PATULJAK ili TRINAESTO PRASE priče o tebi meni i ostalima koji nisu čak ni deveta nego tek deseta rupa na svirali

BON-TON priče o vrlo lepom igranju na žici još lepšem krojenju kape i udešavanju pred ogledalom stvarnosti

POTKIVACNICA JAJA u kojoj se po dnevnim cenama potkivaju onako uzgred sve vrste jaja od guske čurke kokoške i petla bela pegava pa i crvena.

**NARUŽBENICA
NIP »KNJIŽEVNE NOVINE«
Beograd, Francuska 7**

Kupujem neopozivo ediciju HUMOR I SATIRA LJUBIŠE MANOJLOVIĆA u 5 knjiga (ćirilica) po ceni od ND 100 za svih pet knjiga, s tim da mi se prizna specijalni popust od 40%.

Obavezujem se da ću ukupni iznos od ND 60 uplatiti u mesečnih rata počev od _____ na tekući račun Novinsko-izdavačkog preduzeća »Književne novine« u Beogradu broj 608-1-208-1.

(Prezime i ime)

(Zanimanje i adresa ustanove ili preduzeća)

(Mesto i tačna adresa stana)

Odmah ću »Književnim novinama« javiti svaku eventualnu promenu stana ili zaposljenja. Uplate rata vršiću redovno svakog meseca, i to do 10. u mesecu. U slučaju spora priznajem nadležnost suda u Beogradu.

(Overa stalnog zaposljenja) (Potpis naručioca)

U slučaju da naručilac nema overu stalnog zaposljenja isporuka će se izvršiti tek pošto uplati ceo iznos.

Zanimljivo — duhovito — savremeno — originalno — 1200 strana — tvrd povez u celofan-foliji — ilustrovano — ukras biblioteke — najlepši poklon prijatelju

PETROVIC GORDANA: Dvoje. Sigurnost. 332 (20. jul), 11.
 PETROVIC MILUTIN: Prokletije. Prašina. Izvan ima li mesta. Isteš li vodu. Čudo u Honi. Veče a snim. 320 (3. februar), 7; Požutela pisma. Bajalica. Cigani s malim harmonikama. 332 (20. jul), 4.
 POSVJATOVSKA HALINA: Nad Helozjom. Sejlja. Nad spaljenom Jevrejkom. x x x. Prevela Biserka Rajčić. 322 (2. mart), 10.
 PREDIC VLADIMIR V.: Tri praške pesme. Molitva u hramu svetog Vita. Jutra u tvom domu. Molitva pod fenjerima. 319 (20. januar), 13; Zlatna ulica. Mladost Stefana Gorskog. Čisto lice greha. Memento. 336 (14. septembar), 1.
 RADANOVIĆ NENAD: Rasulo. 325 (13. april), 5.
 RADICEVIC BRANKO V.: Potomak. Sveti Sava. 326 (27. april), 10; Kad davno kuša Velizara Milosavljevića. 332 (20. jul), 5; Poslednja pošta Velizaru Milosavljeviću. 342 (7. decembar), 2.
 RADOSAVLJEVIC DRAGISA: Tri pesme. 343 (21. decembar), 9.
 RAIJKOVIC RADOMIR: Metafore. 318 (6. januar), 4.
 RAJSEL VLADIMIR: Uz kartu života i smrti. Prevela B. Rajčić. 335 (31. avgust), 8.
 RAKITIC SLOBODAN: Godine, godine. Približava se čas. Tkanje. Pred tobom, pred knjigom. 328 (25. maj), 8; Dok otimam se srdžbi vala. Zvuk i pena. Rođenje. Velinska pesma. Dok umirem. Smrt u gori. Sonet kobi. 339 (26. oktobar), 9.
 REBRONJA ISMET: Pesme Ramzesa neuglednog. 330 (22. jun), 4.
 RISOJEVIC RANKO: Glasnici vremena. 340 (9. novembar), 10.
 RISTIC SINISA: Skica za stravično jezero nad našom planetom. 329 (8. jun), 2.
 RISTOVIC ALEKSANDAR: Zemlja, skrhani rogovci, veče. Obuvanje cipelice. Kupatilo. Video sam kako ustaju sa licem u rosi, gospode. Ne slućete kraj, već blizu svoje smrti. Ograničen u jađu. 325 (13. april), 6.
 SENGOR LEOPOLD SEDAR: In memoriam. Društvo. Poseta. Ja sam sam. Sneg nad Parizom. Prepvo Radiovoje Pešić. 337 (28. septembar), 10.
 SEKULIC DARA: Na petrovačkoj cesti. 318 (6. januar), 5.
 SIMONOVIC SIMON: Svedočenje na uranku. I ruke se obavijaju i tonu. Rađanje. 329 (8. jun), 6.
 SIPERVJEL ZIL: Pesnik. Sunce. Ptica. Zaboravno pamćenje. Preveo Kolja Mićević. 320 (3. februar), 10.
 SKACEL JAN: Dobre stvari. Stihovi u spomen I. Bablera. Crni miris proleća. Prevela Nada Đorđević. 327 (11. maj), 10; Sta je ostalo od anđela. Prevela B. Rajčić. 335 (31. avgust), 11.
 SKOTI ĐAKOMO: Pjesma skoro nostalgijna. Bezazlena pjesma. Djevojačka darežljivost. I na kraju. Noćni dnevnik. 320 (3. februar), 11.
 SKUJINA AUSTRA: Utopija. Kao krik ptice. Poslednja pesma. Preveo Branko Vuković. 319 (20. januar), 14.
 SMILJANIC DOBROSLAV: Pretnja. Antitela. Negacije. Tenkre, mila glavo. Dok vremena još ima. 319 (20. januar), 8.
 STEFANOVIĆ BLAZO: Ritam. Crni krilati baloni... x x x. Tužna je ta noć. Intima. 318 (6. januar), 11.
 STOJILJKOVIC DANE: Dijalog u studentskoj menzi — Vera Blagojević. 329 (8. jun), 9.
 SCEPANOVIC BLAZO: Poljubac svetlosti. 325 (13. april), 5.
 SEST VIJETNAMSkih NARODNIH PESAMA — Preveli Vera Stojčić i Radovan Zogović. 326 (27. april), 10.
 SIMOR ANDRAS: Umjesto nekrologa. Preveo Radovan Zogović. 332 (20. jul), 10.

STANCER MARIJAN: Gle! — Covek! Pet gavrana. Među gavranima i paucima. Zakašneli stranac. Ko tka, Neka niko ne muti tišinu. Sa slovenačkog preveo Petar Vujičić. 340 (9. novembar), 11.
 TAUFER VENO: Formule i rešenja. Sa slovenačkog preveo Ljubiša Đidić. 324 (30. mart), 11.
 TERZIC TODOR: Videću te Kneže. Crni konji. 329 (8. jun), 4.
 TIMOTIJEVIC BOZIDAR: Taj prokleti prevarrant. Snežna žena. 328 (25. maj), 5.
 TODOROVIC MIROSLAV: Koračnica crvenog univerziteta. 329 (8. jun), 5.
 TOMIC RADE: Ziv sam. Ono što je ušlo. Ono što je izašlo. Godina 5000. 342 (7. decembar), 4.
 TOPIC MIROSLAV: Rađanje pesme. 342 (7. decembar), 8.
 VALEK MIROSLAV: Oda bogu zveri. Prevela B. Rajčić. 335 (31. avgust), 8.
 VALERI POL: Platanu. Preveo Kolja Mićević. 318 (6. januar), 10.
 VERLEN POL: Pesnička umetnost. Mesečina. U travu. Zena i mačka. 328 (25. maj), 10.
 VITEZOVIĆ MILOVAN: Koliko odgovornosti za pesnika. 326 (27. april), 4; Slobodnije o slobodi. Tamnice i tamničari. 331 (6. jul), 2; Posle reči — tišina. Zemlja. Pesma nas isto peva. Provokacija. Pesme o slobodi. Otudjenje. 336 (14. septembar), 11.
 VLAHOVIĆ SVETLANA: Tuga. x x x. 323 (16. mart), 5.
 VOJVODIC MOMIR M.: Traženje puta do kamenog prestola. Istoku okrenut. Zapadni zid. Južni vrt. Severna vrata. Obećanje ptici. U tjeskobi. 344 (17. avgust), 5.
 VUCETIC MILENKO: Dok čekam stih. Nepojmljive igre. Prijatelj pesnika. Autobiografija. 329 (8. jun), 9.
 VUJANOVIĆ DRAGUTIN: Srebrna urna. Mačevi na usnama. Srebrno tkanje. Klečim u lišću. Bez rasadnika. Ptica što budi zvono. 339 (26. oktobar), 11.
 ZAGORICNIK FRANCI: Rušenje grada. Preveo Ljubiša Đidić. 343 (21. decembar), 4.
 ZAFIREVIC ZVEJZDANA: Mi nedovršeni u svim tim rukama. Carobnjak i vjetar kretanje. Naš bijeli konj. 327 (11. maj), 11.
 ZAVADA VILEM: Bura. Prevela B. Rajčić. 325 (31. avgust), 11.
 ZOGOVIC RADOVAN: Odranjavanje grada. Ulica u dva čina. Pjesnicima neangažovanim. Chirurgia cardio-vascularis. 341 (23. novembar), 2.
 ZUBORSKI MILJENKO: Nokturno. 340 (9. novembar), 7.

Pozorište

VOLK PETAR: Predstava. 319 (20. januar), 7; Stetne iluzije. Uz premijere »Sledeći put ću vam to otpeti« Dž. Sondersa. »Delikatna ravnoteža« E. Olbija i »Sirano de Berzerak« E. Rostana. 320 (3. februar), 7; Poverenje. Uz premijeru »Junone i pauza« Sona O.Kejsija u Jugoslovenskom dramskom pozorištu. 321 (17. februar), 7; Varijacije. Uz premijeru satirične igre »Kape dole« Aleksandra Popovića. 322 (2. mart), 7; Vetar. Uz premijere »Viktorije« Đorđa Lebovića i »Inotoga« Gregora Strniše. 323 (16. mart), 7; Umiranje. 324 (30. mart), 7; Medalja. Povodom izvedenja »Ne igra se ljubavju« Alfreda de Misa i »Derviš i smrt« Meše Selimovića. 325 (13. april), 7; Svedočenje. Predstave »Bosanski kralj« M. Jančića i »Požar strasti« J. Kosora. 326 (27. april), 7; Iskušenje. Uz premijeru »Zivog leša« L. N. Tolstoja. 327 (11. maj), 7; Reč i iluzija. Uz trinaeste jugoslovenske pozorišne igre. 328 (25. maj), 7; Medalja. Uz gostovanje Narodnog pozorišta iz Praga. 329 (8. jun), 7; Povratak. Premijere: »Narodni neprijatelj« H. Ibzena i A. Milera i »Život Galileja« B. Brehta. 330 (22. jun), 7; Razlozi. Na marginama upravo završene pozorišne sezone. 331 (6. jul), 7; Igre oko scene. 334 (17. avgust), 7; Čekanje ili nešto drugo. Pred novi susret sa bitefovcima. 335 (31. avgust), 7; Zid. Arabalovo »Groblje automobila« i suočavanje sa Garcijevim teatrom panike na II Bitefu 212. 336 (14. septembar), 7; Hrabrost. Povodom II Bitefa. 337 (28. septembar), 7; Englezi i nešto više. Susret sa londonskim Rojal kort teatrom i Nacionalnim pozorištem Velike Britanije. 338 (12. oktobar), 7; Izlaz. Uz premijere: »Mudra glupača« Lope de Vega, »Senae« A. Milera, »Kameni goste« A. Puškina i »Prosudba« A. Čehova. 339 (26. oktobar), 7; Tuga. Povodom izvođenja Kongrinove komedije »Takav je svet« u Jugoslovenskom dramskom pozorištu u čast Blaženke Katalinić. 340 (9. novembar), 7; Glumci. »Zli dusie Dostojevskog i Kamija na sceni« Na-

rišta iz Praga. 329 (8. jun), 7; Povratak. Premijere: »Narodni neprijatelj« H. Ibzena i A. Milera i »Život Galileja« B. Brehta. 330 (22. jun), 7; Razlozi. Na marginama upravo završene pozorišne sezone. 331 (6. jul), 7; Igre oko scene. 334 (17. avgust), 7; Čekanje ili nešto drugo. Pred novi susret sa bitefovcima. 335 (31. avgust), 7; Zid. Arabalovo »Groblje automobila« i suočavanje sa Garcijevim teatrom panike na II Bitefu 212. 336 (14. septembar), 7; Hrabrost. Povodom II Bitefa. 337 (28. septembar), 7; Englezi i nešto više. Susret sa londonskim Rojal kort teatrom i Nacionalnim pozorištem Velike Britanije. 338 (12. oktobar), 7; Izlaz. Uz premijere: »Mudra glupača« Lope de Vega, »Senae« A. Milera, »Kameni goste« A. Puškina i »Prosudba« A. Čehova. 339 (26. oktobar), 7; Tuga. Povodom izvođenja Kongrinove komedije »Takav je svet« u Jugoslovenskom dramskom pozorištu u čast Blaženke Katalinić. 340 (9. novembar), 7; Glumci. »Zli dusie Dostojevskog i Kamija na sceni« Na-

rodnog pozorišta. 341 (25. novembar), 7; Sunjina. Uz premijere »Elektre 69« Danila Kiša i Eshilovog »Agamemnona«. 342 (7. decembar), 7; Mamac. »Kir Janja« J. S. Popovića, »Ružičasti pedigre« Z. Zivulovića, »Ponoćna provala« M. Mitrovića i »Zabavna muzika« Z. Anuja. 343 (21. decembar), 7.

Priča

»Književnih novina«
 BOGDANOVIĆ VLADIMIR: Velika bela lađa. 337 (28. septembar), 11.
 BORISAVLJEVIC MIODRAG: Koritar Mija. 319 (20. januar), 15.
 BULATOVIC MIODRAG: Meso François Villona. 336 (14. septembar), 11.
 DAVID FILIP: Umreti u Madridu. 324 (30. mart), 11.
 ERIC DOBRICA: Jelen sa zlatnim rogovima. 318 (6. januar), 11.
 GLUMAC BRANISLAV: Gravitacija. 328 (25. maj), 11.
 HRABAL BOHUMIL: Krvava balada koju su napisali čitaoci. Preveo Petar Vujičić. 335 (31. avgust), 11.

JOSIC VISNJIC MIROSLAV: Konji mog ujaka Jostonisa. 342 (7. decembar), 11.
 KOVAC MIRKO: Pismo. 332 (20. jul), 11.
 LAZIC ŽIKA: Sekretar i davno. 320 (3. februar), 11.
 MIHAILOVIC DRAGOSLAV: Sloboda. 326 (27. april), 11.
 MLADINOV DAVID: Inventura. 329 (8. jun), 11.
 PAJKOVIC RADOSLAV: Jedan gram tuge. 343 (21. decembar), 11.
 PAVICEVIC SVETISLAV: Vremetok, Kragov zeleni sat. 323 (16. mart), 11.
 PEKIC BORISLAV: Razvaline. 321 (17. februar), 11.
 POPOVIC DANKO: Jakovljeva odbrana. 339 (26. oktobar), 11.
 RAIJKOVIC ELVIRA: Leto. 325 (13. april), 11.
 RISTOVIC ALEKSANDAR: Rat. 340 (9. novembar), 11.
 SAVIC MILISAV: Zena. 330 (22. jun), 11.
 SMILJANIC RADOMIR: Ipak Miklošid je umro. 341 (23. novembar), 11.
 STOJSIN VLADIMIR: Maske od porculana. 327 (11. maj), 11.
 TESTIC LJUBOMIR: Avram. 334 (17. avgust), 11.
 TRIFKOVIC RISTO: Na putu u ništavilo. 322 (2. mart), 11.
 VOJVODIC RADOSLAV: Lepota njegovog lica. 331 (6. jul), 11.
 ZIDAR PAVLE: Oče naš. 338 (12. oktobar), 11.
 ŽIVIC BORKA: Dolazak Ivanove majke. 333 (3. avgust), 11.

Vinjeta

Ilustracije

Karikature

Crteži

Reprodukcije skulptura

VINIETE SU RADILI U BROJEVIMA: Milić Stanković (318), Milorad Corović (319), Srđuljub Mitić (321), Slobodan Marković (322), Ferenc Maurits (324), Miro Glavurčić (327, 343), Branko Omčikus (328), Mihailo Jon (329), Slobodanka Đorđević (330), Eduard Pinjon (333), Dorđe Isakov (334), Smiljana Stojanović (336), Tomislav Hruškovac (337), Disko Marić (338), Milić Milićević (339), Momo Kapor (340), Milić Stanković (341).
 ILUSTRACIJE SU RADILI U BROJEVIMA: Halil Tikveša (318, 319, 321, 324, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343), Momo Kapor (322, 323, 324, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 337, 338, 339), Nikola Rudić (335, 336), Ljubiša Jocić (331).
 KARIKATURE je radio Slavko Kolar u broju 320.
 CRTEŽE SU RADILI U BROJEVIMA: Lazar Vozarević (318), Zuko Džumhur (327), Helena Vernihova (335), Jirži Jirašek (335), Paul Kle (341), Boško Risimović (341).
 REPRODUKCIJE SKULPTURA SU RADILI: Aladar Farkaš (326), Milan Trkulja (331).
 OKO NAS DANAS
 BOŽOVIC BOZIDAR: Štampa i društveni problemi. 318 (6. januar), 2; Iz dvonedeljnog dnevnika. 319 (20. januar), 2.

Glasna šaputanja

PAJO KANIZAJ: 338 (12. oktobar), 4.

Humoreska

MANOJLOVIC LJUBISA: Zivci. 321 (17. februar), 2; Nesanica. 322 (2. mart), 2; Trofej. 323 (16. mart), 2; Ljubav, brak i ono posle. 324 (30. mart), 2; Meko srce kneza od Klinkura. 325 (13. april), 2; Težak čovek. 326 (27. april), 2; Puvalo — kako to zvuči naduveo. 327 (11. maj), 2; Kikirikos. 328 (25. maj), 2; Slika. 329 (8. jun), 2; Casovnici. 330 (22. jun), 2; Hotel »Polipemon«. 331 (6. jul), 2; Ukleti pesnik. 332 (20. jul), 2; Car Filip Koji Je Voleo Da Casti. 333 (3. avgust), 2; Problem. 334 (17. avgust), 2; Car Filip Usrećitelj Onoliki. 335 (31. avgust), 2; Car Filip Protestant Krivonosi i Car Filip Protestant Krivousti. 336 (14. septembar), 2; Car Filip Veliki Osvajač Zenskih Sreca. 337 (28. septembar), 2; Car Filip Najveliki Dobri Uvidavni Skromni. 338 (12. oktobar), 2; Car Filip Očaravajući Neobjektivnom Kritikom oženjen. 339 (26. oktobar), 2.

Piši kao što čutiš

CRNCEVIC BRANA: na 4. strani u brojevima: 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 337, 339.

Onako uzgred

BOZOVIC BOZIDAR: Simpozijum o crnogorskoj kulturi. Nasukan na tuđem brodu. I to je kultura. 320 (3. februar), 2; Jedno demokratsko pravo više. Pedagogija. 321 (17. februar), 2; Deca i roboti. Anonimni arhitekti. Sloboda informisanja, ili ne. 322 (2. mart), 2; Pogled u budućnost. Avioni, imena... i poslovi. 323 (16. mart), 2; Pozorišna komuna. Filmski most. Propisi i život. Mentalitet. 324 (30. mart), 2; Kojih sto knjiga. koncertna publika i njene čudi. Makedonska istorija u popularnom izdanju. Povodom jubileja Gustava Krkleca. 325 (13. april), 2; Za jednu akciju. Kamion na glavu. Bogata nacija. 326 (27. april), 2; 327 (11. maj), 2; 328 (25. maj), 2; 329 (8. jun), 2; Isterivanje đavola. 330 (22. jun), 2; Eppur si muove. 331 (6. jul), 2; Svet vampira. Kuvavičluk. Lapsusi. 332 (20. jul), 2; Impresije sa jednog koncerta. Usputna beleška, zaista s puta. 333 (3. avgust), 2; Beleške sa odmora. 334 (17. avgust), 2; Dva puta u pakao. 335 (31. avgust), 2; Za zabrane ili protiv njih. 336 (14. septembar), 2; Jedinstvo. Ko je odgovoran? Navika. 337 (28. septembar), 2; Pravi Mićkovići. Kome smeta naše jedinstvo. 338 (12. oktobar), 2; Dvo strane medalje, ali ne zlatne. Galimathias Singidunum. 339 (26. oktobar), 2; Svi bišho glavne role. Bruka oko salona. Do viđenja čitaočima. 340 (9. novembar), 2.
 MANOJLOVIC LJUBISA: Slovece komunistima. Dodatak iz Novog zaveta. 318 (6. januar), 2; Alarm. Motorizovano vreme. Još jedna dečja. Odslužen vojnik. Spokojstvo. Dijagnoza. Opasnost. Kefalo. Dosada. Tragična vest. Poštovani čitaoci. 319 (20. januar), 2.

Poziv na pretplatu

MOLIMO SVE PRETPLATNIKE »KNJIŽEVNIH NOVIINA« i »SAVREMENIKA« DA OBNOVE PRETPLATU ZA NAREDNU GODINU. STARI PRETPLATNICI TREBA DA UPLATE PRETPLATU NA TEKUĆI RAČUN »KNJIŽEVNIH NOVIINA« BROJ 608-1-208-1. PRETPLATA IZNOSI ZA »KNJIŽEVNE NOVINE«: GODIŠNJA 30 DINARA, POLUGODIŠNJA 15 DINARA, ZA INOSTRANSTVO DVOSTRUKO, A ZA »SAVREMENIK«: GODIŠNJA 30 DINARA, POLUGODIŠNJA 15 DINARA, ZA INOSTRANSTVO DVOSTRUKO.

NOVI PRETPLATNICI TREBA DA POPUNE NARUDŽBENICU, ISEKU JE I POŠALJU NA ADRESU: »KNJIŽEVNE NOVINE«, BEOGRAD, FRANCUSKA 7.

<p style="text-align: center;">NARUDŽBENICA</p> <p>Ovim se neopozivo pretplaćujem na list »Književne novine«. Godišnju (polugodišnju) pretplatu od dinara 30.— (15.—) uplatiću na žiro-račun »Književnih novina«: 608-1-208-1, posle čega će mi list biti dostavljan na sledeću adresu:</p> <p style="text-align: center;">_____ (Prezime i ime)</p> <p style="text-align: center;">_____ (Mesto, ulica i broj)</p> <p style="text-align: center;">_____ Potpis:</p>	<p style="text-align: center;">NARUDŽBENICA</p> <p>Ovim se neopozivo pretplaćujem na časopis »Savremenik«. Godišnju (polugodišnju) pretplatu od 30.— (15.—) dinara uplatiću na žiro-račun »Književnih novina«: 608-1-208-1, posle čega će mi list biti dostavljan na sledeću adresu:</p> <p style="text-align: center;">_____ (Prezime i ime)</p> <p style="text-align: center;">_____ (Mesto, ulica i broj)</p> <p style="text-align: center;">_____ Potpis:</p>
---	--

Svim svojim čitaocima, saradnicima i prijateljima
 „Književne novine“ žele srećnu Novu 1969. godinu

PESMA ZA SPOMENAR

Drage ljubavi moje.
Rasute po noćima, po bojištima! —
od
vatre sam vas otimao,
skidao sa vešala,
iz grobova
vadio!
A znam:
kada se budem od svih čudesa ohladio
i kad od svega šačica pepela bude,
vi ćete,
lepe robinje besmrtnosti,
zavoleti neke druge ljude,
i poći s njima u brda
i za njima na more
i dočekivati rumene zore
kise
vino
i
ptice — po zakonima starim i većitim
oni će biti bolesnici
a vi njihove vidarice.
A kad budem
novo čulo Mlečnog Puta
letiti
a vi me se
u borovoj šumi
dok poljubac traje
setiti,
od radosti —
dve zvezde ću u jednu
spojiti
i naskap
popiti!

U životu ko voleo plakao
makar bio i sin božji
ne gine mu pakao.
U životu ko voleo voliti
taj naći će već nekako
ponovo se roditi.

Kunem vam se drage moje
u svoj razum
lov
i
žito:
i kad umrem voleću vas
padom
zvezde
makar
i
to.

Balada o džambasu
i krčmarici

U Šapcu bila mala krčma
u krčmi lepa krčmarica
imala muža na robiji
sa robije dobijala nežna pisma

Vraćao se džambas iz Sremske
Mitrovice
jahao neku ostarelu ragu
padala kiša duvao pasji vetar
ledilo se srce skitačko

Stigao u Šabac ušao u krčmu
seo pored peći poručio rakiju
milicajac iza šanka sumnjičavo ga
pogledao

bila noć decembarska prvi sneg padao
Sutradan bio pazarni dan raga bila za
prodaju

otimarena doterana otišla je za lepe
pare

ponovo džambas u krčmu došao
krčmarica ga prepoznala

Donela mu sela pored njega upitala za
bratski život
pričao džambas o putevima bez kraja

o kobilama mađarskim o vlaškim
ciganima
dopalo se krčmarici zavolela patnju
džambasku

Sutra stiglo pismo iz Požarevca
putovalo pismo preko snežne zemlje
lepa krčmarica stuzu pustila
čitajući pismo iz Požarevca

Spazio plamtaš suzu u očima
zaigralo njegovo srce lopovsko
zajedno su čitali i tumačili
nije lako sestro lepa njemu tamo na
robiji

Video džambas njegovu fotografiju
gledale ga bratske oči nepoznate
u ruci posle držao njenu ruku
tako da je tu ostao da zanoči

Izjutra poranio nacepao drva
uneo u naručju založio vatru
bila mečava sneg stresao sa cokula
gledale ga najlepše oči u Šapcu.

Nikoli Drenovcu
pevaču lepih pesama

Ne mogu da zamislim grob kraj
druma.

Ne mogu grob u vinogradu.
Ne mogu
braće
ni za kakav novac! —
ja istem besmrtan da je
taj pevač lepih pesama,
taj džambas
raspop i
lovac.

Mogu da zamislim lađu kojom plovi
u Ameriku, Šabac i druge kontinente!
I ženu koja ga ostavlja bez razloga.
Ali ja ne mogu!
Ne mogu pa da me ubijete,
pa da me bacite u tamnicu! —
u blistavoj mašti ja sve, zbilja, mogu,
ali ne i smrt

na njegovom licu,
ali ne i ruže
na njegovom grobu.

Mogu da zamislim bič kojim ga tuku,
i polje zeleno i čamac na vodi,
ali ja znam (po nekom tajnom janku)
da taj brat vina
snega i nepogode
umreti ne sme!
Ne sme jer tako neće pesme
i on to sam neće —
velim neće,
al'
ko njega pita šta hoće šta neće.

Mogu lepu iskušenicu pred kojom
kleči

i moli, smerno, za žive i mrtve.
I posle je moli da s njim malo pođe.
Ali ja ne mogu,
nema pravih reči
za to što će i nju i njega da zdesi:
izlaz iz svetlosti
i let na nebesi
bože mi oprost!

Mogu da zamislim pad drevnoga Rima!
I spavaću sobu jedne kleopatre!
I život starog
sa Aljaske
lovca!
Al tako mi pesme u duvaru popca
i tako mi znanja iz osnovne škole
ne mogu mrtvog pevača drenovca
pa da me sva deca i sve Ruže
mole!

Ja sam taj što puca iz praznog
pištolja!
I mogu da pucam iz poljskoga cveta!
I mogu da krenem niz beskrajna polja
kroz zlato raži i mir suncokreta...
Ali ja ne mogu,
ja zapravo ne smem,
u noćima kislim
proleće i jesen
bez nas da zamislim.

O anđeli lepi savetnici tvorca
čujte ove reči i neveste rime,
ljubavne ljljane i zvek praporaca
i praporce
srca:
Nas su u životu sve guje pečile...
Al!
Uvek su bile neke dobre drage
koje bi nas prihvatile
i nežno
lečile —
sve putnike sveta one su vodile:
nekog su ljubile
da bi drugod rodile.
Pođimo kroz dim, bez oružja, kroz

Pođimo u Horgoš

Pođimo u Horgoš, u tu selendru, gde
moja mrtva draga vino toči.
opasnu noć. U Horgošu nam mogu
izlečiti

i srce i oči,
i mogu nam, ako hoće, grožda dati.

Pođimo, neznani brate,
Poletimo kao poslednja krila sveta.
Upregnimo, zauzdajmo preostale nam
još sate.

Napijmo se zore rujne,
zapevajmo,
pred licem groba,
pod bagremom.

U najboljim časovima reči nas izdaju.
Pesme su prokletstva divnog
predivnog nestvarnog
pepeo tek. U Horgošu kiša pada,

pašćad
laju — smrt prolazi sokacima već
umorna.

Ko država osvetljena prodavnica
konjskog mesa.

NAJBOLJE JE MOJE MESO — kaže
ždrebe u izlogu.

U Horgošu zvezda pada niz nebesa.
U Horgošu — il to beše u Futogu?

PRIČA "KNJIŽEVNIH NOVINA"

JEDAN
GRAM
TUGE

Radoslav PAJKOVIĆ

VI SMO SE IZHENADILI kada se poja-
vio na vrhu ulice: silazio je polako, ko-
rak po korak, i zastajkiavo. Verovali
smo da na taj način želi da nam se bolje po-
kaže, i mizeli smo ga zbog toga.

Naduvenko — govorio je Časlav, oslonjen
na tarabe i jedući jabuku: on je uvek nešto
jeo i strašno je mljackao ustima.

Uobrazio se što ima kljuse — odmahivao je
Ermin, duvući u krastu na kolenu, ne bi li
nekako stišao bolove.

Kaže da sa kolima zarađuje dosta para —
dodade treći skitnica.

Ako — zaključa Akso. — Ni to mu, vala, ne-
će pomoći. Crči će još gore od svoga kljuseta.
Kao pseto — reče na kraju i otpljuna.

I nikada neće prestati da smrdi na konj-
sku balegu! — viknu hromi starac; bio je sa-
mohran i činilo se da je malo koga voleo.

I kada bude umirao, njegov grob će vo-
njati na konjušnicu! — dobaci vikar, mršav i
ušiljen kao crkveni toranj.

Jedna žena se na to zasmeha i poče da se
pljeska po nateklim bedrima: udarajući se,
mahniito, njeno modro meso je odsakalo i po-
kazivalo se odozdo ispod suknje kao riblja
krljušt.

Ala je to smešno — reče ona; a mi videsmo:
iz usta su joj curele bale.

Tada Aron iskorači još jedan korak: pri-
bližavao nam se. Ulica se pred njim propinjala
i ljeskala trbušastom zaoblino. Asfalt je na
tom mestu bio uglacan više nego ma gde u
gradu i zato nije čudo što su ga deca zapiša-
vala da bude sklizak: svaki tuđinac koji je
dolazio u naš grad poklizao bi se u tu i pau, pre
nego što bi i uspeo da uđe ovamo, na glavni
trg. Tako smo se branili od uhoda i raznih
protuva, prema kojima nikada nismo imali
otvoreno srce. Jer, mizeli smo ljude sa strane,
ovejane potukače, one koji se prišunjaju i bez
razloga hoće da se ubace u naš Ig. Od tih
ljudi očekivali smo samo zlo, prljavštinu i ra-
skol, a toga nam je, bogme, i bez njih dovolj-
no. Zbog toga smo se dosetili da napravimo
klopku za sve one koji dolaze u naš grad, da
bismo ih prethodno dobro proverili. Doneli
samo oblutke sa reke i njima počeli da glačamo
asfalt na početku ulice: kamen je škripao is-
pod naših ruku i mrvio se, ali mi smo, zgrčeni
na kolenima, uporno trljali i opljuvavali ga sa
donje strane, da bi lakše prelazio preko gumira-
ne podloge ceste. I kada je asfalt najzad bio is-
trugan, dobili smo divnu klizalicu: deca su od-
mah počela da jure po njoj sankama, kao za
vreme najveće vejavice, ali mi im to zabra-
nišmo: ne — rekostmo blago — ovo je jedina
zaštita našeg grada. Ona to shvatila je, čini
nam se, uozbiljiše se više od nas: stvarno, to
nam je potrebno — rekostmo namrštenih lica i
zatim svoje sanke pobacaše u reku: do zime
čemo druge da nabavimo — objasnili nam i
onda počeste da zajedno sa nama rade na od-
brani grada. Od tada je trbušasto mesto na
početku ove ulice svakog jutra osvitlalo mo-
kro: mi smo već unapred znali o čemu se tu
radi. Ali, da vidite, to nam doista donese pravu
korist: istovremeno smo ujutru na tom
mestu otkrivali i po nekog došljaka, kako se
nasukao na klizavici i zariljao njuškom u mo-
kraću. Pa sad dahće, skljojkan. Zalepljen kao
muva. Tako mu i treba, svinji. Hteo je u naš
grad nemir da unese.

E, zbog toga smo očekivali da će i Aron
da naleti: poklizaće se — verovali smo — i ras-
cepće se kao trska. To će mu verovatno biti
kraj; ionako je oslabio i obudoveo. Gledaćemo
ga kako se nemoćno kopreca, ali nećemo pričati
da mu pomognemo. A sa njegovim kljusetom
šta će se desiti: o-ho, tu će tek imati šta da se
vidi. Prava komedija. Ono će da leži sa pod-
vijenim vratom, raskrećeno kao foka, i da
brekće oznojenim sap'ima. Trebaće kocima da
ga mlataimo da bismo ga dotukli. A posle će-
mo ga odvuci izvan grada i baciti u jarugu.
Neka ga tamo psi razvlače i neka tamo traži
odludalu dušu svoga gospodara...

I dok smo tako razmišljali, Aron nije pre-
stajao da korača. Išao je mirno prema nama,
geg po geg, kao da je niz stepenice silazio, ili
kao da se u pakao spuštao. A pri tom je bio
usoravljen, siguran u svom držanju: visoko
zabačeno čelo, oštar uperen pogled, stisnute
vilice. Nama se odnekud činilo da nas on zbog
nečeg ispituje i meri izdaleka, kao da hoće

da nas napadne. Zato počesmo malo da se uz-
rujavamo: sabijali smo se u gomili pred tara-
bama na kojima su bili izvešani žuti plakati
koji su najavljivali dolazak cirkusa u naš grad
i, kao da smo i sami postajali cirkusanti, u
strahu se misno razlikovali od tih smešnih fi-
gura na plakatima! Majko božja, šta se ovo sa
nama dešava! Osećali smo kako nam se lica izob-
ličavaju i iskrivljuju u komične grimase.
A tek u grudima kako nam je tuklo! Gospode
sveti, spasi nas od te napasti. Preobrati nje-
gove zle namere u krotku poslušnost; od vuka
u njemu satvori maleno jagnje. Kao što je to
uvek i bio.

Aron je sve to gledao i slušao, ali se nije
zaustavljao: išao je podbočen, zakrvavljenih
očiju, kao da nas je preko nišana posmatrao.
Verovali smo da je gotovo, da nam je presuda
potpisana: ta on će nas sve ovako redom izre-
šetati, on će nas pribijene uz tarabe streljati!
Sad će odnekud da izvuče nekakav automat i
da nas likvidira: brrr, po nama! Gospode bla-
gi, zar tako sramno da završimo? Jedan običan
nitkov da nas pobijali! Sta smo mu skrivili,
majčice božja, šta li smo mu našao učinili?

I toga trenutka razleže se glas hodže sa mi-
nareta: hodža halauknu, tako da se i vrapci
u platanima poplašiše. Mi pogledasmo gore,
prema njemu: znali smo da nam spas sa neba
dolazi. I odmah osetismo otopljenje u svojim
žilama: sad smo se komešali, kao ti vrapci, i
živo čavrljali među sobom. A Aron se trže od
iznenadne buke i obori glavu: više nije izgledao
onako visok, i prav, i nadmoćan. Sada je bio
ono što smo, u stvari, svi znali da je: običan
odrpanac, mali kočijaš sa periferije. U levoj
ruci je nosio iskidan ular, a desnom je vukao
za čupu svoje konjčice: onako raskoračen i is-
palih dronjaka, sa jednom nogom kraćom od
druge, klat'io se u neodumici kao na štakama.
Na glavi nije imao šešir, mada ga niko od nas
nije mogao zamisliti bez toga znojavog i iz-
gužvanog parčeta krpe: šešir je ulazio u opštu
predstavu o njegovoj l'čnosti, kao što je to bio
slučaj sa očima, sitnim licem i klempavim
ušima. Ali mi se više iznenadismo kada vide-
smo koliko je u poslednje vreme ostario: na
čelu su mu sada stajale debele bore, a izokre-
nuti podočnjaci su mu se treskali pri hodu i
pokazivali svoju crvenu iznutricu. Časlav pri
tom dodade da vidi kako mu se u tim nabu-
bretilim podočnim kesama skuplja jedna suza,
koja neprestano iskri na ivici oka, ali nikako
da jednom naraste i da se skotrlja niz lice.

Skamenila se tako — reče on — pa ni nazad
ni napred.

To mora da ga boli? — upita žena, otvara-
jući usta bleskasto, kao rečni rak.

— Jok — uzvratila druga žena, pljeskajući
se ponovo po bedrima. — To ga svrbi.

Pa neka se onda češe — dodade Akso hlad-
no. — Ko mu brani.

Njemu bar nokti nisu mali — pecnu Fla-
šar, prozvan tako što je po smetlištima našeg
grada skupljao odbačene flaše.

Th, što će slatko da se ljušti! — pisnu prva
žena!

Svi se u glas nasmejaše. A odozgo, sa boja-

disanog minareta, hodža se naže preko ograde
i reče:

Nemojte da grešite dušu. To nije pred bo-
gom pravedno.

Nas ponovo zahvati pometnja: čim nam
neko boga pomene odmah zamremo i ne sme-
mo ni da pokažemo da smo živi: u grudima
nam nešto zaigra, a strepnja nam stegne srce.
To hodža, očigledno, iskoristi, pa reče: vidite li
kako je zad'han. Ne može taj ni do svoje ispo-
vedaoalice da se dovuču.

A mi počesmo da ga žalimo:
Stvarno, tako je — zaključismo. — Još ko-
rak-dva, pa će se srušiti.

Eno posustaje — reče dečko, pokazujući lju-
bičastim prstićem u pravcu Arona.

Zanosni se pri svakom iskoračaju i prepliče
nogama — procedi Ermin, podižući šaku iznad
čela, da bi proverio je li dobro video.

Mora da se negde navrcrkao — zabruna
vikar, razdriljen i gušav.

Pijandura je to kakve nema u dolini Lima
— iskezi se Flašar.

Koliko sam ga samo puta zatekao u jarku
kako spava — ponovi hromi starac.

Sigurno je i svoj šešir propio — reče Akso.
— Zato je sada gologlav.

A hodža sa minareta još jednom nas pozva
da budemo smerni i da verujemo tuzi čo-
vekovo.

ILUSTROVAO
HALIL
TIKVEŠA

Amin — uzviknusmo mi u horu.
Tada se Aronovo kljuse pokliza i posmu:
nama se učini da će pri tom polomiti noge. U
krštima mu snažno puče i mi videsmo kako
mu zadnja noga osta u zraku da visi; zadr-
htavši, konjčice poče da otreša kopitom i da
očajno frkće na nozdvrve. Asfalt je pod njego-
vim udarcima zvonio kao čelik i taj zvuk se
prenosio ovamo do nas: osećali smo kako
nam se pod nogama u taktu tresu tle. Aron se
uhvati za glavu i zakuka: videvši nesreću, on
pade na kolena, dohvati uganutu konjsku nogu
i priljubi je uz svoje lice; plakao je i ljubio
ispruženu golenicu, koja je mrtvo visila u nje-
govim rukama.

Ljudi, braćo... — zavapi on. — Vidite li...
vidite li kakva me je nesreća snašla... — gr-
cao je, gušeći se u nakostrešenim konjskim
čekinjama. — Plaćite, ljudi... plaćite, braćo...
i sažaljevajte nas... nas nesrećne... nas si-
rote... nas ništavne... sažaljevajte nas kao
braća, kao hrišćani... po srcu... i molite se
za nas... molite se Višnjem... molite se Sve-
mogućem... on će vas uslišiti... on će tugu
našu sagledati... neka vaše molbe nebo para-
ju... neka zemlju potresa... ljudi... pomog-
nite nam... ne budite oholi... mi evo... evo...

I zatim još jače pritisnu nogu uz svoje lice
i posve se zagrcnu.

Konj je stajao nad njim kao strašilo, sa
isturenim krstom kostiju koji je stravično str-
čao prema nebu, i nije se pomerao: tako oli-
njao, ispalih rebara, obešene grive i velike
glave, više je ličio na kakvu drvenu figuru
nego na živog stvora. Aron mu je puzio između
nogu i ljubio mu čas kopita a čas kolena, a
mi smo stajali na sred trga i nismo znali šta
treba da uradimo. Hodža je bio nestao sa
minareta, tako da smo sada mogli slobodno
da se krećemo, ali to nije umanjivalo našu
nedoumicu: činilo nam se da ako ma šta po-
kušamo u takvoj situaciji učinimo nešto
neumesno i grešno. Zato smo izgledali zbun-
njeni i možda čak malo preneraženi: stajali
samo kao ukopani i trpeli nesnosnu pripek
sunca na temenima. Gledali smo kukavnog
Arona kako pišti ispod provaljenog konjskog
trbuha i kako četvoronoške baulja u smešnoj
užurbanosti: onako skupljen, tapkajući ruka-
ma po pločniku, ličio je na malog medveda
kome su oči iskopali. Aron se zatim podiže,
izvuče iz pantalona čistiji kraj košulje, pocepa
ga načetvoro, pa ga onda obavij oko bolesnog
konjskog zgloba: nežno, očinski. Konj je po-
drhtavao naježenim hrbatom i nabirao kožu
po stomaku; mašući glavom prema nama,
valjda od bola, kao da je time tražio pomoć
od nas, on se zatim, neočekivano, raskreči i
— tap, tap — obeleži na sred glavnog trga.

Mi pojurismo prema Aronu:
Kakav je to bezobrazluk, kakva odvratnost!
— povikamo složno.

Ko je tebi dozvolio da tu ragu vučeš glav-
nom ulicom!

U štu sa njim, u konjušnicu!

Ili ga bolje prodaj kasapnici da od njega
kožne opanke prave!

Kako se samo usudio da tako nešto uradi!
Svinjarija!

Zamislite, molim vas, ništa manje nego
glavnom ulicom!

Krenuo, čovo, u šetnju sa njim, šta li?

Ta nije bolji od njega!

Globu, globu mu treba razrezati, pa da vidi!

Da zapamti kada je pokušao da povuče
vlast za nos!

On time ismejava našu opštinsku upravu,
naše propise.

A mi od tolikih taksa i poreza ne možemo
da živimo, a on tako...

Tada se Aron uspravi i pruži ruke prema
nama:

Ljudi, Izani... — reče isprekidano.

Gde si ti video da su Izani ljudi? — uzvra-
ti stranac, koji je ipak uspeo da se nekako
prokrjumčari u naš grad.

Mi se okrenusmo: niko ga do tada nije pri-
metio među nama i svi smo sada bili besni
zato što nas je namagarčio. «Obračunaćemo se
mi i sa tobom, samo pričekaj malo» pomisli-
smo i zavrtesmo glavama. A Aron se na to
osmeli, pa nam poče u susret:

Doveo sam ga da vidite... da vidite... —
poče da zamuckuje.

Nastavak na 12. strani

intervju intervju

postoji samo SLOBODA BEZ USLOVA

kojih bismo se pridružili raznim naporima za obnovu, raznim pobunama za slobodu koje se pojavljuju u Evropi. Ona velika bura kulture, koja je do sada bila samo veliki oblak bez munje, počinje da se rasprskava nad nama, ponovo nam sa sobom nosi stvaralaštvo, pronalazački dar, prijateljstvo. Treba da se pridružimo naporima, do kojih dolazi i na Istoku i na Zapadu, da se Evropa vrati svojoj zaboravljenoj strasti; poboljšavanju ljudskih odnosa i menjanju života.

SPOMENULI STE strukturalizam. Jedan od njegovih glavnih predstavnika, Mišel Fuko, rekao je da je čovek mrtav. Posle Ničeovih reči da je Bog mrtav, ovo je, dakle, druga velika sahrana... Kako tumačite smisao tvrdnja Mišela Fukoa?

MALOCAS sam vam govorio o »anonimnom i prinudjućem sistemu« Mišel Fukoa, koji je posle smrti Boga objavio smrt čoveku. Mnogo se sahranjuje u naša vremena... Mislim da treba dobro da se vidi šta znači taj izraz »smrt čoveka«. Treba znati da je Mišel Fuko sklona da publiku intrigira izjavama o čijim posledicama on ne razmišlja. Šta znači ta »smrt čoveka«? Po Mišelu Fukou, ona znači da je mrtva Dekartova predstava o čoveku kao o autonomnoj, neprikosnovenoj svesti sposobnoj da sudi o istini, jer se čovek oslobodio fatalnosti, o kojima sam malopre govorio, shvativši da je on, zaista, autonomno i stvaralačko biće. A na koji način? Pa tako što su nauke o čoveku — stvorene u XIX veku sa ciljem da čoveku omoguću da upozna determinizme koji ga pritiskuju, počto su objasnili neke prinude i određenosti — dovele do toga da se priznaju nove određenosti i prinude. Drugim rečima, čovek, kojeg psiholog, sociolog, psihoanalitičar otkrivaju sada; jeste čovek koji uopšte više ne odgovara onoj predstavi subjekta-kralja kakvu je Dekart stvorio; predstavi neprikosnovene svesti kakvu je racionalizam zamislio ili pak predstavi subjektivnosti koja se stalno oslobađa, kakvu nam je Sartre predlagao; taj čovek, koga pred sobom nalaze specijalisti nauka o čoveku, jeste čovek koji reaguje zavisno od svojih istorijskih određenosti, zavisno od svoje rase, zavisno od svoje zajednice. Od danas instituti za javno mnjenje predviđaju, uz veoma male nijanse, način na koji će građani glasati. Tako nam nauke o čoveku, umesto da nam vrate čoveka adekvatnog predstavi kakvu o njemu ima naša kultura, daju sliku čoveka uslovljenog, određenog, upletenog u splet znakova i, kao što je rekao Levi-Stros, »nauke o čoveku rastvaraju čoveka«. I Mišel Fuko je to isto rekao. Zahvaljujući radovima lingvisti, uvidelo se da je ono što je čovek zamišljao kao svoj povlašćeni izraz, koji ga razlikuje od životinje, to jest govori, splet znakova koje daje društvo, i kroz koje se izražava immanentan, dubok govor, govor jedne kulture, jedne tradicije. Navešću Samjuela Beketa, koji je, mnogo pre Mišela Fukoa, rekao: »Sazdan sam od reči, sazdan sam od reči drugih.« Eto šta u stvari proklamuje smrt čoveka. Priznajem da me ta vest o smrti ne ljuti. Smatram da je racionalizam mnogo preterivao. Egzistencijalizam je mnogo insistirao na autonomnim mogućnostima slobode koja je stalno na putu osuđivanja, koja odbacuje svaku prinudu i svaku određenost. Ne zaboravite da je filozofija koja je vladala u Francuskoj posle rata bila egzistencijalizam potpuno odvojen od svih tekovina nauke i tehnike. Hvala strukturalizmu što je izvršio strogu kritiku tih opijajućih pojmova, što je pomogao da bolje razumemo ono što je moj učitelj, Emanuel Muniže, pisao ranije; ono što mislimo mi personalisti, to jest da se sloboda osvaja polazeći od neke društvene date — fiziologije, organizacija, govora, i da postoji samo sloboda bez uslova.

Moguće je da postoje primitivna društva u kojima je jedinka stvarno obuhvaćena u grupi kao u krčagu. Evropsko društvo nije hladno, skamenjeno društvo. Ono, svojom istorijom svedoči o svojoj mogućnosti da se obnavlja. Prema tome, ono treba da deluje sa napretkom kao principom. Taj princip strukturalizam ne može da objasni. To je za mene sloboda, orijentisana na čistu tradiciju i vrednosti. Ali, ako zaista ljudska sloboda ne bi postojala, onda se ne vidi kako mogu naša društva da se promene u bolje stanje. Ako bi se strukturalizam bukvalno shvatio, onda se dolazi do zaključaka da je društvo nepromenljivo. Međutim, verujem da je ono usavršljivo, jer je čovek sposoban da se nečeg dočepa, da sebi da nešto kao što je govor, nešto što je svima zajedničko, da bi mogao lično da se izražava. Velike pesme nisu rezultat slučajne kao famozna Biblija. To je ona dijalektika između zajedničkog nasleđa; nije to zatvoren sistem, to je stalno obnavljanje nasleđa u korist slobode.

FRANCUSKI PUBLICISTA, direktor i glavni urednik personalističkog časopisa »Espri« (Esprit) Žan-Mari DOMENAK (Jean-Marie DOMENACH) rođen je u Lionu 1922. godine; prekinuo je studije književnosti zbog pristupanja Pokretu otpora. Godine 1941. i 1942. uređuje časopis mladih antinacista »Cahiers de notre jeunesse«. Organizovao je pokret otpora studenata Lionskog univerziteta sa svojim prijateljem Žilberom Driom (Gilbert DRU), koga su Nemci streljali i o čijem je životu napisao knjigu »Onaj koji je verovao u nebo« (Celui qui croyait au ciel). U partizane je otišao u avgustu 1943. godine, u planinu Verkor (Le Vercors), gde učestvuje u akcijama »letećih ekipa« koje su se bavile političkim obrazovanjem partizana grupisanih u Alpima. Od 1945. godine uređivao je u lionskom glavnom štabu unutrašnjih francuskih snaga časopis »Na oružje« (Aux Armes), gde je upoznao Emanuela MUNIJEJA (Emmanuel MOUNIER), koji ga 1946. godine postavlja za sekretara redakcije, a potom za glavnog urednika časopisa »Espri«. Posle Munižeove smrti Žan-Mari DOMENAK nastavlja da izdaje »Espri« sa Alberom BEGONOM (Albert BEGUIN), kao direktorom časopisa »Espri«. Posle Begenove smrti za direktora časopisa postavljen je Domenak. Domenak saraduje u mnogim evropskim i američkim publikacijama. Držao je predavanja na više univerziteta i koledža u Sjedinjenim Američkim Državama o francuskoj misli u XX veku. Posebno se bavi problemima masovnih informacija i komunikacija.

Zapažena i prevedena, na više stranih jezika, Domenakova dela su: »Politička propaganda« (La propagande politique), Presses Universitaires de France, 1950; brojni eseji u »Cornell University Press«; »Studija o Morisu BARE-SU« (Maurice Barres), Editions du Seuil, 1954; »Povratak tragičnog« (Le retour du tragique), Edition du Seuil, 1967.

GOSPODINE DOMENAK, Vi se već dvanaest godina nalazite na čelu časopisa »Espri«. Kojim se načelima rukovodi Vaš časopis?

MOJ INTELEKTUALNI RAD ne liči na rad najvećeg dela francuskih intelektualaca, jer sam i direktor časopisa koji predstavlja ekipu. Tu sam nasledio Emanuela Munijeja, francuskog filozofa koji je 1932. godine osnovao časopis »Espri« i čije su se preokupacije i način života znatno razlikovali od francuskog individualizma. Za Munijeja, veoma bliskog utopištima kao i marksistima, intelektualac ne treba da bude izdvojen čovek, već aktivista, borac koji oko sebe okuplja ekipu za jedan posao. Zato mi osuđujem samoljublje, »vedetizaciju«, koje karakteriše život intelektualaca. Naš glavni napor usredsređujemo na to da toj grupi omogućimo opstanak i da međusobno živimo u prijateljstvu koje nam pomaže u traganju za istinom. Skoro trideset godina »Espri« dela na ovaj način: kao grupa u kojoj se zajedno razmišlja i u kojoj međusobno jedni druge ispravljamo. Uostalom, i ja lično već dvadeset godina stanujem u jednoj zajednici, u nekoj vrsti »zadruga« koju je osnovao Emanuel Muniže i u kojoj živi više porodica sa nastojanjem da vode život drugačiji od buržoaskog individualističkog života kakav je život Francuza. To je prva stvar koju sam htio da kažem.

OD KOJE STE IDEJE pošli u »Povratak tragičnog« da biste sagledali smisao tragedije? U čemu se tragedija izražava u savremenim društvenim zbivanjima, a posebno u uslovima neokapitalizma?

POŠAO SAM OD IDEJE da je tragedija, još od početka, imala ulogu da ljudima otkriva ono što razum i religija odbijaju da vide, baš onu skrivenu nesreću, onu nedopustivu nesreću: da srećni ljudi budu pogođeni u svojoj sreći, da moćni ljudi budu pogođeni na vrhuncu svoje moći. Čini mi se da je najveće pozorište naših dana, posle dugog pomračenja, ponovo donelo to silno, nezadrživo otkriće, predstavljajući nam onog starca, one idiote, one ljudske otpatke. Jonesko i Samjuel Beket su još više doprineli da prstom dodirujemo nulti stepen tog društva. Od onog trenutka kad jedna društvena celina stavi sebi u zadatak da umožava stvari i da potpuno zadovolji prohteve jedinki — što je neokapitalizam uspeo snagom za koju ga nisu smatrali sposobnim — onaj uspeva da uveća proizvodnju i potrošnju, a drugi uspeva da kod ljudi stvori osećanje da oni zajedno čine jedno društvo koje ima dru-

gačije ciljeve od individualnog obogaćivanja; koje ima razumne, humane ciljeve vredne da im se ljudi posebno posvete.

DA LI BISTE malo podrobnije izložili svoju kritiku savremenog neokapitalizma? Sa kojeg stanovišta osuđujete moderno »potrošačko društvo«?

GENERACIJA kojoj pripadam strasno je doživela kraj velikih ideologija i filozofija u istoriji Evrope da bi se našla zagnjurenja u onaj novi tip društva koji u Americi nazivaju »affluent society«, a mi u Francuskoj »potrošačko društvo«. U neku ruku, promenili smo svet. Verujem da francuske intelektualne rasprave i klima francuske kulture dobro odražavaju taj poremećaj, to iznenađenje. Uspeh strukturalizma, od pre tri godine, svakako je vezan za to otkriće, koje je manje tragično od onoga koje se pojavljuje kod Samjuela Beketa, ali je u osnovi identično, to jest da smo postali zaraobljenici jednog sistema, sistema koji je sposoban da integriše u sebi ono što ga osporava, sposoban da pobunjenike pretvori u vedete, a pobunu u prizor, sistema koji se naročito služi ogromnim sredstvima saznanja nagomilanih u naukama o čoveku, sistema koji je sposoban da se, sve više i više, racionalizuje i da predviđa svoju budućnost, ili koji bar veruje da je za to sposoban. Na izgled savršena racionalnost tog tehničkog i birokratskog sistema imala je za protivproizvod krik, one divlje proteste koji su u Sjedinjenim Državama izbili u formi hipika.

Hteo sam da skrenem pažnju na onaj integrirajući vid koji je francuska kultura pokazivala pre godinu dana. Kažem pre godinu dana zato što smatram da se intelektualni pejzaž moje zemlje izmenio. Do pre godinu dana kod nas je vladalo obnavljanje svih ideja na nivou mehanizma, na nivou — poslužimo se rečima Mišela Fukoa — »anonimnog i prinudjućeg sistema«, kao da nikad više ne može da nam nova zora zarudi, kao da i sam taj događaj postaje nemoguć, sem ako ne izbije u dalekoj Kini. U stvari, uporedo sa tim sistematičnom razmožavalo se ono što bih ja nazvao revolucionarni egzotizam — san koji potiče iz XVIII veka, san o dobrom divljaku koji dolazi da nam donese svoje vrline. Suočeni sa tim velikim zamahom sistema, smatrali smo da je

račišćavanje sa izvesnim iluzijama neophodno i da su posebno velike filozofije u istoriji, koje su verovala da sve objašnjavaju, stvorile kao konačan proizvod izvesni nihilizam (ovu reč uzimam u onom smislu koji joj je dao Niče). Počev od onog trenutka kad se nešto u sistemu poremeti, svako objašnjenje se ruši. Usred tog nihilizma u nastajanju, smatrali smo da se i dalje treba uzdati u razvoj virtualnosti promene u ovoj zemlji, mislili smo da Evropa ostaje kontinent problema i nemira. Čini mi se da veliki trenuci intelektualne i, čak, političke istorije Evrope mogu da se postave u onu veliku raspravu koju je evropski duh vodio sa tragičnim. Protiv fatalnosti se bune revolucionari iz 1789. godine; na pretpostavci mirenja sa sudbinom Hegel izgrađuje svoj sistem, a Niče će stvoriti tragičnu filozofiju, filozofiju koja prihvata senku.

AKO SE NE VARAM, Vi usvajate stav pozorišne avangarde, koja, isto tako, pokazuje nečovečnu suštinu modernog industrijskog društva.

JONESKO I BEKET su pokazali apsurdnost izvesnog jezika, apsurdnost izvesnog ekonomskog sistema uprkos njegovih uspeha; pokazali su da se otvorenih očiju treba suočavati sa tim zlom koje je naše zlo: ne moći više govoriti jedan drugom, ne moći više voleti jedan drugog — ne moći više delati... Morali smo da odgovorimo ne dogmama, ne doktrinom, već svim virtualnostima, svim bogatstvima onog što više ne sme da se nazove humanizmom, da odgovorimo odbačivanjem odricanja. Kao što je to govorio Žorž Bernanos, čovek koji je mnogo značio za nas, »svoju nadu sam prepustio pobunjenicima u ruke«. To je duhovna pobuna ne toliko protiv nekog političkog režima niti čak protiv nekog ekonomskog sistema, već protiv nemogućnosti da se živi, protiv zaglupljenja, protiv unižavanja, to je ona duhovna pobuna koju smo očekivali i koja je, verujem, počela u Francuskoj, i ne samo u Francuskoj, i upravo dokazala da našu sudbinu stvaramo ovde, a nikako na nekim udaljenim obalama, čak i ako hoćemo da ljudi nedovoljno razvijeni zemalja žive kao ljudi. Ali, pomoći im, to zahteva da počnemo tim što ćemo mi sami izaći iz tog sistema u koji smo dopustili da nas zatvore. Eto zašto ja mislim sa više nade... Ne zato što su se naše analize pokazale opravdane! Mi saradnici časopisa »Espri« nikad nismo težili da sve objasnimo. Ono što mi pokušavamo da učinimo jeste da skupimo građu za jednu novu civilizaciju, da o njoj stvorimo planove za nastavu, za urbanizam, za psihijatriju, i to u svim oblastima u kojima čovek ima posla sa čovekom, u kojima čovek sudi, podučava, leči; mi mislimo da smo tek na početku reforme (ili revolucije, svedjedno) koja bi bila sposobna da stvori nov obrazac u okviru one Evrope koja se predala ima već trideset pet ili četrdeset godina; Evrope koja je loše reagovala, prepustajući se fašizmu, totalitarizmu, ratu; Evrope koju su izdelile velike sile i koja je još i danas u stanju potčinjenosti, ali koja, čini mi se, od pre nekoliko godina počinje da ponovo biva svesna da je ona aktivan, autonoman subjekt, da ima duhovne i životne izvore koji ne postoje drugde. Eto zašto mi se čini da treba da razmišljamo o sredstvima pomoću

Jedan gram tuže

Nastavak sa 11. strane

Šta da vidimo? — upita vikar ratoborno. Kako umire... kako umire moj konj, ljudi... poslednje moje dobro koje sam imao na ovom svetu...

A zar je to nešto zanimljivo? — mljaccu Caslav.

Jeste... ako imate srca... zanimljivo je... ako ste ljudi...

Kakve veze ima konj sa ljudima? — obrecnu se Flašar.

Ima... i te kakve... ima veze... smrt ih povezuje... smrt, ljudi... niste videli to... zar doista ne znate da čovek i konj na isti način umiru... bedno, neznan, sa tugom... zar niste primetili da ih ista patnja odnosi sa ovog prljavog lica zemlje...

Ali tvoj konj je još jak — primeti hromi starac.

Nije... čini vam se... umreće, ovog časa će da umre... znam... osećam da ne može više...

Pa konji lipsavaju, a ne umiru — reče dečko.

Ovaj umire, lepi dečko... moj konj će kao čovek da umre... uspravno, na nogama... u prigušenom bolu za koji niko neće da sazna... niko, niko... čak ni ja koji sam ga toliko voleo... kome je on bio sve i svja u životu... više nego majka, više nego otac... kojeg je hranio... kojeg je hleb zarađivao... i ako on sada umre... ljudi... ja... ja... ja ću biti živ zakopan... živ sahranjen...

A meni se čini da se ti plašiš smrti više za sebe nego za njega — reče Emin nemarno.

Ne, kunem vam se — nastavi Aron. — Ljudi, kunem vam se da nije tako... ja bih... ja bih sve dao samo da on živi... čak i svoj život... verujete mi... svoj život... i sve što imam... samo da on ne umre... ali evo... evo... pogledajte; neće dugo... ostareo je... sama kost i koža... samo što ne izdahne... vidite mu oči... oči, ljudi... koliko tuže u njima, koliko umora... zagledajte se malo u njih... šta tamo ima, a?... samo crnina... neizmerna dubina... smrt... smrt, ljudi!... ne,

ne! ne dajte toj kosačici da dođe!... ne dajte joj da ga ubije!... spasite ga, ljudi!... izbacite ga od te furije... branite ga od crnih kandiži... čuvajte ga, ljudi... pomognite mu... pomognite mu, braćo... ne budite tvrda srca... pomognite nama obojici... milost... milost, ljudi... milost za sve nemoćne, za sve satvrene... za nas koji smo ceo vek... ceo život radili za vas... teglili, vukli, rintali kao poslednja marva... za nas koji smo vam pomagali... nekad... eh, nekad; pomagali smo vam u tonama... a sada... sada... u sudnjem času... pomognite vi nama u gramima... u sićušnim gramima... ljudi, u jednom jedinom gramu... ovolicom gramu... gramu... mu... — gledali smo kako iz njegovih grudi na izdisaju izlaze poslednje reči. Bio je već mrtav.

Mi se potom razidosmo; brzo, kao da smo bežali od kakve sablasti. I želeli smo da sve ovo što pre zaboravimo.

A trg za nama ostajao je pust. Na njemu se još video samo konj. Konj: uspravan i propet prema nebu.

Radoslav Pajković